

A ROMÁN NÉP VARÁZSKÖLTÉSZETE.

— Második közlemény. —

IV. Betegségek, varázsgyógymód.

Az összes betegségeket, a román nép által alkalmazott minden gyógymódot nem lehet czélom e tanulmány keretébe bele vonni; — csak épen azon betegségekről s gyógymódról fogok megemlékezni, melyek a román varázsköltéssel szoros kapcsolatban vannak. Im ezek :

1. Hályog. (Albată.) E baj, mely a szemet támadja meg, mindenki előtt ismeretes. A ráolvasás szerint, mely a nép felfogását mutatja e tárgyban, van fehér, fekete, veres, kilenczvenkilencz-féle hályog; megfosztja az embert szemevilágától, a látástól, azonban, mind a kilenczvenkilencz-félét a nép gyógyíthatónak tartja, így :

Varázslónő, a hozzá folyamodó szemére, mielőtt a nap feljöne, tehát hajnalban, kilencz napon át, naponként kilenczszer egymásután elmondja a megfelelő ráolvasást. E közben jobb kezének két ujjával inge-ujját fogja, három ujjával pedig seprü-vesszót és ollót tart s forgatja azokat a két szem körül, mert ha csak egy szem körül hordozza a két tárgyat, könnyen megesisik, hogy a baj, a másik szemet támadja meg. Közben-közben megtörli ingujjal a beteg szemet, vagy megnyalja azt és minden nyalás után a földre pök, lábával pedig rátapat.

Ez alkalommal némely kuruzslónő egész seprüt használ, vagy páva-tollat, s lenvászonnal törölgeti a beteg szemet.

Ha kilencz napon belül netalán el is mulik a baj, a kilencz napot meg kell tartani, nehogy az visszatérjen.

Hólyag. (Beșică.) A hólyag szintén kilenczvenkilencz-féle. Megkapható szomjúságból, éhségből, kiáltásból, igézetből, ásitásból,

megrontásból; van tüzes, nagyfelületű, jó és gonosz indulatú hólyag, a mely sajog, mintha karddal szúrnák, nyilallik.

Gyógyítható következőleg :

Kuruzslónő darabka vásznat szakít abból a törlőből, melylyel husvétkor a piros tojást törölte meg; kevés töményt, bazsalikomat, szent-kereszt-napi marhaganét összevegyít, meggyújtja s a füstölő vászon darabot a seb körül hordozza, mialatt elmondja aztán a megfelelő ráolvasást; végül levizelt barátfővel (*Taraxacum officinale*, pãpãdie) beköti a hólyagot.

A ráolvasás bármely napon elmondható; e tekintetben mégis a hétfő, szerda és péntek napokat tartják szerencsésekknek.

A hólyag gyógyításnak többféle módja van. Némely nő kést használ a ráolvasás elmondásakor, azt a hólyag körül hordozza s a végén úgy a kuruzslónő, mint a beteg a földre köp; mások tűt vesznek igénybe; vagy férfiing foltot gyujtanak meg, azzal megfűstölnek a beteg részt, majd ráköpnek s az elégett vászon hamujával megkenegetik.

3. Igézet. (Diochiu.) Az igézet veszedelmet hoz emberre, állatra egyaránt. Embert és állatot egyaránt meg lehet igézni. Különösen veszedelmes az a szem, mely mereven tekint és nem pillant; vagy mely felett a szemöldökször össze van nőve. A különösen szép, megtelt, jól táplált gyermek, ember vagy állat van kitéve az igézet veszedelmének. E baj hirtelen jó, közvetlen a tekintet után; mintha csak késsel vagnák el a jó kedvet; a gyermek állandóan sír, nyughatatlan; embernek, állatnak rendkívüli változást okoz, émelygést, az egész testben bizonyos felháborodást. Szép állatra és gyermekre pökni szokás háromszor, hogy meg ne igéztessék. „Sã nu te diochez!“

Gyógymódja egyszerű: — Szenet szokás oltani („a stinge cãrbuni“), a mi következőleg történik. Megkezdetlen vizet (apã neinceputã) tesznek egy pohárba, a megfelelő ráolvasás elmondása alatt kilencz darab szenet dobnak bele; minden bedobott szén után a pohár felett késéssel keresztet vetnek; a víz felületét háromszor megfujják, aztán az így megkészített víz egy részét a beteggel itatják meg, a másik részt kutyára, vagy száraz karó tövére dobják. A kutyát nem fogja meg az igézet, sem a száraz tárgyakat.

Hogyha a szén a pohár fenekére alá száll, akkor az igézet jelenléte bizonyos; de hogyha a víz felületén marad, akkor más baj és nem igézet forog fenn.

4. Főfájás. (Durere de cap.) E bajt minden ember ismeri. Ennek is több neme van. Mikor az embernek csak fél feje fáj, a román nép e betegséget sóre sęc-nek nevezi; majd az agyvelő, a fő maga egészen fáj. Többfélekép kapható e baj, álomból, éhségből, ijedségből, undorból; előidézi az orbáncz is. — Leginkább azonban akkor kapható, midőn fedetlen fővel valaki a napon dolgozik; ez az úgynevezett napszúrás.

Kuruzslónő következőleg gyógyítja e bajt:

Valamely favágótóke, vagy fatörzs mellől kilencz darab száraz forgácsot vesz s azokat tálba mártogatja, a melyben megkezdetlen víz van. A forgács végén alakuló vízcseppet a beteg fejére hullatja, s mondja a megfelelő ráolvasást. A megmaradó vízzel aztán megmossa az egész főt, a forgácsokat pedig eldobja olyan helyre, a hol senki sem szokott járni.

Mások a forgácsszálkával a szabad folyó partjára mennek s megfelelő igék kíséretében a beteg főre csepegtetik a vízcseppeket.

5. Öntés. (Fapt.) A varázslás egy neme volna, de a betegséget is e névről ismerik. Veres foltok támadnak a testen, melyekből aztán gonoszabb indulatu fekélyek lesznek. Ezen foltok kezdettől fogva sajognak, vagy viszketnek; ha pedig fekélylyé lesznek, erős fájdalmat okoznak.

E bajt gonosz indulatu emberek öntik az ember útjába. Csonka, vagy lyukas, mindenféle tisztátalan dologgal telt fazakat dobnak ki az útra, a ki e helyre lép beleesik e bajba.

Gyógyítása egyszerű. A beteg fürödjék meg valamely malom alatt, a kerekek által megtört víz habjaiban ujjainak közeit mossa meg háromszor s mondja el közben az megfelelő igéket.

Ha a közelben nincs malom, megfürödhetik a beteg más folyó víz habjaiban is. A földolog a hab s az ige, e kettőben van a gyógyerő. A folyó felé menve visszanézni, megállani, valakivel beszélni nem szabad. — Ha a beteg járni nem tud, a megkezdetlen vizet haza viszik s ott a kuruzslónő azzal, megfelelő igék kíséretében

a beteget megfűrészi; a betegség, háromszori lemosás után, biztosan elmarad.

6. Mirigydagánat, Nyakfog. (Gálca.) E baj a torokban támad. Egyáltalában a torok-bajok nagy szerepet játszanak a román varázsköltészetben. E betegség számos neme ismeretes; az egyszerű torokfájástól a pestis mirigyig, a nép mindeniket ismeri, de mindegyikben bizonyos daganatot feltételez; — e daganat nagysága a négyfelé hasított mákszemtől, egészen alma nagyságig, vagy még meszszebbre halad.

Gyógyítása ez: A torkot, megfelelő igék kíséretében, sáfránnyal meghintett szalonnával kötik be, vagy megkenik azt tejfellel, vajjal, az ujjakat rajta visszafelé huzván. Leghathatósabb azonban a következő szer: kuruzslónó disznódinyét — bostan — süt; levizelt embercsontokat porrátor s e porral behinti a megsütött tököt, mondván: „Valamint meghal az ember és többé fel nem támad, úgy pusztuljon el a daganat is; és fel ne támadjon többé, mint fel nem támad az ember sem.“

A ráolvasást különben reggel mosdatlanul, továbbá reggel és este mondja el háromszor egymásután.

Némely nő, mielőtt a műtéthez fogna, úgy a mirigydaganatot, mint szintén ujjait is zsirral, ennek hiányában köppel keni meg. Az igék elmondása közben a daganatot csendesen megkenegeti és midőn a ráolvasás két végső sorát mondja:

Nyujtozzál ki a nap felé
S hasadj meg, mint katángkoré . . .

erősen megnyomja a daganatot, hogy lágyuljon.

7. Forrónyavalya, typhus. (Lingóre.) A román ember minden betegséget, a mely lázzal jár, vagy a melyben a betegnek forrósága van, nyugtalan és félrebeszél, e neven szokta nevezni.

Itt is kuruzsolónő szokott fellépni. Korpaczihrére — borş, — vagy megkezdetlen vízre, szokás ráolvasást mondani eldobott seprünyélből egy vesszővel, vagy sarlóval. E vízből egy részt a beteggel megitatnak; a másik részszel megmossák s csinálják ezt három napon át egymásután.

8. Orbáncz. (Orbal.) E baj leginkább a főt támadja meg: megdagad tőle s erős fájdalmakat okoz. A daganat rózsaszínű s hogyha

megindul, a nép hite szerint, hamar meggyógyul. Minden emberi testben van orbánczmag, könnyen azonban csak az szokta megkapni, a ki erősen rázogatója a fejét. Felette erős betegség s a román népnél nagy tekintélyben áll.

Az eljáró varázslónő viselt ingből vászonfoltot szakít, rátesz egy fürt haját a beteg fejről, egy kis fekete, vagy kókes (soha sem fehér) gyapjút, betakarja, összegomolyítja s azután meggyújtja. Azután megfüstöli vele a beteg fülét, szemét s minden testrészét, a mely fáj, elmondván ez alatt természetesen a varázsigéket.

Három böjtnapon; hétfőn, szerdán és pénteken szokás a ráolvasást elmondani, vagy holdtöltén háromszor egymásután; az igék elmondása után varázslónő háromszor fú a betegre s ugyanannyiszor a földre köp. Mikor vége felé jár a gyógy mód, jobb kezének ujjaira köp s aztán a hamuval megkeni a fájdalmas testrészeket.

Az orbánczot következőleg is gyógyítják:

Széntartó serpenyőbe két tojást tesznek a tűzhez; azután orbánczfűvet — érba orbalțului, Glachoma hederacea, — fodormentát, s másféle virágokat összefőznek, mikor a tojás meglágyult s a víz apadóban van, a kotyvaléket keserü-lapura teszik — brustur — s aztán azzal bekötik a beteget. Kinek szemét támadta meg a baj, e csomagot annak a tarkójára kötik.

A ráolvasást, melyet különben férfi is elmondhat, keresztvetés követi. E gyógy módot vasárnap sohasem, holdtöltekor szintén óvatosan kell alkalmazni.

9. G y e r m e k - b a j. (Reul copiilor.) Tisztán gyermekeknél fordul elő, mely göresből áll. Erősen megkinozza az apróságot; a test összehúsgoródik, a száj néha tájézkik a fájdalomtól s az arcz a színt gyakran változtatja. A gyermek erre elgyengül, néha nyomorékká lesz, sok belehal. Megkapják a bajt ijedtségből, vagy ha valaki sokáig feküdt, más betegségből.

Gyógyítása ez: Az eljáró asszony serpenyőre vaját, vagy libaháját, kilencz mogyoróhagymát, mindezeket megtisztítván összetöri, a tűzhez teszi s megpirítja, a vajjal felolvasztja. Aztán olyan seprüből, melylyel a házat halott után kisépérték, ennek hiányában, más seprüből is egy ágaeskát vesz, s ezzel, a gyógyszer felett tartva, elmondja a szükséges bűvigéket. A gyógyszerből háromszor ad a betegnek, a maradékkal pedig megkeni egész testét, a nyaktól kezdve le

a lábujja hegyéig, végre a seprü-ággal háromszor megtörli a gyermek ajakát mondván: „A mint elment a halott, úgy menjen el a rosز is és a mikor vissza fog térni a halott, akkor térjen vissza a rosز is, de még akkor sem!”

A ráolvasást háromszor mondják el egymásután és minden ráolvasás után, keresztalakjában, háromszor fúnak a gyermek felett, mindannyiszor köpvén is, a fejtől a lábak felé.

Gyógyítják e bajt másképen is. Egy fazékba szártalan körfényt — ciortopolog, cioropor; *Carlina acaulis*, — katika sisakvirágot — toaie; *aconitum napellus*, — tesznek a tűzhez, főzik sokáig, majd a levét kiöntik egy edénybe s összekeverik jól. Aztán megitatják abból a gyermeket s megmossák. Igen természetes, hogy a bűvös igék itt is szükségesek. Mikor a hold fogyni kezd különösen hathatós e gyógymód. A *lycium europaeum* levében való megfürösztés szintén eredményes.

10. Nyilalás. (Săgetătură.) Gyakran megesik, hogy valaki oldalában, belsejében, vagy testének valamely más részében nyilalást érez. Jó ez sejtett, vagy ismeretlen okokból.

Kuruzslónó ilyenkor kemény tárgyat vesz kezébe, vasat, kést stb. s azt a bántalmazott testrésze nyomván, elmondja a megkívántató igéket. Némelyek a műtéthez csak annyit adnak, hogy a ráolvasás elmondása után háromszor köpnek a beteg felé.

Bármely napon és időtájban lehet e gyógymóddal élni.

11. Kigyómarás. (Muscătură de șerpe.) Embert ép úgy, mint állatot érhet e baj. Fazékba, faedénybe kezdetlen vizet teszünk s abban kezeinkkel keresztalakokat csinálunk; el kezdjük mondani a ráolvasást, a víz színe felett mogyorófa ágacskat forgatván. Az így megbűvölt vízből megitatjuk a beteget, sebet megmossuk és mind a két fülébe öntünk belőle.

A víz mindenkor tiszta forrásból merítetik, sohasem folyóból, vagy patakból. Mérés alatt az edény tartója vissza fordítva tartatik.

Sokan kerítés között nőtt füveket használnak e célra, de a beteg kertjéből szedni e fűvet nem szabad. — Hogyha marháról van szó, e fűvet vele megétetik.

12. Megijedés. (Spăriet.) Igen gyakran előfordul, különösen gyermekeknél; álmukból felriadnak, felsírnak, felkiáltanak; vagy

néha megijednek, azt sem tudni, mitől? a baj nyughatatlan lelki állapotot szerez s ha azt rögtön nem gyógyítják, nagy bajokat s tartós betegségeket von maga után.

Ráolvasással, három nem bőjtös napon, naponként háromszor elmondva egymásután, a bajt el lehet mulasztani. Mikor a beteg alszik, leghathatósabb a bővös imádság.

Mielőtt a varázslónő hozzáfogna a kuruzsláshoz, vászonból kis gomolyégot — şumulteti de pânză — csinál, aztán megnyújtja, s megforgatja a beteg felett, megfüstölvén azzal s elmondva a szükséges igéket.

Ha valaki embertől vagy állattól ijed meg, annak hajából s illetőleg szőréből, néhány szálat jó elvenni s azzal füstölni meg a beteget; ez akkor is hathatós szer, ha nincs kéztügyben olyan nő, a ki a megfelelő bővös igéket elmondja.

Több kuruzslónő úgy gyógyítja e bajt, hogy a ráolvasást, kezében seprü-ággal, a beteg hátánál mondja el, majd keresztalakjában fű reá s mind annyiszor leköp; végre a seprü-ágot oda teszi párnája alá, hogy aludjék rajta. Biztosan veszik, hogy így három nap alatt a beteg meggyógyul.

Mások ismét már eldobott seprüből vett ággal keresztalakokat csinálnak az alvó beteg felett s háromszor egymásután mondják el a megfelelő varázsigéket. E módot leginkább estve jó gyakorolni.

13. M e g t e v é s. (Aruncătura.) — Az öntésnek egy neme, esakhogy következménye nem veres foltokban jelentkezik, hanem abban, hogy a beteg elveszti munkakedvét, gonosz érzések támadják meg, erősen beteggé lesz, mindene fáj s nem tudja okát adni, miért? Hiszik, hogy az ilyen ember útjába valamely ellensége, vagy más varázslónő varázst vetett, abba belelépett s annak következtében súlyosan beteg lett. Ez egy külön betegségnemet képez, mely az általános testi szervezetet támadja meg, elmét és testet egyaránt gyötör.

Ilyen esetekben ráolvasnak azon ruhákra, a melyekben a beteg akkor járt, midőn baját kapta. Eljárása ez: Varázslónő súlyok élével sujkolni kezdi erősen a beteg ingét, mondván a szükséges költeményt. Midőn a ráolvasás e részéhez jut:

Buji' ki tisztátalan lélek!
Megtetesült gonosz lélek!

eldobja a sulykot; jobb kezébe szekerczét, baljába pedig kést veszen, azzal az ing bal, ezzel pedig annak jobb ujját érinti, — ezeket is eldobja; azután vasvillát vesz elő, kettőt, egyikkel az ing jobb, másikkal bal ujját szurkálja :

Eke valamint a földet megforgatja

Hosszú vassal megforgatja az inget :

Nem az inget forgatom meg,
De a varázst rontom én meg!

Itt még mind nincs vége a dolognak. Három fokhagyma cikket fűz czérnára . . . kiviszi az inget a szabadba, bal kezét a jobb-, jobb kezét a balujjába dugván, tovább mondja a ráolvasást . . . majd visszatér a szobába; a foghagymás czérnára tűt fűz, azzal kereszt alakjában az inget megszúrja, végig mondja a ráolvasást s így fejezi be : „Az atyának és a fiunak és a szentléleknek, amen.

14. Hasfájás. (Babíti.) E betegségben rendszeren a kis gyermekek szenvednek, mielőtt előfoguk kibújt volna. E bajban a has felpuffad, nagy fájdalmat érez; a gyermek elgyengül, elsóványodik s ha nem ápolják, bele hal.

Gyógyítják így : Kuruzslónó kilencz új fakalánt vesz elő, egy orsót, egy kést, egy tűt, egy puliczcakeverőt, egy fenyőgalyat, egy seprü-darabot; mindezeket szorosán összeköti, hogy összeálljanak. azután vizet tölt egy csuporba, abba három ujjnyi törökbuza-kását tesz; s a tűznél megfőzi. A csupor új s annyin van megvásárolva, a mennyit a fazakas kért érte, alkudni nem szabad. Mikor a csupor főni kezd, egy kis hamut dob annak vizébe s így bizonyos lúg válik belőle, melyet egy mélyebb tálba kiönt. Ekkor a gyermeket arcczal lefelé tekenyőbe fekteti le, a tálát hasa alá illeszti s elmondja a megfelelő ráolvasást. Az összekötött tárgyakkal a tál oldalát érintgeti. Kibontja az összekötött tárgyakat, a kilencz kalán hegyét belemártja a lúgba háromszor, az így rátapadó vízcseppeket egy nagyobb kalánba csepegteti; ugyanezt teszi a többi tárgyakkal is. Az így összegyűjtött lúgot éhgyomorra inni adják a gyermeknek.

Kilencz egymásután következő bőjt napon, csinálják ezt így, a szükséges ráolvasást mindannyiszor kilenczszer mondván el egymásután.

E baj gyógykezelésében több fogás és szer is divatozik.

15. **Marhabetegség.** (Boala vitelor.) E betegségben a marhák leeresztik füleiket, könyeznek, nyáluk foly; szőrük felborzolodik, napról-napra láthatólag hitványabbak lesznek; míg lábou vannak gyógyíthatók, azután a ráolvasásnak semmi hatása nincs a betegségre.

Mindjárt a baj keletkezésekor tekenyöbe lisztet és korpát szokás tenni, egy szekerczével a ráolvasás elmondása közben, azt össze-össze-vissza vagdalják, végre megéttetik a beteg állattal. Több mint bizonyos, hogy a betegség elmúlik.

16. **Rosz óra.** (Ceas reu.) E baj ijesztés, vagy igézet által támad. A beteg egész testében nyilalást érez, feje szédül, néha eszméletet veszít s leesik. Sokan görcsöktől szenvednek, testük összezsugorodik s szájuk tajtékszik.

Varázslónő ilyenkor kést, tűt és foghagymacizikket kér. A varázsigék elmondása alatt tűvel és késhegygyel szurkálja a beteg hátát; míg a foghagyma egy részével megkeni, a másik részét megétteti a beteggel. Közbe-közbe egy-egy pohárka jó pálinka is jót tesz.

Hétfőn, szerdán és pénteken mondják el e ráolvasást, attól kezdve, hogy a hold fogyni kezd, egészen addig, míg az egészen eltűnik a láthatárról.

Némely varázslónő így jár el:

Megkezdetlen vízben szentjakabfűvet — losnicioră, solanum dulcamara — főz; a forró vizet leszűri s bele kevés mézet tesz; aztán elmondja a ráolvasást. A beteg reggel, délben és estve egy-egy pohárnyit iszik a főzetből, egész addig, míg a hold elfogy.

Hogyha a betegség ijesztés, vagy egyáltalában ijedés következtében támadott, varázsló asszony ilyenkor a beteg hátán, a fejtől kezdve lába felé, seperni kezd, elmondván a szükséges bűvös igéket, a melyek a bajt egészen elűzik. Aztán a földre köp s azt letapatja. Hasonlóképen tesz a beteg mellén. Így háromszor seper s háromszor mondja el a szükséges igéket is. Végül kisépri a szobát, a kúszóbót, mintha a „rosz órát“ egészen kiséperné a házból.

17. **Görvély.** A román a megfelelő ráolvasást így nevezi „de cel perit“; azért a betegség neve is ez. E baj megtámadja az orrt, úgy, hogy néha az egészet kiirtja. Néphit szerint e betegség minden testben meg van, csak hogy nem fejlődik ki minden emberben.

Gyógyítása így történik : Pohárba, vagy csuporba tejfelt — grošcior — abba pedig ürömágot tesz. Elmondja aztán a szükséges ráolvasást, a tejfel felett kereszt alakokat csinálván az ürömmággal. Több bőjt napon egymásután szokás ezt így megeselekedni, a tejfellel mindannyiszor megkenvén a beteget, a gyógyulás elmaradhatatlan.

18. Csúz, Kőszvény-féle. E betegséget a levegőben levő gonosz szellemek — Dínsele, Jelele — okozzák. A ráolvasás e betegség nemre így hivatik : „De Dínsele.“ A rheumánál rosszabb, mert az egész testben érezhető, a beteg nem érzi fejét, kezeit, lábait. Gyógyítják a következőleg :

Varázslónő tiszta, új faedénnyel, kenyérrrel, sóval csergedező patak partjára megy. Itt megáll; szemben állván a lefolyó vízzel, három metániát csinál (keresztet vet magára, földre borulván); a kenyérből is, a sóból is bedob a vízbe s lennebb a kártyával merít a vízből, mely a kenyeren és són folyt lefelé. Felfelé menvén a patak parton, három helyen hasonlóan cselekszik. Mikor varázslónő a metániákat veti, e szókat mondja :

Csergedező patak!
Törvény elé hívlak . . .
Kenyérrrel és sóval
A beteget meggyógyítsd . . .
A fejétől le a lábíg.
Adj neki orvosságot,
Életet és egészséget!

Mikor ily módon edényét a patak három helyéről megmerítette, úgy, hogy senki sem látta, hazafelé tart, vissza se néz, sem szóba nem áll senkivel, mert ellen esetben az egész eljárás hatástalan volna. Haza érvén, ráolvas a vízre bazsalikom seprücskével, kifurt ezüst pénzzel, mely a seprüthez van kötve. Ráolvasás alatt kilencz drb bükkfászenet olt a vízben. Az így elkészített vízből háromszor tölt aztán a beteg fejére; majd megmossa feje tetejétől lábujjhegyéig háromszor, aztán a kártyát a megmaradt vízzel falóczára, valamely szent-képpel szemben, helyezi el.

Hanem itt még nem ér véget a gyógymód. Kedden hajnalban a beteg felkél, tiszta ruhát vesz magára, három metániát csinál, a kártya vízből tilinkó alakú eszközön át iszik háromszor, a nélkül, hogy az edényt megmozdítaná; azután tiszta tokkal ellátott párnára lefekszik. Ugyan ezt cselekszi estve is, midőn a nap leszállott. Szeredán

és csütörtökön hasonlóképen. Csütörtökön estve a beteg a patak partjára megy, senkihez sem szól, sehohol meg nem áll, vissza nem nézve, nem énekelve, a megmaradt vizet bedobja a vízbe, oda, a honnan az merítve volt. Azután hasonló módon tér vissza s tart hazafelé.

Ezzel a gyógmód véget ér; — ha hatása nincs, elől kezdődik.

Gyógyítják különben e bajt másképen is. Kenderázató helyeken — toplite — nő egy növény, — visc de baltă — tavi fagyöngy — melylyel a beteget megkenik. Ha ez sem használ, folyamodik egy másik gyógmódhoz. A kürtön felfelé háromszor sódarabot dob ki. Harmadikszor, a hová leesik a só, ott szenen azt megmelegíti, kezdetlen vízben megáztatja s azzal keneti meg magát egészen, vagy csak azon testrészeit, a melyek fájnak.

Még egy gyógmód. Felkeres kilencz hangyabolyt, az egyiket hangyástól megmarkolja, s bedobja a zsákba; a zsák száját beköti, cseberbe helyezi el, meleg vizet tölt reá, azzal aztán magát a beteg megkeneti. A vizet patakából merítik. — A megfelelő ráolvasást, természetes, itt is elmondják.

Varázslónő azon nap, midőn a ráolvasást elmondja, böjtöl s mielőtt hozzá fogna, keresztet vet magára s néhány metániát csinál, kezét ráteszi a beteg testrészekre, melyeket megnevez.

19. E bajhoz hasonló betegséget okoznak a tündérek — zine — szellemek, Erdélyben a maestre-k, teljesen azonos szellemek a dinsele-kkel. A zínák megtámadják szemtől szemben, vagy orvul az embert s felette rosz nyavalyát hoznak az emberi testre, mely minden idegében szenved és érzékeny. Gyógmódja egyszerű. Megkezdetlen vízben szenet szokás oltani; varázslónő elmondja a „De zine“ varázsigét, az így megkészített vízből a beteg iszik, azzal lemossák s meggyógyul, ha el nem hal.

A Măestrelé akkor okoznak bajt, midőn az ember felett repülnek. Rettentő kinokat okoz e betegség. Ilyenkor, mert varázslónő megtudja adni a betegség okát, a „De Măestrelé“ ráolvasást mondja el s a következőket teszi: Fazékba vizet tesz, abban késsel többször keresztet csinál. A ráolvasás után e késsel, valamint két szalmaszállal keresztalakokat csinál a szoba padlása felé. Kilenczszor önt gyöngyre e vízből s kilenczszor megszüri a vizet szita fonákján. A szitát végig gurítja a szoba földjén s ha az, midőn megáll, felfelé áll, a betegség elmúlik, különben nem.

Gyógyítják így is: Két czikk foghagymát háttal illesztenek egymáshoz, azokra késsel keresztet vetnek; a ráolvasás végén a szoba padozatára keresztet csinálnak. Kilenczszor csinálnak így. A beteg ekkor megharapja a két foghagyma czikket s két darabot a két fülébe tesz s ott tartja azokat huszonnég óráig. Ugyan így gyógyítják, ha e betegség főfájással van egybekötve.

20. Tej-visszatérítése. (Intórcerea laptelui.) E bajnak csupán a tejelő állatok vannak kitéve, mint például a tehén, bivaly, kecske, juh stb. Gonosz szellemek visszatérítik, vagy elveszik a tejet; ugyan ezt cselekszik a boszorkányok is. Boszorkány asszonyok födetlen fővel, egyik kezükben sajtárt tartva, egyik lábuk szűrőruha darabbal — strecurátóré — bekötve, bizonyos szavak kíséretében az emberek oklai körül olálkodnak s elveszik a tejet, csak épen annyit hagyván hátra, a mennyi elégséges a bornyúnak táplálkozásra.

Gyógyítják így: Az asszony faedénybe korpát tesz, azt jól megsózza, bele barátfüvet, levisticum officinale, baldrián füvet tesz, összevissza vagdalja, miközben elmondja a szükséges ráolvasást. Így teszi hétfőn, kedden és szerdán. A téhennel is megéteti az így megkészített orvosságot.

21. Gonosz szellemek rátalálnak a kiinn legelő tehenekre, megrontják s elveszik tejüket. Ilyenkor a „de întinpinătură“ ráolvasást mondják el s gyógyítják ezt is, mint fennebb ki volt mutatva.

22. A boszorkányok mindenféle betegséget zúdítanak az emberek fejére. Ilyenkor üdvös gyógymód ez is: Varázsló asszony kimegy az erdőbe, valamely bokorból kihúsz egy szálat tövestől s azt ugyan oda visszaülteti, gyökerével az ég felé. Ilyenkor „de întorceatură în pădure“ ráolvasást mondja el, megvervén az ily formán elültetett fát egy magával kivitt sulyokkal. Ily móddal a boszorkány által okozott baj erejét veszti s elmulik.

23. Seb-gyuladás. (Obrintire.) Vászondarabba bazsalikomot göngyöltenek, e göngyöt meggyújtják, füstjével megfüstölik, hamujával pedig megkenik a sebet megfelelő bűvös szavak elmondása mellett.

24. A rögtöni, hirtelen és minden előleges ismert ok hiányában fellépő betegséget a román nép pociturának nevezi. Pociumb czöveket jelent; varázslónők, midőn valakinek rosztat akarnek csinálni, rendesen czöveket vernek a földbe és arra mondják a

szükséges ráolvasásokat, bűvös igéket. A poci annyit jelent, mint czövekkel ilyen kuruzslást véghezvinni.

Gyógyítása az ilyen hirtelen beálló betegségnek ez: A patakról hozott megkezdetlen vizet edényestől föni teszi varázslónő. Késsel, tüvel vagy orsóval, a víz felületén, keresztül-kasul piszkál, mi közben elmondja a szükséges ráolvasást. E vízből inni ad a betegnek s azzal megmossa fejét, orcáját.

Még egy gyógymód. A ráolvasást elkezdik a beteg fejénél s végig haladnak egész testén a lába ujjáig; a ráolvasás történhetik három foghagyma czikkre is, aztán levizelik s megkenik vele a beteget. Még a pálinkába is foghagymát tesznek s aztán azzal dörgölik meg a szenvedőt. Három böjt napon egymásután, különösen pedig a hónap vége felé, tanácsos e gyógymódot használni.

Sokan foghagymából musdei-t — foghagyma mustot — csinálnak, ráolvasnak valamely réznyeli késsel s a folyadék egy részét a beteggel megitatják, a másik részével pedig megmosdik.

Még egy fogás. Kuruzslónő a kútról, vagy a patakról megkezdetlen vizet hoz; otthon a vízzel telt edényt magasabb helyre helyezi el, például székre, lóczára, de asztalra soha. Késsel keresztet csinál a víz felett s kezdi a ráolvasást így: Az atyának, fiúnak, szentlélek istennek nevében — ámen; az utolsó szónál kilencz égő szentet vesz, késsel azokat megvágja és a 9-től visszafelé olvasva, bedobja a vízbe. E vízből iszik aztán a beteg, a megmaradottal megmossák, míg a többit száraz karó hegyére öntik, mondván: „A mennyi víz a karó hegyén maradott, annyi rossz maradjon vissza N-ben“. Mikor az edényvel visszatér a házba, annak száját lefelé fordítja s mondja: „Nem az edényt, hanem az egészséget s a jót fordítom vissza N. felé.“

De pocitură de nópte, éjjeli hirtelen rosszullét esetén, más a ráolvasás s más az eljárás is.

Foghagyma-czikket — cãtel — szokás ilyenkor tű, vagy kés-hegygyel megszúrkalni minden oldalon s titokban elmondani a szükséges igéket. Aztán az így megkinzott foghagymát megkezdetlen vízben összetörik, abból aztán megitatják s megkenik a beteget. Ilyen gyógymóddal, a vasárnapot kivéve, bármely napon lehet élni.

25. De Samcã. E betegség rendszeren az 1—4 éves gyermekeket támadja meg. A beteg erősen reszket, éjjel felriad álmából, napról-napra hitványodik. Kuruzslónő kést tartva kezében, mondja el

a ráolvasást reggel, délben és este; mindannyiszor keresztet csinál a fejtetőn, fülen, arczon, minden hajláson; a kést a beteg feje alá teszi, mely ott marad a következő ráolvasásig. Mikor meggyógyul a beteg, a kést elviszik. Sameã, mythosi alak.

26. Studeniță. E betegségben a fogíny rothad meg s a fogak kihullnak. Egyedüli orvossága, néphit szerint, a „de studeniță” ráolvasás.

27. Sérülés, Sérvés. (Vătamătură.) Több nemű baj ez is. Megkezdetlen vízbe iszalakot és szentjakab-füvet tesznek s megfőzik. A jól felforrt vizet leszűrlik valamely tálba, pohárba, mézet tesznek belé, rámondják a megfelelő bűvös imádságot, aztán megitatják a beteggel. Mások zsírral, vagy vajjal kenégetik a beteg köldökét s ez alatt mondják el a ráolvasást.

28. Daganat, tályog, kelevény. (Bubă.) Számos faja ismeretes a román nép előtt: sűrű, kék, veres, kilenczvenkilencz-féle nemű és alakú létezik; van kilencz száju, kilencz fejű, kilencz fülű daganat. Nevezik sgaibă-nak (küteg) is, a melynek Erdélyben külön ráolvasása van „de sgaibă”. Rendesen késsel a kézben mondják a ráolvasást; midőn a ráolvasás e soraihoz érnek: „A földből bűjtál ki, a földbe térj vissza” — a késsel keresztet csinálnak a földön; az igék harmadszori elmondása után háromszor fúnak a kelevényre, a kést pedig a földbe szurják, olyan helyen, a hol senki sem szokott járni. E móddal a rossz természetű kelevényt szokás gyógyítani. Néha a kelevény nem gyógyul, hanem egyik helyről a másik helyre költözik; addig kell azért űzni s addig kell ismételni a ráolvasást, a míg egészen elmúlik.

29. Marjulás. (Scintitură.) Gyógymódja egyszerű. Avas zsi-radékra mondják el a „de scintitură” ráolvasást s aztán azon zsiradékkal megkenik, meghuzzák a kimarjult kart, vagy lábot.

30. Férges, Nyűvek. (Viermi.) Úgy az embereknél, mint az állatoknál előfordul e baj. Mikor juhokról van szó, a ráolvasásnak (de viermi) csak úgy van fogantja, hogyha azt valamely juhász, vagy olyan aszszony mondja el, kinek az ura valaha juhász volt.

Korán reggel bodzafához szokás menni száraz mogyoró-ággal, melylyel a ráolvasás tartama alatt, folytonosan ráütnek a bodzafára.

31. Göres. (Mătrici.) E baj megtámadja néha a beleket is, néha pedig valamely végtagot kinoz meg. Gyógyítják késsel s megfelelő

(de mătrici) ráolvasással; a gyógmód végén a kést a földbe szokás szúrni.

32. Sárgaság. (Gălbănare.) Viaszpohárban levő vízre mondják el a „de gălbănare“ ráolvasást s ugyanabból iszik a beteg.¹⁾

33. Düh (Turbă). Úgy az állatot, mint szintén az embert is utólérheti e baj, leginkább harapás következtében. Ha állatról van szó, korpa közé kámfort tesznek, aztogyorófa vesszővel összekeverik s megéttetik a beteg állattal; a sebet eczettel, sóval és spiritus pálinkával megmossák. — Hogyha pedig ember gyógyításáról van szó, törökbuza lisztet hagymával összekevernek, abból pogácsát csinálnak, oda adják a betegnek. Háromszor mondják el a megfelelő (de turbă) ráolvasást, a sebet pedig kimossák többször a fennebb érintett szerrekkel.²⁾

34. Hideglelés. (Friguri.) E baj mindennapi a románoknál. Egyetlen baj ellen sem használnak annyi szert, mint ez ellen; a foghagyma, némely talizmán s ráolvasás hatásától felette sokat várnak. Ezen betegség ellen legnagyobb önvédelmet fejt ki a nép.

De nem folytatom tovább. Számos baj van még ezeken kívül, minő a farkas (muscătura lupului) s más állat harapása; mindenik megfelelő ráolvasással.

Az egyes betegségeknél használt ráolvasások, bűvös igék s imádásokon kívül vannak olyan ráolvasások is, a melyeket más eseményeknél, bűvösségeknél használnak.

Ilyen például az a sokféle ráolvasás, melyet szénoltás (stîngerea cărbunilor) alkalmával mondanak el. Ennek módjáról különben fennebb megemlékeztem. Továbbá a jövő titkainak kifizirkészásénél (de ursită) különféle ráolvasás dívik. Itt a babvetés még divatban van. 41 babot különféle csomókba raknak s ha egy marad hátra, akkor bizonyosan az a bizonyos szerelmes megérkezik s elveszi az illetőt. A különféle megrontások hatásának meggyengítésére, elenyésztetésére szintén sok bűvös ige van forgalomban, melyeket a román nép „de desfăcut“-nak nevez. Az egymástól idegenkedők némely bűvös igékkel egymáshoz ódesíthetők.

¹⁾ Az eddig előadott betegségekről és ráolvasásokról lásd Márián Flávián: Descăntece. Szucsáva, 1886.

²⁾ Burada T. O călătorie in Dobrogea. Jassi 1880.

Száz meg száz az eset, melynél a román ember ráolvasásokat, bűvös igéket használ; azoknak száma ismeretlen.

Abból a számtalan fogásból, melyet bűvészet közben használnak, alig egy néhányát soroltam fel. Egyáltalában nem rendelkezem annyi térrel, hogy e tárgyat részletesebben kifejthessem.

Szükségesnek tartom azonban még a következőket elmondani.

A román népnél a betegségekre nézve kétféle gyógymód létezik: bűbájós és valódi népies gyógymód. Az előbbit bizonyos bűbájós szavak és eszközök kíséretében alkalmazzák, tehát természetfeletti erőhöz folyamodnak, míg a népies gyógymóddal valódi, századok és ezredévek által kipróbált természeti erőket hoznak forgalomba, melyek a bajt, saját hatásuknál fogva, valóban el is oszlathatják. Fennebb meggyőződhattünk arról, hogy a betegségeknel rendesen oly szereket használ a varázslónő, melyek, köztudat szerint, annyit használnak a bajnak, mint döglött lónak a patkó. Itt a bűvös szavakban, lényekben és tárgyakban való hit a döntő.

Ennél hathatóssabb a népies gyógymód, mely bizonyos természeti erővel bíró növények és más szerek alkalmazásából áll. Ez szintén kifejlett a román népnél. Minden betegségnek meg van az ő gyógyszerere. Köhögés ellen használja a cukorral összetört tormát, cukor helyett azonban sokszor mézet vesz igénybe a beteg; főfájásnál zöld laput tesz homlokára és tarkójára; vágásoknál pókhálót, égéseknél édes tejet s oltott mézvizet; sült hagymát különféle kelevényeknél ¹⁾ stb.

Ezen gyógymód alkalmazásánál, mely természetesnek is mondható, a bűvös imádságok nem szerepelnek, tehát semmiféle kuruzslás nem alkalmaztatik.

A bűbájós gyógymódnál rendesen asszonyok szerepelnek. Román fogalmak szerint az asszony jó lábón áll a gonosz szellemekkel, hisz már a paradicsomban szövetséget kötött volt velök és azóta állandó érintkezésben vannak egymással. Az asszonyról és ördögről igen sok legenda van forgalomban, melyek szerint az asszony hatalmasabb az ördögnél is. Az asszony megvénítette az ördögöt; ördög lova, mondja

¹⁾ A ki bővebben akar e tárggyal megismerkedni, annak ajánlom Gaster M. *Literatura populară română*. 535–543. lap. — Hasdeu: Columna lui Traian. 1872 évf., nov. füzet, 229. lapon: O notiță istorico-medicală, s ugyanettől: *Cuvinte din bețrâni*. II. k.

a közmondás és a néphit úgy tartja, hogy minden rosszat az ördög az asszony útján visz ki. — Már az 1640-ben megjelent egyházi Pravila-ban (Egyházi törvénykönyv) is az áll, hogy az ördög az asszonyok útján, igen sok bajt okozott a kalugerek között, azért asszonyt csak felette öreg kalugerek gyóntassanak meg; fiatalabbak pedig ne merészeljenek effélébe elegendni, mert őket bizonyára az ördög szokta kísértetni egy-egy asszony képében ilyen alkalmakkor.

Tehát a bűbajos mesterség az asszonyok kezében van, mert közhit szerint, némely asszony igen jó lábon áll az ördöggel. Rendszeresen öregebbek foglalkoznak vele. Van különben olyan bűvös ráolvasás is, melyet csak férfi mondhat el.

Bármily elterjedt legyen a román nép között e foglalkozás, azért az ily kuruzsló asszonyok száma nem nagy. Két-három falura esik egy-egy valamirevaló kuruzslónő. Kontár azonban már több van, minden falúra esik 4—5 is, a kik innen-onnan szedték össze ebbeli tudományukat és saját körükben alkalmazzák azt. Ezek között is bizonyos rangfokozat van. Egy-egy kuruzslónő oly nagy hirre vergődik, hogy messze földről vándorol hozzá a nép s kéri segélyét. El-ellesik a jelesebbeknek egyes fogásait, megtanulják mondásait, de mivel oda is szerencse kell, nem tudnak még sem zöld ágra vergődni. E nagy hírnévre vergődő kuruzslónők felette sok és valóban hathatós gyógyszerert ismernek, náluk a hocus-pocus csak mellékes, míg a kontárok a hocus-pocusra fektetik a fősúlyt a gyógyszerek valódi ismerete nélkül.

Kuruzslónő maga készíti a gyógyszert és soha sem mással, vagy a beteggel.

E tudomány családról családra száll. Idegeneket beleavatni, vagy a bűvös igékre másokat megtanítani, nem szabad; a ki így idegeneknek átadja az ő tudományát, az — népies felfogás szerint — mindenféle csapástól félhet. E mesterség, a gyógyszer készítés és a ráolvasás családi titkot szokott képezni.

A valódi kuruzslónő mesterségét bizonyos lelkiismeretséggel szokta folytatni. Minden hozzá folyamodót apróra kikérdez baja felől és csak azután fog a gyógyításhoz, midőn a baj okairól s a baj állapotjáról magának tudomást szerzett.

A kuruzslás közben használt egyes tárgyak között leggyakrabban szerepel a kés, a tű, a seprűág. Mind háromnak bizonyos

jelentősége van. Söprüvel seperni szokás, így általa a bajt is ki lehet seperni az emberi testből; míg a késsel lemetszük, túvel megszúrjuk a bajt, úgy hogy akkor is megszabadul a beteg test kínjaitól. Különb ezen tárgyakkal ijeszteni is szokás a betegséget. Az a felfogás uralkodik, hogy a baj valamely szellem által okoztatik, melyet túvel, késsel meg lehet ijeszteni.

Nem czéлом, ezuttal mindezen tárgyak jelentőségének bővebb magyarázatába bocsátkozni s összehasonlítást tenni más népek hason czélra használt tárgyaival és azok jelentőségével, — elég legyen csak felületesen érinteni, hogy a víz minden népnél a tisztulás kifejezője volt; a vízben és tűzben fedezték fel a tisztító erőt; azért hiszi a nép, hogy a víz, bizonyos bűvös szavak elmondása mellett, képes az emberi testet mindenféle betegségekől megtisztítani.

A kuruzslásnál, különösen a megrontás eszközlésénél, használják a meggöcsözött fonalakat, a macskahányását, a degeszt, a kotlós-tojás héját, sírokról a földet, kigyóbőrt, ördöghajat stb. stb.

Szerepet játszik a pökés, fuvás, nyalás, a gyurogatás, kenés, különösen a csömörnél s a marjulásnál, a lemosás stb.

A már elhasznált vizet az igézésnél például, de más esetben is, kutyára öntik, vagy olyan helyre, a hol ember és más hasznos házi állat járni nem szokott; úgy a többi varázslati eszközöket olyan helyre teszik, hogy kézbe ne kerülhessenek, mert az illetőre nézve bajt hozhat; gyakran elégetik, hogy többé egyáltalában emberi kézbe ne jussanak.

A keresztvetés majdnem minden bűvészeti cselekedetnél előfordul. Ezzel az ördög hatalmát akarja a bűvésznő megtörni, hogy ha netalán az forogna fenn.

Nagy súlyt fektetnek kuruzslónók a visszafelé mondott számokra, felfordított edényekre, visszafelé való seprésre, a küszöbtől t. i. befelé, ez által a baj megtérítését, visszafordítását, a varázslat megtörését czélozzák.

Az ásítás előjele némely betegségnek. Ha kuruzsolónó ráolvasás közben ásít, az a felfogás uralkodik, hogy a roszt őt támadta meg, azért minden ásítás után a megfelelő bűvös igéket mondja el.

Nem mindennap lehet eredményt várni a varázsigéktől. Így például vasárnap csak kivételes esetekben szabad effélékkel foglalkozni; míg a bőjtnapok, a szerda- és pénteknapok leghathatósabbán

folynak be az eredményre, a holdtölte és fogyatkozása szintén hatást gyakorol rá. E szerint vannak tiltott és megengedett napok, vannak bizonyos időszakok is, a melyeket e tekintetben kimélni kell.

Varázslónő a bűvös igéket hol magában, hol hangosan, néha énekelve, mormogva mondja el, s hogyha a varázslatnak, a ráolvasásnak semmi eredményét nem látja, rendesen kimenti magát azzal, hogy valami hiba történt a ráolvasás alatt, vagy hogy maga a beteg gondolt azalatt olyas valamit, a mi a varázslati gyógymód hatását elrontotta.

Ezekből olvasó legalább fogalmat alkothat magának azon eljárásról, melyet a román varázslónők a ráolvasások használatánál követnek.

V. Ráolvasások, bűvös igék.

Itt közlök több ráolvasást, bűvös igét, részletesebb ismertetőket alábbra hagyom.

1. Szemhályog ellen. (De albat.)

Miklós jókor felkele,
Magára keresztet vete;
És elindult a háztól,
Terített asztalától,
Útra ösvényre, —
Vigan és épen,
Pirosan, kövéren.
De midőn ő kelme,
Útnak, ösvénynek közepén lenne,
A Vintosák és Frumosák
Szemben jövének, megtámadták.
Leütötték,
Földre verték;
Szemét porral behintették,
Szemevilágát elvevék.
Miklós kiáltani kezd,
Abajgatott erre,
Égbe érő hanggal,
Földre csorgó könnypatakkal.
Nem hallotta senki,
Nem látta őt senki,
Csak Szűz Márja távol,
A mennyország kapujából.
Csak ő figyelte,
Csak ő észlelte,

És a nevének megszólítá,
Ezt a kérdést tevő hozzá:
„Miklós mért jajgatsz?
Miért abajgatsz?
Égbe érő hanggal,
Földre csorgó könnypatakkal!“
„Ám hogy ne jajgatnék,
Hogy ne abajgatnék,
Égbeérő hanggal,
Földre csorgó könnypatakkal? —
Jókor felkelék,
Magamra keresztet veték,
S elindulék a háztól,
Terített asztalától
Útra, ösvényre,
Vigan és épen,
Pirosan, kövéren.
De midőn útnak, ösvénynek
Épen a közepén lennék, —
A Vintosák s Frumosák csak
Szembe jövének megtámadnak,
Levetettek, földre vertek,
Szememre hályogot támasztának,
Szemem világától megfosztának!“

Szűz Mária erre
 Arany lajtorját ereszt le,
 S Miklóshoz közeledett,
 A ki félelmében reszketett;
 Megfordítá őt napiránynak,
 És elindulának.
 A Tráján útjának,
 A Jordán kutjának.

A Nap három nővére
 Épen szembe jőve,
 Három seprűvel,
 Három gereblyével,
 Három rendeléssel,
 Három selyem ingelővel.
 Szűz Mária őket megtalálta,
 S a mint őket meglátta,
 Szép selyem ruháját kitárta,
 Őket megállítá,
 Szépen megszólítá :
 „Ti három nővérek,
 Hová igyekeztek ?“
 „Megyünk, sietünk, --
 A Tráján útjának,
 A Jordán kútjának,
 Megtisztítani gaztól,
 Minden iszaptól!“
 „Ne menjetek arra,
 A Tráján útjának,
 A Jordán kutjának,
 Mert az isten kutja
 Tiszta!
 Inkább pakoljatok,
 Nyomba induljatok,
 Megtisztítani gaztól,
 A hályog alaktól
 Miklós szemeit.

Pusztítsátok el a fehér hályogot,
 A fekete hályogot,
 A veres hályogot,
 A kilenczvenkilencz-féle hályogot,
 A kilenczvenkilencz-féle alakut,
 Mely ott a szemén alakut.
 Keressétek meg a homlok közepén,
 Az arcz felületén,
 A szemöldökökben
 A szemek környékében,
 A szemek világában.
 De gyorsan ám,
 És szaporán,
 Gereblyével gereblyéljétek,
 Ollóéllal mesgessétek,
 Seprűvel kiséperjétek,
 Körömmel kitépdessétek,
 Ingujjal kitöröljétek —
 A köténybe betegyétek,
 A csürbe ki, elvigyétek,
 Hogy a cséplők gyorsan,
 Lisztté törjék nyomban.
 Keritésen átdobjátok,
 Ökörszarvra felrakjátok,
 Tengerpartra elhordjátok,
 A tengerbe bedobjátok.
 Ott, mint a hab elenyésszen ;
 Válgék rozsdá tengerköven.
 Fekete eb hol nem ugat,
 S veres kakas meg nem szólalt,
 Hol pacsirta csak bukázik . . .
 Ott vesszen el ő végképen,
 Miklós szeme tiszta légyen,
 Mint a nap a magas égen,
 Mint az ezüst fényes legyen.
 Amen.

2. A ros z indulatu hólyag ellen. (De beșica cea rea.)

Rosz indulatu hólyag, fekete mérges hólyag, fájdalmat okozó hólyag; a miként eloszlik a rongy füstje és nem lehet tudni, mi lesz belőle, akként tiúnj el te hólyag! és ne tudd, mi lessz belőled,

¹⁾ Márián Fl. Descăntece. 1. lapon.

szúrásaiddal, fájdalomaidal, égéseiddel, nyilalásaidal; a mint eloszlott a rongy füstje és nem lehet tudni, mi lett belőle, úgy vész el, pusztulj el, mint a tenger habja, mint a harmat a naptól, hogy ne maradjon fájdalom, szúrás, annyi sem, a mennyi elfér egy négyfelé hasított s a Feketetengerbe dobott mákszemben.¹⁾

3. A sors, végzet ellen. (De ursitã.)

Elindultak a roszat okozó Ursiták, száraz fatollakkal, vasdarabokkal és sujtó sulykokkal, — az erdőbe mentek, élő gyertyánfa gyökérrel és abronccsal abrancsoltak, emberi alakot és szívet alkottak; a gyertyánfához verték, beabrancsolták, megkinozták. De ő (t. i. az, a ki a varázslónőhez folyamodik), mikor magához tért N. vénasszonyhoz (varázslónő neve) sietett s ez azt mondá neki: Ne jajgass, ne abajgass, számba se vedd, — ekevasat, lópatkót és vasnyársat ő a tűzbe tesz, a fakártyát szájával lefelé fordítja, fenekére vizet tölt, és szájával azt fogja mondani: hohoho fehér úrnők, fekete úrnők és mindenféle viseletben járó úrnők! hohoho fekete urak, fehér, zöld és kék urak! — ő a tüzes vasakat jobb kezébe veszi majd, vízbe oltogatja, földhöz verendi azokat; N. úrnő házába lábaitokat be nem teszitek; az úrral az ágyba le nem feküsztek, az úrnőt el nem külditek, ügyei felett hatalmat venni nem fogtok! — hohoho fehér urak, fekete, zöld és veres urak! mikor én a vasakat a földhöz verendem, ti N. házába belépni nem fogtok, az úrnővel hálni nem fogtok és hatalmat ügyei felett venni nem fogtok.²⁾

4. Düh ellen. (De turbã.)

Amen, Amen!
A bűvös szó tőlem ered,
Isten anyjái az orvosság.
Primii, Priistie,
Salimon, Samanie
Dastina.³⁾

¹⁾ Buciumul. III. évf. 139. lapon.

²⁾ Buciumul Român. III. évf. 175. lapon.

³⁾ Burada: O călătorie în Dobrugea. 269. lapon.

5. Megrontás ellen. (De desfäcut.)

Valamely szent Vasárnap jókor felkele, az Ádám útján elindula, Jordán kutja felé, zöld diófák és virágos gyümölcsfák között, hogy megmosakodjék s magát megtisztítsa a megcselekvéstől, téteménytől, a megrontástól, a gyüöllettől, a pöröktől, a kiáltásoktól és az ásitástól, — a nagy gyüöllettől, a rokonok, sógornók, keresztleányok és szomszédnők megcselekvéseitől; a megcselekvéstől fonalgöcsökkel, macskahányással, malomi degesszel, kotlós tojánhéjjal, sírhantról porral, kigyóbőrrel; a megrontástól ördög-hajjal, az utálatos téteményektől. — Azonban eleibe menének a sógorasszonyok, ezek megkenének, megrontának; fejünket megkábiták, füleinket megsüketíték, nyelvünket a szájban megköték, lábainkra békót helyezének, mint valami kiszáradt czölöp, olyanokká tevének az út mellé dobának, senki sem láta meg, nem üdvözölt senki, senki sem kérdezett; az emberek kigúnyoltak, a csókák ránk károgtak, a kutyák mielőttünk vizeltek. A mikor pedig mi magunkhoz tértünk, sírásra főtuk a dolgot, jajgattunk égbe elhalló hanggal, senki sem látott minket, mások nem hallottak. A Szűz Anya a magos égből meglátott és mondá: Hallgassatok, ne jajgassatok, ne síránkozzatok! A Szűz Anya ezüst-lajtorjákon az égből alászállott, jobb kezébe bazsalikom bokrétát és ezüst körtvét tartott, és N. vénasszonyt (varázslónőt) arra tanította meg, hogy Szombaton este kártyába megkezdetlen vizet hozzon, s Szűz Mária képét a bazsalikom bokrétával megmossa, az arany körtvét és a bazsalikom bokrétát azután a vízbe betegye, hagyja benne más napig, s vasárnap reggel, a reggeli imádság alkalmával, N. vénasszony vele megmosdik, a kártya körül kilencz metániát fog csinálni; jobb kezével kiveszi a kártyából, a vízből a bazsalikomágot, énekelni, ráolvasni fog, azt a vizet aztán megisszák, belőle megmosdanak és minden bajtól és megrontástól meg fognak menekedni. A Szűz Anya azonban ezzel sem elégedett meg, mert megmosta, megtisztogatta őket, jobb kezüknél fogva a Nap solyom madaraira ültette fel és Mirásláva felé indította; zöld szőnyeget terített elejökbe, jószagú olajjal megkené, azt szájukba tévé, a szerelem-ingeibe öltözteté és szépséggel vevé őket körül; a szent Napot szembe állítá s lerajzolá, a szent Holdat hátuk megé helyezé, arany koronát helyezett fejükre, balkezükbe ezüst tilinkókat adott, szemüket drága gyöngyökkel ékesíté fel, ajkukat befedé

vörösbarna tafotával és édes mézzel megédesíté. Mikor egyik a másikra nézett, drága gyöngyöket hullatának; mikor szájuk szólásra kinyílt, vörösbarna tafotát szabának, s mikor ajakukkal fúvának, ezüst tilinkóval énekelének, arany kürttel kürtölének, a világ és népek köréjük gyülekezének; felőlük minden jót gondolának, szemükkel rájuk szépen tekintének; — valamint a bazsalikom legkiválóbb minden burján között, s az arany és ezüst minden rézfélék között, akként legyenek ők kiválók és szembetűnők minden család között; valamint a vörös selyem minden szövet közül kiválik és a páva is minden madár közül, aként legyen ez legkiválóbb, legtiszteltebb és legtekintélyesebb minden család között. — A Szűz Anya pedig megmosá őket, felvilágosítá, felülteté a Nap solyom madaraira és újlag házaikba vezeté, a ki benn a szobában volt, kiment; a ki betett ablakkal volt, az ablakokat kinyitá; a ki bezárt kapukkal ült, kinyitotta azokat; ennek családja elébe nyargala, megölelé, megcsókolá, jobb kezüket megfogá, saját házába bekiváná, asztalához ülteté, róluk szépeket gondola és szép szemekkel rájuk kacsinta. ¹⁾

6. A szivek egymás felé hajlítására. (De intors inima.)

Én N. vénasszony megfordítom e csuprot, a csupor megfordítja a tűzhelyet, a tűzhely megfordítja a szobát; a szoba megfordítja gerendázatot a kéménnyel; a gerendák megfordítják a padlást, a léczeket és zszindelyeket; a zszindelyek megfordítják a kötéseket, ezek megfordítják Szent Spiridont és Szent Szánziánát, az Istenanya fordítsa egymás felé a meghasonlott sziveket, a gondolatokat és érzelmeket, hogy szeretettel kibéküljenek. — A csupor fenekén levő égő széndarabokat megkezdetlen vízben meg kell oltani, az egymásra haragvók igyanak és mosakodjanak azon vízből, ruháit locsolják meg vele, a holt széndarabokat az ajtónál le kell tapatni, ki kell dobni a trágyadombra, mert ők a zavart csinálók.

7. Farkasharapás ellen. (De muscatura lupului.)

Elindult volt Mária, Szent Mária a Nap nővérével útra, ösvényre; és a midőn az útnak, ösvénynek közepén lennének, visszafelé tekintett Mária, Szent Mária az útra, és egy barátffü tetején látott egy

¹⁾ Buc. Rum. III. évf. 175—176. lapon.

megvadászott kecskét : és azt mondá a Nap nővérének : Tekints csak hátra az útra, nem látsz-e megvadászott kecskét egy barátfü tetején? A Nap nővére mondá : Ej! Mária, Szent Mária, az nem megvadászott kecske ott a barátfü tetején, hanem egy megvadászott farkas, N. embernek N. nevü tehenét harapdálja. Hát aztán Mária, Szent Mária, mi orvossága van a farkasnak? — Üröm és megkezdetlen vízre a ráolvasás, azt meginni, vele megmosdani s elmulik minden szúrás és fájdalom. ¹⁾

8. Rosz óra ellen. (De ceas reu.)

Rosz óra hirtelen nyavalyával,
 Rosz óra éles nyilalással,
 Rosz óra ijedséggel;
 Estvéli rosz óra,
 Éjféli rosz óra,
 Nappali rosz óra.
 Pakolj a havasokba,
 A havas-nyomorba.
 Ott van a te palotád,
 Terített asztalkák,
 Töltött poharak,
 Leterített székek,
 Reád várakoznak.
 Ott élj!
 Örökre ott henyélj!
 N.-re ne legyen többé gondod,
 De ha magad el nem hordod;
 Hogyha el nem pakolnál,
 Kilenczvenkilencz oka
 Töményt vásárolok nyomba,
 Megfüstöllek, megijesztlek,
 Elkergetlek.
 Kilenczvenkilencz fazék alá
 Tüzet rakok, —
 Forró vízzel leöntelek,
 Forró vízzel leperzsellek.
 Kilenczvenkilencz lándzsával,
 Hegyével, szurójával
 Megszurkállak, megijesztlek,
 Elkergetlek.

Kilenczvenkilencz karóval
 Megkarózlak, rádiesztlek.
 Kilenczvenkilencz tövis-seprűvel
 Megkarmollak, elijesztlek.
 Pusztulj el a Nagytengerbe, —
 Mint leszáll a kő a vízbe,
 Akként szállj, te rosz, a mélybe!
 Ott éldegeljen,
 N.-re gondot ne viseljen.
 Elmenj, elpusztulj, eltűnj . . .
 Hol a fekete kakas nem kukorigol,
 S a fekete kutya nem csahol;
 N. maradjon itt épen,
 Miként a leszűrt ezüst lészen,
 A hogy Isten teremté, szépen.
 Menj! távozzál! . . .
 A fejnek agyvelejéből,
 Az orrnak czimpájából,
 Az arcz felületéből,
 A szemöldökből,
 A szemek pillájából . . .
 A fülből, a fül alól;
 A mellből, a mell alól;
 A szívből, a szív alól;
 Minden hajlásból,
 Minden ujjból;
 Minden csontból . . .
 Menj, pusztulj el gyorsan!
 N.-et hagyd el itt nyomban.
 Pusztulj el a száraz erdőben,

¹⁾ Buc. Rum. III. évf. 179—180. lapon.

A zür-zavaros vízben,
 Mert hogyha el nem távoznál,
 A sarlóval learatlak,
 A késsel felhasogatlak, —
 Kalánnal felfalogatlak. —
 Gereblyével meggereblyéllek,
 Vasvillával felökléllek;
 Kerítésen átdobállak.
 N. maradjon épen,
 Tisztán, egészségesen,
 Mint a tiszta ezüst milyen,
 A hogy teremté az Isten!
 Tőlem van a ráolvasás . . .
 Kilencz menyecske,
 Kilencz seprűvel,
 Kilencz késsel;
 Kilencz eldobott seprűvel . . .
 Adjátok ide az éles szekerczét,
 Hogy felvágjam a szép almát, —

Nem vágom én fel a szép almát;
 Hanem N.-nek vágom el a baját,
 Ki a hátából,
 A melléből,
 A szívéből,
 A szív alatti mellékből,
 Minden hajlásból,
 Minden ujjból,
 Minden csontból.
 A rosz elpusztuljon,
 Mint tünemény cioszoljon;
 Tünjék el gyomba',
 N.-re ne legyen gondja,
 N. maradjon épen,
 Tisztán, egészségesben;
 Mint a tiszta ezüst milyen,
 A mint teremté az Isten . . .
 Bűvös ige, az tőlem van,
 Az egészség Istennél van ¹⁾

9. Ásítás ellen. (De cäscat.)

Pusztulj tisztátalan! Ne ragadj hozzám, hanem eredj a pusztába
 s onnan többé vissza se térj!

10. Férgék ellen. (De viermi.)

„Jó napot, bodzafa!“ — „Jó egészséget juhász!“ — „Tudod-e
 mért jöttem ide, bodzafa?“ — „Megtudom, hogyha megmondod,
 juhász!“ — „Menj N.-hez, s estvig minden férgétől megtisztítsd;
 mert hogyha te férgesítől meg nem tisztítnád, holnap reggel hozzád
 visszajövök, mielőtt a nap felkelne, itt leszek veres ekével, veres
 ökrökkel, veres kisbéressel és keresztül-kasúl felszántalak; többé fehér
 virágot nem hozol, sem kékes gyümölcsöket nem termeszt! Jó egészség,
 bodzafa!“ — „Menj egészségesben, juhász!“

11. Marjulás ellen. (De scintiturä.)

Elindult az Isten Szent Péterrel útra, ösvényre, ment egészen
 a nagy folyóvízig. Az Isten keresztül ment, Szent Péter nem mehetett.
 „Jójj át Péter!“ — „Nem tudok, Uram! A lovam megbotlott,

¹⁾ Márián műve 71—75. lapokon.

N.-nek keze kimarjult!“ — „Mondj reá bűvös-igéket!“ — „Nem tudok, Uram!“ — „Mond, a mint tanítlak: „Úgy forrjon össze N. keze, a mint összeforrasztja a czigány a vasat!“

12. Sárgaság ellen. (De gálbänare.)

Szent Mária, a kicsi; Szent Mária, a nagy, mai szent nap! Vétessék el a sárgaság, minden fájdalom, az agyvelőkből, az arcz felületéből, a fejből, a tarkóból; a szívből, a szív alól; minden ínból, minden csontból, — s helyezkedjék el a tenger közepébe; ott pusztuljon el, ott enyésszen el; mint a tenger szele, mint a harmat a naptól, N. maradjon tisztán, fényesen, a mint az Isten-Anya teremté!

13. Himlő ellen. (De fapt.)

Szent Mária, Szent Anya, Szűz Anya! Jókor reggel felkelek, kürtöt vevék a kezembe; a kürttel kürtöltem, minden himlőt összegyűjtöttem; N.-ről leszedtem, a kerítéslyukon eldobám, a Veres tengerbe behányám; kis, nagy himlő ott vesszen el, ott pusztuljon el; N. maradjon tisztán, fényesen, a hogy az Isten teremté!

14. Főfájás ellen. (Din de sóre.)

Veres nap (a főfájást szólítja meg így, mert e betegség rendszeren a nap által okozatik), sárga nap, zöld nap, kilenczvenkilencz-féle nap; bujj' ki az agyvelőből, az orrnak czimpájából, az arcz képéből, a veséből, a szívből, a májból, a lépből, minden tagból, minden hajlásból; N. maradjon épen, fényesen, a hogy Szűz Mária teremté!

15. Igézés ellen. (De diochiu.)

Bujj' ki igézet a szemek közül, a fej agyvelejéből, az orr czimpájából, az arcz képéből, a nyak inaiból, a veséből, a szívből, a májból, a lépből, minden tagból, minden hajlásból. Hogyha tiszta, nem tiszta leány által lenne megigézve, hasadjanak meg lábikrái, hogy folyjon vére, hogy hajfonata hulljon el. N. maradjon épen, egészségesen, mint a mely órában született és édes anya megszülte.

Bujj' ki igézet a szemek közül, a fej agyvelejéből, az orr czimpájából, az arczképéből, a nyak inaiból, a veséből, a szívből, a májból, a lépből, minden tagból, minden hajlásból. Hogyha tiszta, nem

tiszta asszony igézte volna meg, hasadjanak meg mellbimbói, hogy folyjon el vére, hulljanak el hajfonatai; N. maradjon épen, egészségesen, mikor szülte az anyja s e világra született.

Bujj' ki igézet a szemek közül, a fej agyvelejéből, az orrnak czimpájából, a nyaknak inaiból, a szemekből, a szemöldökökből, a fogakból, a zápfogakból, a nyelvől, a szívből, a vesékből, az ujjakból, a körmökből, minden tagból, minden hajlásból, — úgy eltünj, mint a harmat az útról; mint a hab a patakról; mint a harmat a naptól. Hogyha tiszta, vagy nem tiszta férfiú igézte volna meg, hasadjanak meg lábai, hogy folyjon ki vére, — N. maradjon épen, fényesen, mint a mikor anyja e világra szülte, olyan legyen.

16. E s ő r e. (De ploia.)

Jani, Jani, Caliani! Fogd meg az ég tartóit, nyisd ki a kapukat; indítsd meg az esőket, hogy folyanak, mint a patak, mint a folyó, mint az ár; hogy megteljenek a kutak: a gabnák csirázzanak, a virágok és zöldségek s szénafűvek lábra keljenek; hogy meg-itassa a marhákat s sok legyen a kenyér..

Szárazság ellen. (De secetä.)

Luga, luga, Papaluga! Bujj ki a te esuklyádból, hágj fel az égbe. — Szárazság elfusson... vedd az ég tartóit, nyisd ki a kapukat, hogy hulljanak az esők, mint az ár, minden kertre, hogy nőjjenek a vetemények, a káposzta s minden más növény.

17. Szerelmi gyulasztásra. (De dragoste.)

Vasárnap jókor reggel felkelék s elindulék a háztól, asztaltól, útra, ösvényre, a nagy útig; az emberek rám tekintve mondák: „Ez szép páva! nem a szép páva, mert Florika a szeretetreméltó, a világon a legkiválóbb. Miként legkiválóbb a bazsalikom minden virág és minden illat közül; valamint a pap a templomba be nem mehet bazsalikom és izsóp nélkül, úgy nélkülem ne a legények a tánczba; mellettem a leányok úgy tűnjenek fel, mint valami csókák, mint összetépett s a kerítésen átdobott csókák!“

Ez szintén aféle: keddről-szerdára, szombatról-vasárnapra, csőtörtökről-péntekre menő éjszakán mondja el a leány, a ki jövőő-belijét akarja megtudni, kezében övét tartja:

Övöm, kis övöm! változzál át sárkánynyá, arany pikkelyekkel, egész aranyból, huszonnégy haladó lábbal; huszonnégy szűrő nyelvvel; övöm, övöcském! keresd fel jövődöbelimet! Hogyha itt a falúban, a másodikban, a harmadik és negyedik falúban, az ötödik, hatodik, hetedik, nyolczadik, kilenczedik falúban, bárhol volna, — nyelveiddel szúrd meg, a szívét keresztül nyilald, ide hozzám elhoz, pikkelyeiddel megpikkelyezd s indítsd el felém. Nem övömet szorítom én itt kalácsként, hanem jövődöbelimet hozom el járatlan utakon, városokon át szégyen nélkül, erdők között magánkívüli állapotban; a tút nem övömbe szúrom én, hanem jövődöbelim szívét szúrom át.

18. Sérülés és sérvés ellen. (De vătămătură.)

Megsértett sérülés, nagyon tűzes sérülés, ne nyeríts, mint a lovak; ne zsugorodjál össze, mint a sündisznó; ne nyüzsgj úgy, mint a hal; ne csipegj, mint a fiókák; ne habozzál úgy, mint a hab; ne szakadozzál, mint a part; fogd meg köldöködet, mint a poresfű a földet s az egynyári fűzfa. N-re ne gondolj, menj és pusztulj el a száraz erdőben, a zavaros vízben; N. maradjon tisztán, fényesen, a mint az Isten teremtette, mint a tiszta ezüst és a szűrt arany. Én adom a bűvös igét, Isten adja az egészséget!

19. Szénoltásra. (Stîngerea cărbunilor.)

Én oltom el a hirtelen nyavalyákat, a nyilalásokat; eloltom a jajgatásokat, igézéseket, ásitásokat, az összes megrontásokat és más apróságokat; eloltom az összes rosz szemeket, rosz szájakat; hogy ne legyen szeme, miket meresszen; szája, a mivel kiabáljon — reám; eloltom, vezekellek, ne legyen reám gondja!

20. Nyilalás ellen. (De săgetătură.)

Tisztátalan lélek, mosdatlan ördög, ne jőjj nyilalva, gyulladva, borzogatva, ne jőjj lándzsázva, feszítvén az inakat; a kinézést megrontván, a veséket bezárván; — hanem eredj elátkozott havasok közé, találni fogsz ott dühös farkasokat, szájukon bemenjetek, ott nyilaljatok; az inakat ott feszítsétek, a tekintetet ott rontsátok meg, a hust megnyilazzátok, a testet megszúrjátok, a veséket bezárjátok; — N. maradjon tisztán, tisztán és fényesen, mint s leszűrt ezüst, a mint adta az Isten; miut a nap tiszta időben, örökre amen!

21. Rosz szellemek ellen. (De Dinsle.)

Elindult N. a mai szent Szerda napon útra, ösvényre, kövéren, mint a szalonna, és pirosan, mint a tuba-rózsa; midőn az útnak, ösvénynek a közepén volna, szembejövének az Úrnők, Úrnőcskék; Herodes leányai, az az a Zinák és Jelelék-k, s kényszeríték énekelni, a tánczot eljárni, a köveket összemorzsolni, a fákat eltördelni. Ő azonban az éneket el nem énekelte, a tánczot el nem járta; a köveket össze nem morzsolta; a fákat össze nem tördelte. Ekkor ezek megharaguvának rája, megneheztelének; a hajánál fogva megfogák, az ég felé felemelték, s midőn le a földre esett, lyukat csinált a föld felületén, a hús testén összetörődött; ínait összehuzták és erejét megivák, a fej agyvelejéből, a szemek látásából, a zuzából, a szívnek ránczaiból; az út mellé dobták, s halála napját kitűzték. Mikor ő magához tért, erősen sírni kezdett, erős hanggal, évig hallatszóval; földre lecsorgó könnyel. Senki sem látta őt, csak a tiszta Szent Szűz, az ég magasságából, kérdezé: kiért sírsz te égbe elhallatszó hanggal, s földre lecsördülő könyekkel?

„Hogy ne sírnék? elindultam a mai szent Szerda napon házamtól; kövéren, mint a szalonna, pirosan, mint a tuba-rózsa; találkoztam az Úrnőkkel, az Úrnőcskékkal, a nyillaló Herodes leányaival, a Dinszákkal, és a hogy megtaláltak, követelték, hogy az éneket elénekeljem, a tánczot eljárjam, a köveket szétmorzsoljam, a fákat összetördeljem. Én az éneket el nem énekeltem, a tánczot el nem jártam, a köveket össze nem morzsoltam, a fákat össze nem tördeltem, mert nem tudám s nem tehettem. Ők megneheztelének, fejem hajánál fogva megkapának; az ég felé felemelének, s midőn a földre levernének, a föld felületén lyukat csináltam, testem húsát összetörték, ínaimat összeguzsolták, s eszemet megronták.“

Az Isten-anya azt mondá: Ne sírj, ne jajgass, számba se vedd, mert N. vénasszony kilencz édes alma-vesszőt fog jobb kezébe venni; veres kötéssel sebeidet beköti, borra éneket, bűvös ráolvasást fog elmondani; a bort megissza, vele megmozsdik, a szurások és fájdalmak megszűnnek, az ész visszatér helyére, az ínak kinyúlhatnak, a hús a testen elsimul; a Zinák kötéseit, hirtelen nyavalyáit megköti s tűzre teszi, édes alma tetejébe felhajítja, szájával elfújja, kezével elveszi s a Feketetengerbe bedobja, a tengerek tengerébe, a nádak gyökereire.

Ott vannak asztalaik terítve, poharaik megtöltve, ott van vacsorájuk, nyugodalmuk. N. maradjon épen stb.

*

Köteteket lehetne a román nép száján forgó ráolvasásokból, bűvös igékből és imádságokból kiállítani.

Most összehasonlítás végett ide igtatom a legrégebb (16. század) ördögűző román imádságot :

„Sedrahom és Misahom és Avednag! Megállítlak ördög, a két világgal, melyet az Ur teremtett, a nappalnak napjával és az éjnek holdjával, hogy ne legyen rontó hatalmad a keresztények között; megállítlak Sátánördög! Jézus Krisztus kerubinjaival és szerafinjaival és folytonos énekkel, a mi hangunkkal, hogy váljék hasznunkra, most és mind örökkön örökké, Amen. 1)

Több ehhez hasonló van újabb keletű egyházi imádságos könyvekben, melyekről Gaster többször idézett művének 427-ik lapján, bővebben szól.

Az egyház tehát a legrégebb időkben bírt már varázslók, ördögök, gonosz szellemek ellen imádságokat.

A fennebb felsorolt ráolvasásokban a kereszténység szent alakjai mellett számos pogány istenség neve is előfordul. 2) Ilyenek Samca, Ursitele, Frumosele, Moroi, Calian, Rusalile, Papaluga, Savatina, Hurduz, Burt, Priište, Salimon, Samanie, Dastina stb. Nagyobbára oly nevek, melyeknek jelentőségét a nép maga ma már nem ismeri. Bizonyára pogány hitregei alakok, nevüket a nép átformálta, megváltoztatta. A n a p és h o l d, testvéreikkel, szintén szerepet visznek a román ráolvasásokban, mint istenek, s illetőleg felsőbb lények. Ezen hitregei alakok a román nép eszmevilágában századok folyamán megmaradtak.

Úgy tűnik fel a dolog, hogy a román nép a kereszténység összes szent alakjait eszmevilágának körébe befogadta, de nem tudott megbarátkozni azzal, hogy rossz szellem csak egy legyen, az ördög,

1) Hasdeu: Cuvinte din betrâni. II. k. 177. lap

2) Ezekről írt Densusián Aron, Columna lui Traian. 1882. 136. lap. — Marianescu és Manguica a „Familia”-ban; Hasdeu többször említett műveiben; Săinean Lázár „Jelele” című munkájában.

miért pogány hitvallásának összes gonosz szellemeit úgyszólván megtartotta és azok ellen a kereszténység szentjeivel kezdett harcolni. Azért tapasztaljuk, hogy mindazon nevek, a melyekről fennebb említést tettem, a gonoszszellemet képviselik. Lehetnek azon nevek között legendai ördögnevek is, mert tudvalevőleg Szent Sisinius legendájában az ördögnek 19 elnevezése fordul elő, ezek: Vestița, Avezuha, Valnomia, Navadaria, Scorcoila, Miha, Tiha, Grompa, Slalo, Nicozda, Sina, Necauza, Hatav, Hulila, Ghiana, Huva, Gluviána, Prava, Samca.

A román népköltészet mythosi alakjairól önálló tanulmányokkal fogok előállani.

A mi már most a román ráolvasás tárgyát s külalakját illeti, az nem más, mint legendaszerű rím es próza; meghatározott lábú sorokról szó sincs, varázslónó ott rímeltet, a hol teheti. Tartalmát leghívebben magyarázza meg a „de albață“ (szemhályog ellen) című.

Mindenek előtt a beteg neve említettik s az a körülmény, hogy mikor, kitől kapta a bajt. Felsorolják a betegség minden neve s varázslónó gondosan figyel arra, nehogy valamely betegség neve kimaradjon, azért mondja a részletezés után, a „kilenczvenkilencz-félét.“ — Azután segítségül jön valamely keresztény Szent, rendszeren Szűz Mária. A baj, betegség, gonosz szellem megijesztetik, megátkoztatik és kiüldöztetik a test minden részéből s rendszeren a tengerbe, száraz erdőbe, kopár pusztaságba küldetik, a hol senki sem jár.

Ez a ráolvasás tartalma. Némely rövidebb nem bír e tartalommal, rendszeren csak egy átok, egy parancs, vagy egy imádság, mely a nép által gyakran teljes ráolvasásokból van kikapva s önállóan használva. Ezen darabok egykor a legendák alkatrészeit képezték, idővel azonban a nép ajkán, külön érvényesültek s egyes alkalmakkor, mint önálló bűvös imádságok használtattak. Megtörténhetett az is, hogy a kereszténység előtt a nép ajkán mozgó pogány imádságok, bűvös igék a kereszténység által egyes legendákba alkalmaztattak, beillesztettek és ez által a keresztény és pogány fogalmak egyesülve, fenntartották magukat a mai napig. Innen van az a sok pogány elem a román ráolvasásokban.

VI. Magyar ráolvasások.

Szükségesnek tartom futólag e tárgyat is érinteni.

A magyar irodalomban a nép varázskölt szetére sulyt nem fektettek. Ezt az elemet még nem gyűjtötték össze s illetőleg azt az összegyűjtött népköltészeti termékek közül ki sem válogatták, mert pl. gyermek-versnek tekintik ezt:

Csiga biga!
Nyújtsd ki szarvad,
Ím hol jönnek a tatárok,
A sós kútba vetnek,
Malomkövel lenyomatnak,
Hat ökörrel kivonatnak,
Hullj ki, biga, hullj ki!

holott ez nem más, mint a csigára mondott bűvös ráolvasás, melynek hallatára a csiga kidugja házából szarvait.

Bornemissza Péter „Ördögi kísértetek“¹⁾ című munkájában nyolcz ilyen ráolvasást közöl, ezek: a császárról való baj; a kinek fejét megmenté, hogy ne fájjon; a kinek torkába ereszkedett; a menyelésről; az igézetéről; az öklelésről; a gelesztáról; a hasfájásról. Ezen ráolvasásokat Barna Ferdinánd egyik tanulmányában²⁾ után nyomatja.

Ipolyi Arnold Magyar Mythológiájának 396. s következő lapjain foglalkozik e tárgygyal. Ugyan ő közöl) még erre vonatkozólag ismertetés s két bűvös imádságot

A magyar akadémia Nyelvemlékeiben³⁾ több ráolvasás és gyógyyszer közöltetik; Döbrentei Gábor azokra megjegyzéseket tesz.

Ugyancsak Barna Ferdinánd érinti e tárgyat a Kalevala fordításnak⁴⁾ előszavában. Kozma Ferencz „Mythologiai elemei“ (31—14. lapokon⁵⁾ felvilágosítanak e tárgyban.

A bűvös gyógymódot tárgyalta Pataky Jenő „Orvoslási babonák a magyar nép életében“ című értekezésében⁶⁾, valamint Fekete Alajos „A gyógytan a régi magyaroknál“⁷⁾ című munkájában.

¹⁾ Sempte 1578. 806. és következő lap.

²⁾ Akadémiai értekezések. A finn költészetről, tekintettel az ósköltészetre. Budapest, 1873. 90—95. lap.

³⁾ Századok. 1872. évf. I., 116. lapjain.

⁴⁾ 1840. II. 45—47. és 401—402.

⁵⁾ Budapest. 1871. I.—XV.

⁶⁾ Kelet. 1880. 125. és következő lapjain.

⁷⁾ Századok. 1874. évf. 380., 477. lapokon.

Ennyiből áll mindössze a magyar ráolvasás irodalma. Magyar ráolvasás alig egy néhány ismeretes; legnagyobb szerepet játszanak a Bornemissza-félék, melyek különösen Barna Ferdinánd által, fennebb idézett munkájában, kiválóan nagyrabecsültetnek.

Bornemissza Péter munkájának 80-ik lapján ezen ráolvasásokról így nyilatkozik: Miért irattak ezek? . . . vedd eszedbe . . . ime ezek is merő hazugságok, sőt a mi Urunk Jézus Krisztus, a Szűz Máriának, az apostoloknak káromlása, kikre bolond dolgokat költött, mint ültek aranyos székbe, mint találtak hetvenkét csúzt, kelevényt, hasfájást, azokkal mint szóltak, azokat mint küldték a tengerbe“ stb.

Döbrentei a babonás keresztelésben, nyilakra parancsolásban, a 16-ik században dívó „bűbájos babonás ostobaságokat“ lát csupán, — míg Barna Ferdinánd okvetlen finn maradványokat és finn összeköttetést keres s azt rájuk is erőszakolja. Szerinte a Kalevala bűvös igéi és Bornemissza ráolvasásai magyar pogány őseredetre vezethetők vissza, egy közös forrásra tehát.

Barna Ferdinánd azonban nem ismeri a kereszténység által alkotott e varázsköltészet európai irodalmát s a népek ajakán élő hasonló bűvös igéket, ráolvasásokat. A Kalevala ismertetője a szunyogot elefánttá fújja fel, ott is ősymonokat lát a hol nincsenek.

Kétségtelen, hogy a kereszténység előtti időben, a népek a szó hatalmában való hitnél fogva, imádságokkal, átkokkal, esküvel, igékkel bírtak, melyeknek varázserőt tulajdonítottak. A kereszténységgel mindez eltűnt. Keresztény legendák keletkeztek, melyeknek szintén bűvös erőt tulajdonítottak; ezekbe becsúszott egy-egy pogánykori ima, ige, alak.

A legendagyártás a görög és a bolgár-szláv népek tulajdona lesz a Balkán-félszigeten s a mint a kereszténység tovább és tovább terjedett, terjedett a sok legenda is, miket a pusztákban, erdőkben és a barlangokban élő remeték készítettek, vagy tovább fűztek. Nem Róma, hanem a keleti egyház terjesztette ezeket.

Innen van az, hogy a finnek ráolvasása ép úgy hasonlít, akár tartalomra, akár alakra nézve is a román ráolvasásokhoz, mint a magyaréhoz, francziáéhoz.

Eredetük, forrásuk szláv.

A román nép, mely egyházi téren, úgy a társadalomban is folytonos érintkezésben volt a szlávokkal, hogy papjai, egyháza merőben

szláv is volt, száz meg száz, sőt mondhatni ezerekre menő számban vett át efféle legendaszerű ráolvasásokat, s azokba saját bűvös igéit illesztette be. A magyarnak azonban nem volt vallási tekintetben érintkezési pontja a szláv elemmel, azért ily legendát alig egy nehányat vett át, már azért is, mert a nyugati egyház az efféle kuruzsolást erősen tiltotta. Ezen költészet a magyar nép között mély gyökeret, idegen származásánál fogva, nem is vethetett, sőt mondhatjuk, hogy az ma már alig létezik. Míg a román népnél a szláv néppel való egyházi összeköttetésnél fogva, a vérbe ment át, annak számtalan termékét ma is bírja s a varázsgyógymódot ma is alkalmazza, akár mint hajdan. Ez is a mellett bizonyít, hogy a magyar népnél a ráolvasások, olyan alakban, mint a hogy azok Bornemisszánál közölvék, egészen idegen származásuak, s e népnél általánosan elterjedni nem tudtak.

A Bornemissza-féle ráolvasások egy töről vannak metszve a románokéval; sőt lehetséges, hogy azokhoz a magyar nép épen a román nép útján jutott.

Kiváló művelést s úgyszólván virágzó kort ért e költészet a 16. században, midőn a boszorkányok európaszerte milliókra szaporodnak s az ördögkultus minden elmét elfoglal. Minden ember ördögöt, boszorkányt kerget, a melyek sok betegséget és bajt okoznak az emberiségnek; az emberiség felvilágosodott elméi is füstölőkön, hathatós imádságokon törik fejüket, hogy a bajt eloszlassák.

A Bornemissza-féle ráolvasások tehát nem őspogány imádságok, hanem keresztény szláv termelvények s azok eredete után a finnekkel őshazában kutatni merőben felesleges és eredménynélküli dolog.

A ki összehasonlítást akar tenni a román és magyar ráolvasások között, ám olvassa el a Bornemissza-féléket az idézett műben s meg fog róla győződni, hogy azok az általam közlöttekkel egyetlen forrásból nyerik eredetüket s ez a forrás nem a finn Kalevala, hanem a szláv legendák.

Moldován Gergely.

POE EDGAR KÖLTEMÉNYEI.

Poe egy alkalommal a tulságos szerénység és önismeret pillanatában azt mondá költeményeiről, hogy ezek játszi enyelgések, melyek nem nagy értékűek a közönségre s nem igazán becsültek előtte. Hihetőleg az ily megjegyzések ébreszték némely kritikusanál azt a, költőre semmi esetre sem hízalgő észrevételt, hogy Poe költeményeinek vagy igen kevés, vagy épen semmi kapcsolata nincs életével. Ha föltesszük is, hogy némely bírálója elég gyorsan ítelt is róla, hogy e sietségben titkos örömet sejtünk az elítélhetésben; de valljuk meg, hogy a költő lényegesen hozzájárult e hiedelem terjesztéséhez leghiresebb költeményének, a „Holló“-nak születéséről adott fejtegetésével, melylyel mintegy az olvasóra kónyszeríti a fenti ítéletet. Értem a „The philosophy of composition“ cz. értekezését. E fontos értekezésében abból indul ki, hogy Dickens „Barnaby Rudge“-jéről tett fejtegetésére Dickens a többek közt azt írja neki, hogy vette-e észre, hogy Godwin az ő „Caleb Williams“-ét hátulról kezdve írta meg? Poe ezt nem hiszi, mert minden tervnek, mely e szóra érdemes, már előre kidolgozva kell lennie a megoldásig. És ebből kiindulva, elmondja saját módszerét a műalkotásban. Leghelyesebbnek tartja mindig valamely elérni czélzott hatás megfontolásával kezdeni. És pedig mindig az eredetiséget tartván szem előtt, így szól magában: „a számtalan hatások vagy benyomások közül, melyek iránt a szív, az ész vagy még általánosabban szólva, a lélek érdeklődik, melyiket válasszam a jelen esetben?“ Így első sorban valami újat vevén tárgyul s másodsor valamely élénk hatást; megfontolja, hogy milyen részletekkel és minő hangnemben írható meg legczélszerűbben, t. i. közönséges részletekkel és sajátos hangnemben vagy megfordítva, avagy pedig sajátosan választja meg mindkettőt; — aztán maga körül, vagy inkább magába tekint a megoldás és hangnem oly combinatiojáért, mely a czélzott hatás elérésében legjobban fogja segítni.

A legtöbb író, kivált költő, ezzel szemben azonban azt szereti elhíttetni, hogy ő a finom örültség bizonyos pillanataiban, az elragadt lélek intuítiójánál költ és tényleg borzadnának, ha a közönség a színpalak mögött egy pillantást vetne az eszme kinnal kidolgozott, ingadozó durványosságaira, a hamisítatlan tervekre, melyeket csak épen most ragadott meg, az eszme számtalan ingadozásaira, mely még nem jutott el teljes érettségéhez, a teljesen ért gondolatokra, melyek mint alkalmazhatatlanok félredobattak, a gondos kiválasztásra és félredobásra, a kínos kitörlésekre és betoldásokra, egy szóval a rugókra és kerekre sat., melyek százból kilenczvenkilencz esetben az irodalmi *histrío* eszközeit teszik. Ennélfogva ő meg akarja mutatni a *modus operandit* „A holló“-n, mint legismertebben, s „célja megmutatni, hogy alkotásában egy rész sem tulajdonítható akár a véletlennek, akár az intuíciónak s hogy e mű a teljességhez jutott lépésről-lépésre valamely mennyiségtani problema pontosságával és szigorú következetességével.“

Első, mit megfontolt, a költemény terjedelme. Bármely költemény vagy irodalmi mű, ha hosszabb, hogysen egy leültünkben olvasható volna, mindig föltétlenül veszélyeztetjük a benyomás egységéből folyó végtelen fontos hatást. E határon belől aztán a költemény vagy általában mű, lehet hosszabb vagy rövidebb, egy szóval érdekességével mathemathikai arányu, meggondolván azt, hogy a hosszúság bizonyos foka szintén föltétlenül szükséges bizonyos hatás elérésére. Így állapotott ő meg körülbelől 100 sor terjedelemben. A legközelebbi gondolata valamely hatás választása volt a kivitelre és pedig az egész construction át vigyázott arra, hogy a mű általános értékü legyen. Kifejti tovább, hogy a szép országát tekintvén a költés egyetlen hazájának, legközelebbi kérdése a kidolgozáshoz legalkalmasabb hangnem-re vonatkozott. Minden tapasztalat pedig legjobban ajánlta a búskomorságét, mert a szépség bármely faja a maga legmagasb megnyilatkozásában kivétel nélkül könnyekre hangolja az érző szívet. „Tehát a melancholia minden költői hangnem közt a legjogosultabb.“ Az *inductio* rávezette továbbá, hogy a legjobb költői hatóeszköz a refrain, melyet költeménye sarkává tett, még pedig úgy növelvén hatását, hogy meghagyván a refraint ugyanegy hangzatunak, folyton új hatást törekszik teremteni a refrain-nek a gondolathoz viszonyított alkalmazásával. E refrain tehát csak egyetlen s pedig

hangzatos szó lehetett, mely minden versszak végének erőt adjon. Oly szó kellett tehát, melyben a két legzeneibb hang, az *o* és *r* együtt legyen s megegyezzzék a tervezett melancholikus hangnemmél. Így jutott a *nevermore* szóra, melyet hatás kedvéért egy beszélőni tudó állatnak, a választott tonussal legjobban megegyező hollónak szájába adott. Most, eddig érvén, kimondott tervével kapcsolatban ezt kérdé: „Az összes melancholicus tárgyak közül melyik leginkább az, az emberiség egyetemes felfogása szerint?” Halál, volt a világos felelet. „És mikor a legpoeticusabb e legmelancholicusabb tárgy?” Világos volt ez a felelet: „Midőn legszorosabban egyesül a széppel”; tehát egy szép nő halála kétségtelenül a legpoeticusabb tárgy a világon s hasonlóan kétségtelen, hogy az ily tárgyhoz a legjobban illő ajkak a megfosztott szeretőnek ajkai.” Tehát kombinálta e két eszmét, a szerető ifjút, ki meghalt kedvesét siratja s egy hollóét, mely folyton ismétli e szót: „nevermore.”

Nem kísérjük tovább fejtegetéseiben. Bármily szellemesek is ezek, mégis kellemetlenek s nekünk mindig úgy tetszik, hogy az efféle, mely hideg számításnak tünteti fel épen azt a művét, melynek legnagyobb hírért köszöni, egyszersmind levonja a költészetet arról a talapzatról, melyre méltán állította fel a közvélemény és sohasem tudnók elhinni, hogy a legnemesebb költők csakugyan ihlet nélkül vagy az élet és kedély által nyújtott legnemesebb és legritkább ösztönzések nélkül dolgoztak volna. De sőt épen Poe maga is ma már lényegesen föl van mentve e vád alól főképp Ingram ép oly lelkes, mint alapos kutatásai alapján¹⁾, ki, hogy saját szavait idézzük, azt mondja „Ullume“ cz. költeményéről szólván, hogy „mint költeményeiből oly sok, ez is életéből merített.“ (338. l.) Hugues pedig az egész cikket mystificationnak tartja s ugyanesak szerinte Weiss asszonynak a költő nyilatkozott, hogy talán senki sem lesz oly balga, hogy az egész fejtegetést komolyan vegye.²⁾ Ő maga egyébként mondta azt is magáról, hogy „nála a költés szenvedély vala.“ S már maga ama különös gyermekkori benyomás, melyet a költő angolországi időzése alatt nyert s egész életére hatással volt, lényegesen mutatja az élete és

¹⁾ *John H. Ingram.* Edgar A. Poe. New edition London, 1886. The works of Edgar A. Poe, edited by John H. Ingram. I IV. Third edition. 1883. Edinburgh. E két mű kivált nélkülözhetetlen Poe tanulmányozásánál.

²⁾ *Hugues: Oeuvres choisies d'Edgar Poe.* Paris, 1835. XXXII. 1.

költése közti erős kapcsolatot. Stoke newingtoni iskoláztatási idejét értjük, melyre nézve Ingram nem véli nagyon merész következtetésnek, hogy az ő búskomorságának és csodás látományainak jó része Poe irataiban ez elkülönült és rideg életében gyökerezik emez idegen és „kiválóan régi házá“-ban „Anglia e ködös falujának.“ Az álmadozó söták a halhatatlan szilfák árnyában s a porladozó épületek az iskola-ház szomszédságában maradandó nyomot hagytak Poenak amugyis a benyomások iránt betegesen érzékeny lelkére. Még fontosabb egy másik adat, mely richmondi tanulói idejéből maradt fenn, a hol kitűnt jellemének föltűnő érzékenysége, baráti hűsége s a nyájasság iránti kiváló érzelmessége. Mrs. Withman az ő szenvedélyes, mondhatni fanaticus odaadásáról a következő, igen jellemző történetet mondja el: „A richmondi akadémiában időzte alatt egy tanulótársát kísérte haza, a midón először látta H(elen) S(tannard) asszonyt, barátja anyját. E nő a szobába léptekor kezét nyujtá s üdvözlétül néhány nyájas és barátságos szót mondott, melyek aunyira meghatották az árva érzékeny szívét, hogy szava elakadt s szinte öntudatát veszté egy időre. Mintegy álomban tér haza, egyetlen gondolata és vágya, hogy ismét hallja ez édes és barátságos szavakat, melyek a sivár világot előtte oly széppé tették s szívét új gyönyör érzelmével tölték el. E nő később gyermeki bánatainak meghittje lón s ez volt az egyetlen mentő és vezérlő befolyás viharos és szenvedélyes ifjúságának e napjaiban.“ Mrs. Clemm azt teszi hozzá, hogy ha otthon bármi baj éré, hozzáment vigasztalásért és tanácsért. De a sötét végzet, mely úgy látszék folyton kíséré a szegény gyermeket s azokat, kiket szerete, elérte barátnőjét is. E nőt magát elborítá iszonyú bú s épen, mikor a vezető hang legszükségesebb volt volna rá nézt, e nő megőrült. S mikor meghalt s a szomszéd temetőbe tették, gyermeki csodálója nem tudá megszokni a gondolatot, hogy ő ott egyedül s elfeledve fekdjék. Hónapokkal is utóbb — mint nagy kortársa Petőfi az Etelke sírjához, — meglátogatta éjjelenként szeretett barátnője sírját s midőn az éjek nagyon komorak és hidegek voltak, „midőn az őszi eső szakadt s a szél gyászosan nyögött a sirokon, legtovább időzött ott s szomorúbban jött el!“¹⁾

Éveken, ha ugyan nem egész életén át megmaradt e nő emléke

¹⁾ Ingram 26—29.

szívében s egész képzelődését komor gondolatokkal tölté el. Halála előtti évében Mrs. Withmanhoz írt egyik levelében, mintegy kilépve szokott tartózkodásából, megvallja, hogy a „To Helen“¹⁾ cz. gyönyörű költeményét e nő emléke sugallta az iránta érzett „imádó s idealis szerelme“ által. S való, hogy ifjúkori költeményei első változataiban gyakori a Helén név s az bizonyos, hogy „Pacan“ czím alatt hozzá intézte utóbb teljesen átdolgozott „Lenore“ cz. költeményét. Ugyancsak ama komor gondolatokra van vonatkozás „Az alvó“-ban²⁾, melyek fölkeltek benne, midőn e nőt halotti ruhájában látta s azt, a mint ő egy barátjának leírja képzelményeit, melyek e magános temetői bolyongásain eltölték agyát, — a névtelen réműletet s leírhatatlan káprázatokat :

Flapping from out their Condor wings
Invisible Wo!³⁾

összehasonlítja Mrs. Withman azokkal, mik de Quincey-t meglepték játszótársnője temetésekor. Ingram meg is van győződve Mrs. Withman nézetének helyességéről, hogy „e magányos temetői virasztásokban s a velők társult emlékekben“ megtaláljuk „kulcsát sok olyannak, a mi a költő későbbi életében különös és feltűnő.“

Legkivált ebben az eseményben lehet eredetét találni Poe amaz eszméjének, mely haláláig gyötörte, t. i. hogy a holtak nincsenek teljesen öntudat nélkül a sírban s mint Mrs. Withman mondja, különösen „a réműlet gondolata s leírhatatlan félelem gyötörte e esodás éberáлом, eme tehetetlen és sötét létezés gondolatára, melyben a „holtak“ gondolatnak a mi népies hitünk szerint, várva az egyetemes föltámadást a végső napon.“ Ez a gondolat Poe legsajátosabb jellemvonása, mely mindegyre föl-föltűnik költeményeiben, elbeszéléseiben. A „Sleeper“-ben azt mondja, hogy a szegény, bűnös gyermek nem gondolta meg, midőn gyermekkorában kővel dobálta a sírbolt hangzó ajtaját, hogy a holtak nyögtek vissza onnan. Így a „Bridal Ballad“-ban azt mondja, hogy „az elhagyott halott boldog többé nem lehet“ s így majdnem ugyanazt a megjegyzést teszi, melyet „Marginaliá“-iban „Undine“ ről s De la Motte Fouqué-ról mond, hogy „a lovag második

¹⁾ A „Helen, thy beauty is to me“ kezdetű költeménye.

²⁾ The Sleeper.

³⁾ „The conqueror Worm“ : „Keselyű-szárnyaikból láthatatlan jajt verdesve ki“.

házassága Undineről való fokozatos elfelejtkezésével és Undine szörnyű fájdalma a vízben oly hévesen, oly szenvedélylyel vannak rajzolva, hogy kétségtelenül az író személyes véleményéről van benne szó a második házasságot illetőleg s kétségtelen az író személyes érdeke a dologban. Mily szívrehatóan veti oda e pár szót, melyekben kifejezi azt a meggyőződését, hogy a szeretett nő halála egyedül még nem jelent oly végleges és teljes elválást, hogy egy mással való házasságot igazoljon.“¹⁾ Költeményei közül pedig a „Spirits of the dead“ (1827) (A halottak szellemei) egészen ezzel az eszmével foglalkozik, melyet fordításban idézünk, nem levén még lefordítva:

A sírról töprengvén lelked,
 Elhagyott lesz majd, — azt véled, —
 Mert mély titkod ez idején
 Hozzád nem juthat földi lény.
 De e magányban légy nyugodt,
 Nem elhagyott, néma, — hiszen
 A holtak lelkei, kik ott
 Voltak körödben élve fenn:
 Veled vannak sírod ölnén,
 Téged vágygyal körülvevén.
 Az éj tiszta bár, — de komor
 S magas égi trónjaikról
 A csillagok nem néznek le,
 Mint halandók szép reménye; —
 De sugártalan s vörösen
 Megülnek lankadt lelkeken,
 Mint fakótűz vagy mint lázkép,
 Mit nem rázhatsz le semmikép.
 Most gond kísért s rád nehezül,
 Majd látomány, mi el nem ül
 S örökre lelkeken tapad,
 Mint harmatcsepp fűvön ragad.
 A langy szellő, — isten lehe, —
 Csendes s a domb nehéz köde
 Borongva, — borongva, — s nem bontva meg
 Egy jelkép és egy égi jegy, —
 S a mint foszlányban függ a fán,
 Titkok titka örök talány.

¹⁾ III. köt. 461-2 ll.

E gondolatnak vagy fölfogásnak nála mondhatni mindent átható erejét verseinél még jobban bizonyítja prózája, legkivált „Eleonora“ és „The colloquy of Monos and Una“, mely utóbbiban lépésről-lépésre rajzolja a halál utáni érzés borzadályos fokozatait, s a halált úgy fogja fel, mint „az ember törekvését a megfoghatatlannak megismerésére.“ „Kétségtelenül a földi babona szerint meghaltam, így szól Monos Unához. Kimerült szívvel, rettegésekkel, melyeknek eredete az egyetemes elgyengülésben és fölbomlásban van, a pusztító láz legyőzött. Nehány napi kín és lázképekkel telt álmos deliriosus jelenségek után, melyeket te helytelenül nevezél kínoknak, mialatt vágyva-vágytam, de nem tudhatalak fölvilágosítani, — néhány napra rám jöve, mint te mondád, egy lélekzés- és mozdulatnélküli meredség, s ezt nevezék a körülm állók halálnak.

A szavak határozatlan valamik. Állapotom nem foszta meg érzőképességemtől. Egészen hasonlóknak tűnt föl nekem az olyan ember teljes pihenéséhez, a ki hosszan és mélyen szunyadván egy nyárközépi déli időn mozdulatlanul és elterülve, lassanként kezd öntudatához jutni, bár teljes álmába merülve még s a nélkül, hogy a külső zaj fölbresztette volna.

Nem lélekzöm többé. Ütereim csendesek valának. Szívem megszünt dobogni. Az akarat nem szünt meg, de tehetetlen vala. Érzékeim szokatlan tevékenyek valának, ámbár sajátságosan oly módon, hogy gyakran átvették vakon a többiek működését mind. A tapintás és szaglás elválaszthatatlanul összezavarodott s egyetlen hatályos és szabálytalan érzéssé lettek. A rózsavíz, melylyel gyöngédséged ajkaimat utoljára megnedvesíté, édes képzelődéseket ébresztett bennem a virágokról, — fantastikus virágokról, melyek sokkal kedvesebbek, mint bármely a régi földön, de melyek prototypusai körülünk nyílnak. Áttetsző s vértelen szemhéjaim nem akadályozták meg teljesen a látást. Mivel az akarat nem működött, a szemgolyók nem forogtak üregeikben, — de minden tárgy a látó félgömb hatáskörében többé-kevésbé világosan látható volt; a sugarak, melyek a külső retinára vagy a szem szögletére estek, élénkebb hatást okoztak, mint azok, melyek szemben érték vagy a belső felületre estek. Azonban az előbbi esetben e hatás annyira szabálytalan vala, hogy én azt csupán mint hangot észlelém, — mint édes vagy összhangnélküli hangot, a mint az őket okozó tárgyak oldalannál világosak vagy árnyékban valának,

— görbe vagy szögletes körvonalokkal. A hallás ugyanekkor, bárha fölizgatott állapotban, nem volt szabálytalan működésképes, — felfogván a hangokat nem kevésbé rendkívüli szababátossággal, mint érzékenységgel. A tapintás sajátosabb változáson ment át. Benyomásait lassan fogta fel, de állandóan megtartá s mindig a legmagasb physikai gyönyört okozá. Így a te kedves ujjaidnak nyomása szemem héjaira, melyet először csak látás által vevék észre, végül jóval utóbb egész lényemet mérhetetlen érzéki gyönyörrel töltötte el. Érzéki gyönyörrel mondom. Minden érzeteim tisztán érzékiek voltak. A benyomásokat, melyeket az érzékek a passiv agynak nyújtottak, a kihalt, értelem legkevésbé sem dolgozta fel valamely módon. Fájdalmam kevés vala, gyönyörből több; de erkölesi fájdalom vagy gyönyöröm semmi. Így a te kínos zokogásod átömlék fülemben minden bánatos hangjával s komorságuk összes változatait fölismertem; de ezek csupán lágy, zenei hangok valának; nem közöltek a kialudt észszel semmi benyomást a búról, mely szülte őket; míg a bő és folytonos könnyek, melyek arczomra hulltak, egy megtört szívről adva hírt a nézőknek, egyedül extasissal tölték el minden idegemet. És ez volt igazában a halál, melyről a nézők megilletődve szóltak halk suttogással, — te pedig édes Una vonaglván hangos jajgatással.“

Így és hasonló fokozattal írja le az éj beálltát, egy hatodik érzék fölébredését, mely az idő elvont eszméjének vala morális megtestesülése s ez által mérte az időt s az időtartam ez érzéke „volt az első és világos lépte az örökkévaló léleknek az időhöz kötött örökkévalóság küszöbén“, míg végre minden érzés elenyészék a létezés öntudatát s az időtartam állandó érzését leszámítva. Majd eltemetik, napok, hetek, hónapok, egy egész év telik el, „a létezés tudata óráról-órára határozatlanabb lesz s majdnem csupán a helyzet tudata foglalta el annak helyét“, míg az állandó szerelem világoossága nem hat le sírjába. „Emberek kezdenek munkálni a síron, melyben én sötétben fekvém. Kihányták a nedves földet. Az én parló csontjaim mellé leszállá Una koporsója.“

„És most minden megint eltűnt. E ködös fény kialvék. E gyenge hang nyugalomba rezgett. Sok év tölt el. A por porrá lett. A féregnek nem volt többé, mit ennie. A lét tudata végre teljesen eltűnt s uralkodék helyette, — minden más helyett korlátlanul s állandóan, — zsarnok tér és idő.“

Ez a Poe eszmemenete s ha részletesebben tértem ki rá, azért történt, mert majdnem legáltalánosabban uralkodik Poe műveiben e világnézet. De egyszersemind ugyanez legjobban megezáfol minden olyan föltevést, mintha Poenak akár nézetei, akár egész költése ne gyökereznek mélyen kedélyében, öröklött hajlamaiban, sőt nevelésében s egész életében.

De tudjuk továbbá, hogy számos költeménye ismert nőkhöz van intézve, kik életére egy- vagy másképen befolytak, első ifjúkori költeményei egy természetesen kudarczczal végződött szerelmi viszonyra vonatkoznak, utóbbi nejéhez, Clemm Virginiához is több verset írt. Az Annabel Lee, a legszebbek egyike ő róla szól, viszont az „Ulalume“ is, melyet épen 1847. év végen, neje halála után írt s az első sor „the skies they were ashen and sober“, azaz „az ég hamvasszürke és komor vala“, — épen a temetési napra vonatkozik s az egész költemény alapja történeti valóság a magános éjféli sétákkal, komor emlékekkel, míg a költő leste a hajnalesillag fölöttét, melyet úgy tekintett, mint mely „szerelmet és reményt mosolyg az éjbe“ s máshelyt is verset ír hozzá mint esti csillaghoz.

Egyébaránt az tény, hogy Poe még az ily ismert vonatkozású költeményben is annyira elfödte, elmosta ama nyomokat, melyek a valódi életre vezethetnének, hogy csak nagy bajjal követhetjük, mint valamely, a fű között elveszett ösvény irányát. Mert Poe minden benyomást a saját külön elmélete és kedélyvilága hangulata szerint dolgoz föl. E kedélyvilág pedig, melyből legszorosabban foly elmélete, körülbelől a Rembrandt ama festői tulajdonára emlékeztet, hogy a fényugarakat szennyes sárgáknak látta s e fénynél szemlélte és tanulmányozta az egész életet és természetet, még a hagyományt és mythost is. Vegyük hozzá, hogy keveset és nehezen dolgozott s régibb költeményeit mind átdolgozta utóbb s így ki sejtené pl. az említett Eleonorában azt a Helént, kiről tényleg szól a költemény.

E kedélyéletből, mely a költést a legritkább és legmulckonyabb hangulatok visszhangjának tartja, foly Poenak az a felfogása, hogy hosszú költemény nem létezik s hogy e mondás „hosszú költemény“, egyszerűen teljes ellentmondás önmagában. Mert a költemény csak annyiban érdemi meg e nevet, a mennyiben fölhangolja a lelket s értéke e tulajdonával egyenes arányban áll, már pedig minden izgalom pszichologiai okoknál fogva mulckony. Ez izgalmat tehát

hosszú költemény egyenlő fokon fönn nem tarthatja. Tartama legfőlebb fél óra s az izgalom elhal, — s akkor a költemény hatásban és valójában többé nem költemény. „Az elveszett paradicsom“ tehát, s minden más hasonló mű csak akkor tekinthető költőinek, ha a lényeges művészeti követelménytől, az egységtől eltekintve, csupán kisebb költemények sorának tekintjük; ha egyszerre olvassuk, a mint kellene, az eredmény az érdek és lehangoltság folytonos váltakozása. Ha újra olvassuk, megesik, hogy az előbb rít helyek szépeknek és megfordítva tűnnek föl. Ebből az következik, hogy összes, egyetemes hatása még a legjobb epikai műnek is, — semmi, — s ez a szorosan vett tény. Az Iliásról is csak azt mondhatjuk, mire igen jó okunk van, hogy lyrai költemények sorozatának volt tervezve. Másrészt világos, hogy a költemény lehet ügyetlenül igen rövid is. Az ily rövidség epigrammaisággá fajul s az ily vers, bárha élénk és csillogó hatást okozhat is, mélyet és állandót soha. „Ehhez a pecsétnek a viaszra való szilárd nyomása kell.“ Ilyen mulckony, csillogó hatást értek el pl. Béranger versei, melyek épen súlytalanságuk miatt nem nyomhatták be magukat a közfigyelembe.

De továbbá igazi költemény csak az lehet, mely csupán csak költemény és semmi más. Ez egyszersmind igazán a legjelesebb s legmagasb fokon nemes mű. Tehát nincs semmi köze az igazgal vagy a morallal. De különben is mind az, a mi oly elengedhetetlen egy költeményben, kiválóan mind olyan, a mit az igaz, a moral nem használhat; csak arra valók, hogy az igazat paradoxzá tegyék, elborítván őt drágakövekkel és virágokkal. Az igazság szabatos, átlátszó, nyugodt hangot kíván, tehát épen ellenkezőjét a költőinek. Az emberi ész világa három részre oszlik: a tiszta értelemre, az ízlésre és erkölcsi érzékre. Az értelem az igazgal, az ízlés a széppel, az erkölcsi érzék a kötelességgel foglalkozik. E szerint az ízlés csupán a szép kifejezésére törekszik, a bűnt csupán azért gyűlöli, mert rútsága, aránytalansága, dühe ellenkezik, röviden szólva, a széppel.

Az igen természetes, hogy az a szépség, melyet az ízlés fölfedez ama sokféle hangokban, alakokban, színekben, érzésekben, melyek közt él, nem csak igen sokféle, de a különböző művészetek által nagyon sokféle módon vissza is sugározthatató. De nem elég csak utánzása annak, a mit az ízlés fölfedez, azt a szépséget a művészetekben újra kell teremteni és sejtetni, éreztetni kell bennök amaz

örökkévaló, halhatatlan forrást, melynek valódi elemei talán egyedül az örökkévalóságéi. Ezért a költészet vagy zene mellett, mely a legelragadóbb költői mód, mindig könnyezünk ama fájdalom miatt, hogy nem bírjuk egyszerre s örökre itt a földön azt az isteni és elragadó gyönyört, melynek a költemény vagy zene által csak mulékony és határozatlan csillámaait érezzük.

De épen e körülmény mutatja, hogy a zene, a rhythmus s mindaz, mi vele jár, nélkülözhetetlen elem a költészetben, mert a zenében történik, hogy a lélek talán legközelebb jut nagy céljához, a melyre tőr a költői hevülés inspirációjában, t. i. az égi szépség megteremtéséhez. S valóban megtörténhetik, hogy itt e nagy cél a művészet tényleg el is éri. A költésnek tehát legtágabb tere akkor nyílik, ha egyesül a zenével. A szóban nyilatkozható költészet tehát legjobban úgy volna meghatározható, hogy ez „rhythmicus megteremtése a szépnek.“

Vegyük ehhez az elmélethez még azt, a mit már láttunk, hogy bármely faja a szépnek a maga legfensőbb megnyilatkozásában az érző lelket föltétlenül könnyekre hangolja, tehát a költői hangulatok közül Poe szerint a melancholia legjogosultabb s ezzel legvilágosabban szembeötlik, hogy Poe elmélete a költésről teljesen egyéniségében és életében gyökerezik annyira, hogy csak ez fejtheti meg amant. E tényt csak igen kevésbé ingatja meg az a körülmény, hogy az elmélet a maga összességében ellenhatás az akkori amerikai költészettel szemben, melyben épen akkor szerepeltek a „The Columbiad“-féle hosszú eposzok s melyekben az amerikai kritika különösen nagyrabecsülte a „kitartó törekvés“-t; továbbá utóbb e költői irányt ugyanott fölváltotta a didacticus, egy annál még abszurdabb irány, mely szerint a költés czélja az igazság vagy a moral s ezek már magokban biztosítják a költői mű értékét s tehát a költésnek „a valósággal együtt kell dobbannia“ s dicsőíteni az ipart s paeanokat zengeni talán a varrógépnek vagy valamely hasznos fölfedezésnek. Mi természetesebb, hogy Poe a genie meggyőződésével költ ki e tanok ellen s élete egyik részét, nagyobb részét g/arló művek összetörésére fordította. De e föllépés is Poe hajlamaiban és egyéniségében gyökerezett, mely lényegében forradalmi, gúnyos, lenéző és aristokratikus volt, s midőn a költést a demokratismus uszályhordozójává látta közhelyekké lesüllyesztve, — csak történelmi szempontból hirdetett új tant, mit

ellenei erkölcstelennek mondtak, t. i. hogy a szépség határain túl a költés meg nem állhat s hogy nincs kapcsolatban, csak mellékesen, a morállal.

Igen de Poe elméletében az ellenkező oldalon meg igen szűkké tette a költés határait s ez már nem visszahatás, hanem csak egyedül az ő lényének és neveltetésének eredménye. És pedig, mint látók, megszüikítette körét s meg tartalmát. Az a nézete, mely szerint hosszú költemény nincs, lényegében csak annyit jelent, hogy Poe jobban szereti a lyrai költést vagyis csak ezt szereti, mert, mint tudjuk, a lyrai költemények rendszeren rövidek. Sokkal jobban megszüikíté tartalomban, mert kizárná majdnem teljesen a szenvedélyeket, a kötelességet s az igazat a költésből és valódi költői hangnemnek csak a melancholicust tartá. S itt lép különösen előtérbe Poe egyénisége, vagyis az, a mit Berenice-ben így jellemez: „A világ való tünetei csak visióknak tündek fel, semmi másnak, csak visióknak; míg az álmok világában születlett bizarr eszméim ellenkezőleg nem csak létem elemeivé, sőt létem lényeges és egyedüli alapjává lőnek.“ Mert ha Poe elmélete már magában véve szűk és a világirodalom leglényegesebb műveit kizárja, mint Homeros, Sophokles, Shakespeare, Molière műveit nagy részben a költés köréből: még feltünőbbben szűk az ő költői gyakorlata s mintegy a fenti idézet értelmében valóban olyan, melynek semmi köze a való világgal, melynek tünetenyei neki csak visiók s visióit realisoknak tekintette.

Innen van, hogy Poe költeményeiben a legkevesebb az élet maga. Úgy látszik, hogy szívében nem is igen volt helye az élet benyomásainak s még ha az életből meritett is, mindaz egész más világból látszik eléje tünni, annyira eltérő világításba helyezi. Talán ezért van, hogy a földi szerelemnek az a bújja, gyönyöre, édessége, keserve, gyötrelme, mely mindig leginkább foglalkoztatta a költők lelkét: nála egyszer sem lel hangot. De ha valakije meghal, komor bú fogja el, telve melancholicus visiókkal vagy az opiumos álom narcotikus álmoképeivel. Valóban kedélye nem csak mindig megmozdult a sir gondolatára, de úgy látszik főkép az érdekelte, hogy minő állapot a halottaké? s mik a sírbolt titkai? Már ismertetett világnézetéből kifolyóan, halottai csak tompa álomban fekszenek, magánbeszédet tartanak, vagy idő előtt temettetnek el, fölkelnek sírjokból vagy részletes előadást tartanak a rothadás tünetenyeiről s főkép

az a meggyőződés kinozza, hogy a halottak állapota nem álom- és életrétküli vagy aztán ennek természetes ellentéte, a kétely, hogy vajon a sírban egyesülnek-e azok, kik egymást szerették s egyesülnek-e ama „boldog Éden“-ben, melyről „A holló“-ban szól?

Ily gondolatokkal, hogy úgy szóljunk, megnehezítette az életet s borzasztóvá tette a halál gondolatát, a nélkül, hogy szó szerint pessimista volna, vagy hogy e philosophiai elmélet nevében hirdetne, mint több modern költő, kétségbeesett, lerázhatatlan szenvedést, mely az egész emberi nem öröksége világ kezdete óta. Ellenkezőleg Poe költése inkább a német hyperromanticismussal áll kapcsolatban s a német De la Motte Fouqué-t és Hoffmann Amadeust s rokonaikat mindenestre jól ismerte, de az ők képzelgéseinek mondhatnók tudományos és logicus alapot adott. Mert Poe a legritkábban egyesült két feltűnő tulajdonnal rendelkezett, majdnem határtalanul szárnyaló phantasiával s mennyiségtani szigorú elemző képességgel. Mikor tehát ő az élők vagy holtak kínjait, az élet agyasan kigondolt poklait alkotja meg, vagy tündérországba visz vagy valamely monomaniacus pszichologiai lélekállapotot elemez vagy rekonstruálja valamely eredményből annak okait: logicája annyira teljes, annyira hibátlan, hogy maga a megdönthetetlen valóság szól belőle s ő maga dicsekedve említi, hogy sok ilyen találmányát tudományos valóságnak fogadták el. Azonban ez csak prózájára talál, miről részletesen nem szólhatok most. Köteményei majdnem soha sem teszik e hatást, mert ha nem is a holtak, valamely Lenora, Annabel Lee, Ulalume az, kin lelke csügg, képzelődése még sem merül a valóba, hanem álombeli tájakon, a ködös Thuléban mereng, hol álmodott városok porladnak s hegyek rohannak a végtelen tengerbe, hol komor tavak hideg, fagyos víztükre hánykodik lengő liliomokkal hintve, vagy tündérországbán, hol sötét völgyek, árnyas erdők vannak, vagy kísértetektől lakott palotákban, vagy egy óriási színpadon időz, melyen egy tragoediát játszanak, melynek neve „az ember“ s hőse „a győző féreg“, vagy verset ír valakinek a paradicsomba s így tovább.

Így hát Poenál hiába keresnök akár az életet szenvedélyeivel, tanaival, a kötelességért, az igazságért vagy eszmékért harczoló kultusát, vagy ama tragikai bonyodalmakat, mik ezekből annyiszor fejlődnek, vagy akár az ezekért küzdők dicsőítését, mi Pindarostól fogva oly nemes előjoga volt a legmagasb lyrai költésnek: Poe

elméletben s még inkább gyakorlatban eldobja a nagy tettekben rejlő halhatatlan erőt s az élet helyett képzelgéseibe merül. Így hát midőn a melancholiát minden más hangnem fölé emelte, azért tette, mert ez mindannyi közül a legmeghatározhatatlanabb, leglégiesebb, legelvonatbabb.

Mindezek, hozzávevén Poe életének számos legendáját, melyek némelyikének elhitétésében maga is segített, azt okozták, hogy az élet-rajzírók benne valami démoni természetet akarnak észrevétni, mintha némileg ő maga egy volna ama képzelt lények közül, kiknek megalkotásában phantasiája oly kimeríthetetlen volt. Mások e hangulat túlnyomóságának okát a szeszes italok mértéktelen élvezetében keresték. De ő maga számos levelében megczáfolja ez áltant s maga mondja, hogy sohasem talált bennök gyönyört, ellenkezőleg maga érezte, hogy lassanként elaljasul miattuk s távol állt tőle, hogy az italban költői inspiratio forrását vagy valamely mesterkélt paradicsomba vezető eszközt keresett volna. Furcsa is volna, ha a legnemesebb inspiratiók szülőalkalmait a részegségben és iszákosságban kellene megtalálnunk.

Olvastam oly magyarázatát is iszákosságának, hogy hypertrophiában (szívtúltengés) szenvedett, mely magában véve az ivásra vezet; de orvosilag mindig kétes marad, hogy nem épen a szeszes italok voltak-e okai hypertrophiájának.

De győzelmesen tiltakozik e felfogás ellen Poe erős logikája főleg, mely legkevésbé szokott épen a részegséggel megegyezni; meg az, hogy midőn legjobban el volt e szenvedélyében merülve, épen nem dolgozott s a „For Annie“ valódi győzelmi ének, hogy betegségét, mint hitte, legyőzni bírta. De végre is tudjuk, hogy Poe nagy fáradtsággal és rendkívül gonddal dolgozott, mi szintén ellenkezik az iszákos állapottal.

E lassú és rendkívül gonddal való dolgozást legvilágosabban költeményei igazolják, melyek a két hosszabbat leszámítva, a technika majdnem utólérhetetlen remekművei. Ő, ki a költést a szép rhythmicus megteremtésének tartotta, a művészet legaprólékosabb gondját alkalmazta a legkisebb részletre is s az angol nyelv legzeneibb és lehangzatosabb tulajdonait aknáztá ki. Sőt úgy látszik, hogy lelkében, mint a nagy zenészeknél, valami előre meghatározott összhang rejlett a melancholikus gondolatok s a zenei kifejezések

közt. Soha sem a legszorosabban vett szabatos, hanem a legzeneibb szó kell neki. Épen ezért nem is a legszabatosabb, a mit mond, csak a leghangzatosabb. Jelzőinek ha hangzata soha, de értelme gyakran megtámadható. S épen ezért őt eredetiben kell olvasni, mert ha költeményeit tartalmilag a legjobban visszaadjuk is, ezzel felemunkát sem végeztünk még. Ilyen például az ő „nevermore“ refrainje, melyet épen oly hangzattal egy nyelven sem lehet lefordítani, mert a német („nimmermehr“) legalább is egyhangubb.

A rhythmicus ecsetlésnek néha bámulatos példáit adja, így midőn így szól: „The weary, wayworn wanderer bore“ sat. Vagy Ulalume-ot így kezdi: „The skies they were ashen and sober.“ Persze, ha a sober szó jelentését keressük, akkor nem épen találó az ashen jelzővel együtt; de a hangzatos rimek minő sora visszhangzik rá: sere, October, Auber, Weir sat. Vagy a „The Bells“ költeményét kell csak megtekinteni. Withman asszony eléggé is méltatlankodott, midőn valaki ezt és „A holló“-t „a szók hangzataival való szellemes variációknak“ nevezte. De épen ezért némely más költeményét sokan többre tartják, mint „A holló“-t, így pl. a „To Helen“, az „Annabel Lee“, a „The haunted palace“, „For Annie“, „Ulalume“, „The Sleeper“, „Lenore“ sat. címűeket. Kivált rímeinél észrevehető a hangzatos r-es szavak keresése. E pontra különösen jellemző az a megjegyzés, melyet Saintsbury-től találok idézve: „ámbar nyelvezete nem ritkán átmegy a határozatlanból a tisztán értelmetlenségbe a szószerinti és nyelvtani értelmet tekintve, de sajátos hangulatát mindig kifejezi, ha nem is értelem, de hangzat szerint. Vegyük e sorokat az „Ulalume“-ból:

It was night in the lonesome October
Of my most immemorial year, —

itt zavarba jőne a szavak legügyesebb magyarázója az „immemorial“ szónak ismert, a szótárak által megszabott jelentésének meghatározásában. S mégis mindenki, a kinek füle van, belátja, hogy hangzatilag ez a helyes szó s megadja a hangulat szükséges jegyét.

Ugyanő Poe rhythmusbeli és verselő gondosságáról így szól: „Ugyane meg nem határozható, de fokozott költői hatást még világosabban előmozdítja Poenak a versmértékkel való bánásmódja.

Mindenki tudja azt a gondosságot (azt a gondosságot, melylyel magára vonta a féltudósok és álköltők gúnyát), ki kritikái működésével ismerős, melyet ő metricai dolgokra fordított. A „The raven“, „Ulalume“, „The haunted palace“, „Annabel Lee“, „For Annie“, — mindenik a maga nemében metricai csoda s csak nem régiben is elragadtatva valánk s csodálók mindenik szépségét, mint egy symphoniát, látva mindenikben a finom választékosságot s a részek és alkotó elemek ügyes szerkezetét. Ezek mindenike megközelíthetetlen s utánozhatatlan maradt, mint egy concert-mű. A „The haunted palace“-ben a mérték, mely méltóságos a kezdetén, a vége felé lágyul és elhaló. Az „Annabel Lee“-ben és „For Annie“-ben ellenkezőleg egyenletes crescendo van eleitől végig; míg a más kettőben a mérték száll és emelkedik bizonytalan, de ügyesen alkalmazott közökben. Poe a lyrai műveknek, mint egészeknek emez elrendezésében majdnem egyedül áll. A legtöbb költőnél a verssor vagy a versszak az egység s a költemény hosszát inkább tartalma, mint hangzata szabja meg. De Poenál a zene és tartalom (sőt amaz tán inkább, mint a tartalom) egyetlen egésznek van tervezve és megalkotva s nem is lehetne meg rövidíteni vagy elhagyni egy versszakot sem, hogy meg ne sértsük vagy a metricai vagy az értelmi hatást.“

E szavak rendkívül híven jellemzik Poe költeményeit s zenei irányát a költésben, kinél a hangzat édes, lágy, bánatos bája volt a fő, mely határozatlan emótiókat ringat vagy egy búskomor visszhangot zeng, mely a csillagokból, a regék világából, a sírok közül, vagy épen a síron túlról hangzik. És jellemző, hogy élete mentől inkább nyomorba süllyedt, lelkét mentől inkább sújtották a gond, az irigység, a bűbánat s mentől nagyobb lett az elhagyatottság, mely körülvevő: költeményei annál határozatlanabbak, annál zenészerűbbek lettek s annál kevésbé voltak az élet visszhangjai; annál inkább lett célja csak valamely határozatlan megindulás, mely lágyan érinté az olvasók lelkét. Sőt az e korszakból eredő „The Bells“ vagy az „Ulalume“ már csak félig sejtet valami tartalmat, félig zene; amaz a hangzatos szavak majdnem utólérhetetlen változatával, emez pedig úgy tűnik fel, mint egy symphonia s themáját szinte jobban lehetne egy hegedűn adni, mint a szavak nehézkes bilincseiben; szinte jobb volna, ha semmit sem értve belőle, csak az általános búskomor hangulat határozatlan benyomásainál maradnánk s nem

kutatnók e búbanatnak mégis kivehető okait. Ingram „kisérteties magán-gyászdal“-nak nevezi s különös, hogy épen e században, melyben ismeretes a zenének ama törekvése, hogy mentől inkább kíván az élet visszhangja lenni, jöttek létre e költemények, melyek a költést majdnem zenévé kívánták finomítani s épen az anyagi előhaladás földén, Amerikában, a hol tudjuk, főkép az elbeszélésekben és rajzokban a realis élet nagyon is hű festése jöve divatba oly írók által, a kik csak azt írják, a mit látnak. Poe a romanticus elvontságot majdnem a túlságig vitte, majdnem csak a valóság bús árnyékává tette a költést s ezért ő csakis az epedés, a búbanat ritka óráiban élvezhető teljesen, midőn az elmerült lélek teljesen független a külbenyomásoktól. Épen ezért, a ki sokat kíván tőlük, nem fogja élvezni, sőt mihelyt az életet keressük bennök, értékteleneknek is fognak föltűnni, minthogy már sokan mondták is azoknak. De az tény, hogy Poe oly hurokon játszik, melyek egyedül sajátjai s olyan hangulatokat tudott kifejezni, melyeket sokan éreztek már s hangját nem találták meg. E hangulatoknak Poe úgyszólván egyedüli énekese s ő a költés körébe vonta a fantomok világát, a határozatlan emótiókat, a búskomor sejtelmeket, a léleknek azt a tárgyaltalan bánatát, melynek okai talán örökre kikutathatatlanok maradnak s mégis érezzük, hogy őszinte és igaz.

Ki mondja, hogy ez nem költői irány s hogy e hangnem jogosulatlan? A kérdés főleg az, hogy mennyiben sikerült. Poenak sikerült s ez oldalon győztesen kiállja a versenyt bármely költővel. Hugues felemlíti azt a megjegyzést, hogy műveiben van arany, ezüst és réz; — az arany költeményeiben, az ezüst elbeszéléseiben s a réz bíralataiban van. Ez helyes. Poe költeményei a magok nemében tökéletesek s ezt e korlátok közt nem sok költőről lehet oly igazán elmondani. De neki csak egy húrja van, melynek melancholicus hangárnyalata van s ezen játszik különféle változatokban. Lang az ő költését ama regős zenészehez hasonlítja, ki minden versenytársát legyőzte s földöntúli komor játéka elbájolta mindazokat, kik e hangnemet kedvellék; de hangszerének csak egy húrja volt, s a hangszer ráházata egy meghalt nő mellcsontjából volt készítve.

Ferenczi Zoltán.

ERDÉLYI NÉPBALLADÁK.

Nagyon érzem, hogy ezt a címet indokolnom kell. Az erdélyi magyar népköltési termékeket kizárólag székelyeknek tartották és tartják mindez ideig; s való is, hogy valamennyiökön rajta van a székely észjárás bélyege; de az is igaz, hogy mihelyett egy ballada vagy dal kivándorol a Székelyföldről, azonnal magyaros sajáttságok vehetők észre rajta, már pedig a magyar ballada annyira különbözik a székelytől, mint akár két merőben különböző fajú, nyelvű és vérmérsékletű nép balladáit egymástól.

A magyar nép balladáit inkább versbeszedett mesék, hosszabb leíró részletekkel, kevés cselekvénnyel és drámaisággal, mely szabály alól alig képez kivételt néhány darab, minő pl. Fehér László¹⁾, melyet Greguss a legtökéletesebb alföldi balladának tart, Bogár Imre²⁾, melynek verselését utánozza Arany János Zách Klára-jas még talán egy-kettő.

A Székelyföld e nemű termékei e tekintetben inkább kiállják a sarat s ha szabad úgy fejeznem ki magamat; ezeknél bizonyos szabályokat tart szem előtt a szájhagyomány s e szabályok szerint görgeti a székely balladát egy kerek egésszé.

Azok a balladák, melyeket most közleni fogok, nem mind székelyek. Egy részök Erdély különböző vidékeiről való s bár rajtuk van a székely észjárás ismertető bélyege, mellette még valami más íz érzik rajtuk, mit a figyelmes olvasó föltétlenül észrevesz első tekintetre. Ez a más íz, a székely és magyar sajáttságok keveréke, következőleg nem mondhatom őket székelyeknek, de erdélyi népballadák-nak igen. Egyébiránt be kell vallanom, hogy nem mind

¹⁾ L. „Magyar népdalok és mondák“ I. kötet, 483-ik sz.

²⁾ Változata „Magy. Népk. gyűjt.“ I—III kötet.

balladák biz' ezek, sőt alig akad köztük írmagnak ballada, hanem tarkítva vannak románcz, elbeszélő költemény és verses historiákkal, szomorú nótákkal, mint a székely nevezni szokta.

Megelőzőleg egyéb mondani valóm nincs, s most csak arra kérem a nagyérdemű szakosztályt, ne várjon tőlem éles kritikai fejtegetéseket a darabok bemutatása alkalmával, az én törekvésem csak oda irányúl, hogy összeszedjek, a mennyit képes vagyok s anyagot adjak a magamnál hivatottabbak kezébe.

Ime a balladafélék:

I.

Nagy Bodrogi Tamás.

Istenem, Istenem,
Ugyan mi lelt engem,
Három róf pántlika
Körül nem ér engem;
Bokorugró szoknyám
Elől rövidedik,
Hátul hosszabbodik,
Én fiatal fejem
Örökké bánkodik!

Pártám, édes pártám,
Könnyü leány-gunyám,
Fejemről levezlek,
Ládámba beteszlek,
Keserves könnyemben
Hétszer megfürösztlek.

Halljátok leányok,
Baczoni leányok,
Ifiúságotok
Ti el ne adjátok,
Mert hamis az úrnak
Szíve is, mája is,
Csúfá teszen, hogyha
Hét lelked vagyon is!

Nagy Bodrogi Tamás
Csak hallgatja vala,
— Hát az ő hugával,
Csúfot úztek vala?
Berugá az ajtót:

— Mond meg egyszeribe,
Melyik roszt legénynek
Néztél a szemibe!

— Édes bátyám, lelkem,
Jaj, mi lett belőlem!
Ha csak a szemébe
Nézegettem volna;
Ha csak göndör haját
Simogattam volna;
De hittem szavának,
Ölj meg bátyám engem,
Nagy gyalázatomat
Tovább ne viseljem!

Megöleli hugát
Nagy Bodrogi Tamás:
— Szegény szerencsétlen,
Nem te vagy a hibás;
De a ki a csúfot
Rajtad elkövette,
Bizony megtanítom
Magyar becsületre!
Egyszeribe mond meg!

— Jaj, jaj, édes bátyám,
Ölj meg inkább engem,
De ne kérdd a nevét,
Ki ne mondja nyelvem,
Mert most is szeretem!

(Kecset, Udv.-m.)

II.

Bodrogi Tamásról egy más.

— Inasom, inasom,
 Kedves, jó inasom,
 Ki zörget, mi zörget,
 Nézz ki az ablakon!
 — Gazdám, édes gazdám,
 Ilona kisasszony,
 A te drága hugod,
 A ki elbujdosott
 Nagy Törökországba,
 A jöve most haza.
 Bibor-bársony gunya
 Fogja a derekát,
 Hat paripa huzza

Aranyos hintáját,
 Úgy jó látogatni
 Kedves bátytya-urát!

— Inasom, inasom,
 Állj ki a kapuba,
 Mond meg neki, mond meg,
 Nagy Bodrogi Tamás
 Nem lakott itt soha!
 Ha már a töröknek
 Volt a szereteje.
 Nagy Bodrogi Tamás —
 Szóba nem áll vele.

(*Siménfalva, Ud.-m.*)

III.

Bokor Erzsi.

Ne menj el te, Bokor Erzsi,
 Bukarestbe, bút keresni,
 Itthon is el tudsz te veszni.
 Mégis elment Bokor Erzsi,
 Bukarestbe bút keresni,
 Szeretője úgy siratja,
 Hogy az eget hasogatja.

Ne sirasd a kedvesedet,
 Jobb lesz, hogyha megkeresed,
 Bukaresti ispotályba
 Lekötözve be van zárva,
 Arról ismersz ajtájára,
 Jaj szóval van kipingálva.

(*Szent-Domokos, Csikm.*)

IV.

Pista.

Nánihoz járt a Pista,
 Hjába mondta az anyja,
 Ne bolondozz te Pista!
 Addig járt a kocsmára,
 Addig ivott táblára,
 Míg elment a ház ára

Oda mene az anyja:
 — Jere haza te Pista,
 Náninak már van társa.

— Nem megyek én haza ma,
 Keresztelőt csapok ma,
 Piros vérben fürdök ma!

Ott a szőlő végibe,
 Jártak neki végire,
 Réz fokos a fejében,
 Páros kés a szívében.

Édes anyám, sirhatsz már,
 Sirom szélén állok már,
 Mindjárt beleszálok már.

Baló Pistát temetik,
 Hajós Nánit esketik.
 Így jár az ember végre,
 Ki nem fér a bőrében.

(*Kendi-Lóna, Kolozs-m.*)

V.

Király Kis Miklósról.

E ballada tárgya úgy látszik, nagyon kedvencz themája a népnek. A „Magyar népköltési gyűjtemény“ I. kötetében nem kevesebb, mint hét változat fordul elő, egy az említett gyűjtemény II., egy a III. kötetében. Rokon vele egy német népballada, czíme: „Der Graf und die Magd“.¹⁾ Ebben a gróf cselédjét bolondítja el s midőn az hazamegy, az édes anyja olyan formán támadja meg, mint a magyar balladában az anya viselős leányát. A gróf azonban megálmodja, hogy cselédje leánykát szült, utána megy, de már későn érkezik, kedvesének temetési menetét találja szemben, ráborul a koporsóra s megöli magát. Csodálatosan hasonlít a következő részlet a magyar variánsokhoz:

Bist du willkommen, lieb's Töchterlein,
Wie ist es dir ergangen,
Dass dir dein Rock vorne so klein,
Und hinten viel zu lange?

A következő változat előzőinél se nem jobb, se nem rosszabb, lényegesebb különbség sincs köztük, ennek formája könnyedebb s befejezése megnyugtatóbb.

— Lányom, édes lányom,
Szép kicsi leányom,
Mi dolog lehet a,
Elől hosszabbodik,
Hátul kurtábbodik
Rajtad a rokolya?

— Édes asszonyanyám.
Az annak a baja,
Szabó nem jól szabta,
Varró nem jól varrta,
Az annak az oka!

— Lányom, édes lányom.
Biz' azt én jól látom,
Más annak a baja,

Én csak azt kérdezem,
Ki annak az oka?

— Édes asszonyanyám,
Jó nevelő dajkám,
Mit tűröm-tagadom,
Ha be kell vallanom,
Szerелеmbе estem,
Róla nem tehettem,
Király Kis Miklósnak
Ágyára feküdtem!

— No ringyó, no dáma,
Elvitetlek má' ma
Nyakavágó hídra;
Bizony kivitetlek,

¹⁾ L. Wolff. Hausschatz der Volkspoesie 178. l.

Szeretődde együtt
Ki is végeztetlek!

— Édes asszonyanyám,
Jó nevelő dajkám,
Nem bánom, öless meg,
Csak neki hagyj békét,
Mert ő nem érdemli!
Lám a zöld farsangon
Hétszer megkéretett,
Vőfélyét, kérőjét
Hétszer kikergotted,
Azért vagyon nekem
Hét hónapos terhem!

— Állj meg madár, állj meg,
Csak egy pillanatra,
Hadd írjak levelet
Mind a két szárnyadra,
Az én édesemnek,
Király Kis Miklósnak,
Jaj, édes istenem,
Kívégeznek holnap!

— Ha asztalnál éred,
Tedd a tányérára,
Ha ágyában fekszik,
Üss az ablakára;
Mond meg, hogy szaladjon,
Míg baja nem esik,
Lám a babájának
Holnap fejét veszik!

Ebédnél találta,
Tányérjába tette,

Jó Király Kis Miklóst,
Hej megijesztette.
Mondja kocsisának,
Öreg szolgájának:

— Kocsisom, kocsisom,
Kedves öreg szógám,
Holnap lefejezik
Az én édes rózsám,
Fogd be lovaimat,
Menjünk el az éjjel,
Jőjjünk vissza holnap
Hitese feleséggel.

— Jó napot, jó napot
Landorvárainé!
Hát az én édesem
Ugyan merre vagyon?

— Jó, hogy most keresed,
Jó, hogy ide hozád
Te gonosz fejedet,
Neki már a hóhér,
Eddig fejét vette,
Most te következél!

— Kocsisom, kocsisom,
Fordítsd a lovakat;
Landorvárainé!
Viszem a lányodat!
Épen jókor ére,
Gyűrűsét, jegyesét
Szorítja szívére.
Mind a világ lássa —
Úgy hajtat el véle.

(Küküllővár.)

VI.

Sebők Jani.

Albisinak három kényes leánya
Sebők Jani szeretgeti sorjába,
Hol egyiket, hol meg a mászt szereti,
Feleségét, két szép fiát feledi

Felesége keservesen siratja,
Beteg-ágyát könnyeivel áztatja,
Sebők Jani ruhát vesz a dámának,
Szárász kenyér se jut kicsi fiának.

Hazamegyen éjfélekor részegen,
Rézfokosát pörgeti az ökliben,
Két kis fiát megsajnálja nem bántja,
Feleségét egy csapással levágja.

Faluvégén faragják a bitófát,
Sebők Janit holnapután akasztják, —
Albisinak három kényes leánya,
Meg se nézik a siralom házába'.

(Csucs.)

VII.

Bekő Ambrus.

Hadnagy uram, adjon Isten jó napot! Hadnagy uram, arra kérem, ha lehet,
Fogadj Isten Bekő Ambrus, mi bajod? Behunyt szemmel vizsgálja az ügyemet,
Nékem ugyan igen csekély a bajom; Négy szép csikót kiszemeltem számára,
Bojtáromat böktem az éjjel agyon. Még az éjjel behajtom udvarára!

Késő immár Bekő Ambrus, nem lehet,
Rádaynál az ítélő leveled.
Nem kell neked soha többet paripa,
Paripa lesz neked az akasztófa!

(Csucs.)

VIII.

Jancsi.

Elvesztettem lovam
A cziprus-erdőben,
Elszakadt a csizmám
A nagy keresésben,
Lovat nem találtam,
Hjába mégsem jártam,
Nagyságos kisasszony
Vetett ágán háltam.
Behitt rántottára,
Mézes pálinkára,
— Egyél, igyál Jancsi,
Világ boszújára!

Ha én aztot tudnám,
Melyik úton mégy el,
Felszántanám én azt,
Aranyos ekével,
Bé is hinteném én
Szemen szedett gyöngygyel,
Bé is boronálnám
Sűrű könnyeimmel.
Búra termett éltem,
Búban növekedtem,
Megemészt a bánat
Te utánad engem.

(Apahida.)

IX.

Kőmives Kelemen.

Megindula egyszer,
Tizenkét kőmives,
Nagy, ügyes emberek,
Tizenkét kőmives,
De legügyesebb volt,

De legokosabb volt,
Tizenkettő között,
Az építő mester
Kelemen kőmives.

Építeni kezdék
 Nagy Fogaras várát,
 Jaj, de elfelejték
 Az Isten áldását,
 S a mit nappal raktak,
 Éjjel leduvada,
 A mit éjjel raktak,
 Leduvadt nappalra.

Egyszer csak megszólal
 Kelemen kőműves,
 — Legények, legények,
 Tizenegy kőműves!
 Mintsem a munkával,
 Soha kész ne legyünk,
 Ilyen törvényt tegyünk:
 — Kinek felesége

Leghamarább jó el
 A hites urához,
 A déli ebédde,
 Annak piros vérét
 Keverjük a mészbe;
 Így ha megállítjuk
 Ezt az omló falat,
 Mással semmivel a
 Csillagos ég alatt!

Kelemen kőműves
 Nem jól gondolkozék,
 Mire az áldott nap
 Délre kapaszkodék,
 Ahajt csak jődögél
 Asszony felesége,
 Kelemen szívének
 Legszebb reménysége.
 A bal karán hozá
 Karonúló fiát,
 Jobb kezében hozá
 Az ura ebédjét.

— Istenem, Istenem,
 Tégy csudát énnekem,
 Hasadjon meg a föld
 A cziheres hegyen
 A kénköves eső
 Szakadjon útjába,

A kavicsos úton
 Törjék föl a lába,
 Csak ide ne érjen
 Fogaras elibe,
 Szerető szívemnek
 Keserűségire!

Kelemen kőműves
 Újába imádkozék:
 Hegy nem nőtt előtte,
 Föld nem nyilt útjába',
 A kénköves eső
 Útját el nem állta,
 A kavicsos hegyen
 Föl nem tört a lába,
 Ottan megérkezék
 Fogaras várába.

— Jó napot, jó napot,
 Tizenkét kőműves!
 — Neked is jó napot,
 Szerencsétlen asszony!
 — Hát én már mért volnék
 Szerencsétlen asszony?
 Nincs-e hites uram,
 Ki megbecsül engem,
 Nincs-e kis magzatom,
 Kiben gyönyörködjem;
 Rántás lisztért se kell
 A szomszédba mennem,
 Van, a hol lehajtsam
 Nyugalomra fejem,
 Akármelyiketek
 Cserélhetne velem!

— Nem is azért vagy te
 Szerencsétlen asszony,
 Hanem azért vagy te
 Szerencsétlen asszony.
 Mert a hites urad
 Olyan törvényt teve,
 Kinek felesége
 Hamarább jó ide,
 Vegyük annak vérét,
 Keverjük a mészbe,
 Így ha megállítjuk

Nagy Fogaras várát,
Meleg asszonyvérrel.

— Keverjed, keverjed
Véremmel a meszet,
Te Szent Szűz Mária,
Fogadd be lelkemet.

— Ne sírj kicsi fiam,
Vannak jó asszonyok,
A kik megszoztatnak,
Ha én meg is halok,
A kik elringatnak,
A kik megmosdatnak,
Minden szent vasárnap
Fejér ruhát adnak!

— Ne sírj jámhör uram,
Kőmives Kelemen,
Lelkem a lelkeddel
Égben találkozik,
A szent angyalokkal
Istennek áldozik!

* * *

— Apám, édes apám,
Hol van édes anyám?
— Ne sírj kicsi fiam,
Haza jön estére!
— Apám, édes apám,
Hol van édes anyám?
— Ne sírj kicsi fiam,
Haza jön reggelrel
— Ne hazudon nekem
Apám, édes apám,
Megálmodtam én azt,
Nincsen nekem anyám,
Fiatal életét
Elveszítettétek,
Drága piros vérét
Mészbe kevertétek,
Nagy Fogaras várát
Úgy építettétek.
Lássa meg az isten,
El se is feledje,
Ki e gyilkos törvényt
A fejére tette!

(Csik-Szt.-Simon.)

Kőmives Kelemen-nek ez az ötödik változata. Az elsőt Erdélyi közölte ¹⁾, a másodikat Kriza ²⁾, harmadikat Szabó Samú ³⁾, negyedik a Benedek és Sebesi-féle ⁴⁾ s még egy változat alább fog következni. Közönségesen ismertté a balladát azonban korántsem e sok változat, hanem egy vita tette, mely miatta folyt. Rokon ugyanis vele egy oláh népballada, az Argesi zárda ⁵⁾, midőn a magyar változatok megjelentek egy oláh író, név szerint Grozescu Julian 1864-ben a „Fővárosi Lapok“-ban azzal a váddal lépett fel a magyar gyűjtők ellen, hogy ezek balladáikat oláhból fordítják. A Pesti Napló- és Koszorú-ban Szabó K., majd Arany László érdekes czáfolatokat írtak; de az összes változatok egybevetésével, úgy a mint megérdemelnék — nem foglalkozott még senki.

¹⁾ Népdalok és mondák. III. k. 151. l.

²⁾ Vadrózsák. I. 314. l.

³⁾ M. Népk. Gy. I. k. 20. sz.

⁴⁾ M. Népk. Gy. III. k.

⁵⁾ Ács Károly: Virágok az oláh népköltészet mezejéről. 29. l. Pest. 1858. Moldován G. Koszorú. 1883.

Pedig a Hero és Leander mondáján kívül, mely az összes népek népköltészete által megénekeltetik, talán nincs oly elterjedt monda, mint épen az, mely e ballada tárgyát képezi.

Angol, svéd, német, magyar, oláh, szerb, orosz, bolgár, új görög dolgozza fel saját kedélyéhez, felfogásához alakítva s a néppoesis által rányomott specialis nemzeti bélyeg daczára a monda azonosságára azonnal ráismertünk. Mert az a körülmény, hogy a svéd királygyermeket, a bolgár egy rablóvezér becsületes fiát s a szerb a délszláv hősi dalok legkedveltebb hősét, a daliás Markót szerepelteti egy balladában, csak olyan különbség, mint a milyen van egy azonos tárgy magyar és egy székely ballada közt.

A monda magja mindenütt ugyanaz, t. i. azon babona, mely az erdélyi oláh és székely népeletben egy vessző befalazása által jut kifejezésre, — melylyel előbb valakinek az árnyékát mérték meg, — hogy ugyanis egy felsőbb lény segítségét az építkezés sikeres befejezéséhez csakis úgy nyerik meg, ha meghozzák a befalazás áldozatát. A balladának is e babona az alapja, következőleg élnie kell vagy legalább kellett élnie mindazon népek hitében, melyek Kőmives Kelemen tragoediáját megénekelték. Hálás kis feladat lenne, e babona s vele együtt a monda vándorlását kutatni egy nyelvésznek, ki segítségül híván Steinthal tanácsa szerint kutatásaihoz a néplélektant és történelmet; kimutatná, hogy hol keletkezett ez a monda, melyik népnél, mert az, hogy mindenik nép képzelete megtermette volna azon egy babonát, nem valószínű. Bárha minden nép fejlődésében ugyanazon változásokat figyelhetni meg, bizonyos korban ugyanazok szenvedélyeik, örömeik, azonos bajok által gyötörtetnek; nem szükségképen kell ugyanazon nyilatkozatokat is tenni minden népkedélynek. A töprengés, melylyel az emberek a sikertelen küzdelmet újra kezdik, az eszközök, melyekkel e küzdelmet megkönnyíteni igyekeznek s a mód, melylyel ezen eszközöket alkalmazzák, hozza létre a babonát, mely mikor a harmadik ember szájába kerül, már kész monda s csak a dalos hiányzik még, ki versbe gyúrja. Ez áll általában a mondák keletkezésére nézve; de azért nem valószínű, hogy minden népkedély megteremje ugyanazon mondát, mint a hogy a kavicsos föld mindenütt fehér ürmöt terem. Kőmives Kelemen különböző nyelvű változatai annyira hasonlítanak a magyarhoz, miszerint lehetetlen az okot a népköltészet egységében keresnünk. Egy

mezőségi oláh változatról van tudomásom, egy gazdálkodással foglalkozó ismerősöm útján, mely majdnem egy a fölebb közlöttel. Sajnálom, hogy csak a száraz tárgyát adhatom a következőkben: Háromszáz kőműves építi a megbabonázott zárdát, de a fal mindegyre bedől. A mester indítványára, ki talán álmódja ezt, elhatározzák, hogy előbb feleségeik tejével, s ha nem használ, a legelőbb érkező asszony vérével keverik föl a meszet. Ebben is a mester felesége érkezik előbb. Hátulról megfogják s vérért veszik. A haldokló asszony megátkozza férjét; nem azért, hogy meg kell hálnia, hanem mert nem tudatta előre, hogy elbucsuzhassék gyermekétől. A gyermek szüntelen kérdezi anyját s az apa nem tudván felelni, kétségbeesésében elbujdosik.

Ilyen alakjában inkább hasonlít a magyarhoz, mint az Argesi zárdá, melyben a nőt azzal hitegetik, hogy csak tréfa az egész s ezáltal maga a tény elveszti az erkölcsi alapot.

Új-görög változat az Arta hídja¹⁾ című népköltemény, melyet Erődy Béla fordított magyarra s mely Greguss véleménye szerint közelebb áll a magyarhoz, mint más nyelvű változatokhoz.

Az Arta hídját csak úgy építhetik föl, ha befalaznak egy nőt. A mester megüzenni feleségének a fülelétől, hogy lassabban jöjjön, az félreérti és sietteti. Mikor megérkezik, férje bánatában elájul. A nő kérdésére azt felelik a többiek, hogy gyűrűjét ejtette be s azért ájult el. Majd kivesszem én, szól az asszony s belép a falak közé, mikor a kőművesek befalazzák. A nő megátkozza a hídat, hogy inogjon s hullassa le azokat, kik rálépnek.

Az Ács Károly által említett szerb népmonda szerint Scutarit csak úgy építhetik fel, hogy a Vila tündér pártfogását a befalazás áldozatával megnyerik.

Feltűnő, hogy úgy az oláh, mint egyáltalán a balkáni változatokban a befalazandó áldozatot csellet kerítik kézre. Igénytelen véleményem szerint épen e cselvetés rajtuk a nemzeti bélyeg. A balkániakat közönségesen ravasz, lovagiatlan, megbízhatlan népeknek mondják. Mondáink e sajátságos vonása épen nem mutat az ellenkezőre. Cselvetés a magyar változatokban egyáltalán nem fordul elő, még a legrégebbe sem, melynek a Szabó Samu felét tartom következetes alapeszméje, elkopott fél sorai, gyér rimelése s tiszta szerkezetének okáért. Már

¹⁾ L. *Egyet. Philologiai Közl.* 1882. 474. lap.

a Krizéánál az elnyújtás, a romlás jelének vehető, hogy Kelemenné cselédje ép úgy látja a roszt álmakat, mintha nem is balladában, hanem holmi mesében szereplnének s rémítgetéseivel útját akarja vágni az asszonynak — a ki, mert nem hallgat reá, mintegy a katasztrófa felelősségét vállaira veszi. Hogy elkergetnék önök azt a poetát, a ki ilyen meséből írna balladát!

Jelen változat Csfból való, látszik is rajta, hogy katolikus vidéken termett. Elnyult volta arra vall, hogy mehetett irástudó ember kezén keresztül. A Szabó-félétől az alakban és abban különbözik, hogy átok van benne. Ez nekem azért tünik föl, mert az átok, mely a tehetetlenséget fejezi ki, az udvarhelyszéki balladák sajátja. A csiki és háromszéki férfiak határőrök voltak, azoknak kard volt az oldalukon, nem oly könnyen férhetett hát kedvesökhez az úrfi; míg Udvarhelyszéken kedvére zsarnokoskodhatott a nemesség a székelyek felett. Ezért átkozódik a Fejér Nyikó mellékiról minden ballada, míg a háromszékiek nem. Különben Háromszéken alig akad ballada, Háromszék földje róna s hol emelkedés nincs, a néppoesis sem emelkedik. Ez az összes gyűjtők tapasztalata, daczára annak, hogy Arany János az Alföldön született. Kőmives Kelemen még egy töredékét adom alább.

X.

Kolozsvári torony
Tizenhárom ága,
Tizenkét kőmives
Aztat építette,
Haj, de nem kedvezett
Nékik a szerencse.
Mikor egyik felét
Félig felemelték.
Már a másik fele
Leomlott a földre.

A kőmives mester
Monusi kőmives,

Egyszer azt álmodá;
Tizenhárom ágat
Ők föl nem emelik,
Míg egy gyöngye asszonyt
Bele nem falaznak.

Hát egyszer csak jön a
Mester felesége.
Mindjárt megragadták,
A falba berakták,
Tizenhármas tornyot
Így megállították.

XI.

Kicsi kertészlegény.

Lányom, édes lányom,
Szép királykisasszony,
Mi lelt már tégedet?

Orczád halványodik,
Tested hitványodik,
Mitől vagy te beteg?

— Kegyelmes királyom,
Én bizony megmondom;
Mert a kertészlegényt
Szívemből szeretem,
E tölti bánattal
Fiatal életem.

— Eridj lányom. eridj,
Nyúguvó szobádba,
Nyúguvó szobádba,
Puha vetett ágyra,
Várj harangozásig,
Akkor meggyógyítlak!

Hivatta a király
Kicsi kertészlegényt,
Konyhájáról is az
Udvari szakácsot.
— Fogjátok meg hamar
Kicsi kertészlegényt,
Vegyétek ki neki
A szívét, a máját,
Rántásátok pirosra,

De jó ropogósra,
Úgy hozzátok ide!

— Király-apám, lelkem,
Ehetném, ehetném,
Mit adsz nekem ennem?

— Szelid őzikének
Meggpirított máját,
A pap is megnyalná
Ezután a száját!

— Király-apám, lelkem,
Jaj, milyen jól esett!
Őzike szívéből,
Őzike májából
Adj még egy keveset!

— Őzike szívéből,
Őzike májából
Többet nem adhatok!
Csak egy szive vala
A kertészlegénynek,
Azt is te evéd meg.

(Torda.)

Hasonló tárgyú magyar ballada nincs. Mesében azonban a szív megevése fordul elő, így Arany Lászlónál, Merényinél, hogy a Gaal-féle gyűjteményig vissza ne menjek. Csakhogy e mesékben a mostoha kívánja a gyermekek szívét.

Van azonban egy svéd monda, mely majdnem egy ezzel, melyben a király Adelin királykisasszony jegyesét. Freudenburg herceget megölteti s szívét leánynak tálaltatja föl.

E barbar eljárás mindkettőben a régiséget bizonyítja, keletkezése idejét azonban már azért se lehet meghatározni, mert az alak új. Greguss egy provencei változatról tesz említést, melyről azt tartják, hogy a keresztes háborúk idejéből való. Az a történet ez, melyet Uhland is megénekel, s melyben Faiel vitéz a keresztes háboruban meghalt várnagy, Couci szívét tulajdon nejével megéteti. Rousillon grófnővel, Boccaccio egy beszélyében, Guardastagnó Vilmos szívét etetik meg. A Római Gestákban egy féltékeny férj, nejét a megölt kedves koponyájából itatja. Hasonlatos ehhez a Rozamunda és Alboin története, melyben a férj a legyőzött apa, Kunimund fejéből készült

serleget ad feleségének. Ez a történet honosodott meg irodalmunkban a XVI. században Valkay által s talán ebből csinálta népünk a fennebb adott, romlófélben levő költeményt.

XII.

Huzzák a harangot,
Sírnak az asszonyok,
Harmad napja vagyok,
Elek oda vagyok.

Mondják vala nagyon,
Iczig üté agyon,
Iczig mondja nagyon,
— Én ártatlan vagyok!

Hanem a pinczémben
Egy nagy hordó vagyok,
Tán annak a leve,
Vagy mi üté agyon!

(*Apahida.*)

XIII.

Lám megmondtam rózsám,
Ne járj a kapuba,
Elforgatja fejed,
Hamis a katona.

Nem hittél szavamnak,
No hát meg is bántad,
Tedd el a ládába
Piros pántlikádat

Tedd el, ha lányod lesz,
Jó lesz a hajába,
Ha pedig fiad lesz,
Csárdás kalapjába.

(*Kolozsvár.*)

XIV.

Tóth Anikó

Édes anyám, nyisd kapudat,
Halva hozzák leányodat,
Nem zörgeti ablakodat,
Nem söpri ki udvarodat.

Ti leányok, ügyeljetek,
A németnek ne higgyetek,
Én ha hittem, veszem hasznát,
Viselem a gyalázatját.

Bene Vendel, én szeretöm,
Áldjon meg az én teremtöm,
Megnyúghatol csökjaimtól,
Ölelgető karjaimtól.

Egy katonát megszerettem,
Régi társam elfeledtem,
Vele mulatozni jártam,
Jaj de szivemből megbántam.

* * *

Barassai álé végén,
Buzog a vér az út szélén,
Ha kérdik, hogy miféle vér,
Mondjátok, hogy ártatlan vér.

(*Földvár.*)

XV.

Véres az én ingem,
Véres a gatyám is,
Mosd ki rózsám a patakban,
Mosd ki szívem Máris!

Végy ruhát magadnak
Szép fekete gyászból,
Hogyha engem felakasztnak,
Legyen mivel gyászolj!

Megöltem egy tótot.
Száz forint volt nála,
Érted tettem, neked hoztam,
Karácsony napjára

Nézz ki babám, nézz ki
Ablakod rostélyán,
Amott jön le kilencz zsandár,
Bánatszin paripán.

Jaj, nehéz a bilincs,
Nehezebb az élet,
Százszor nehezebb a
Rosz lelkiesméret!

(Kolozsvár.)

XVI

Szabó Júla.

Szabó Júla patyolat-szoknyája,
Megakadt a tömlecz rostélyába,
— Arra kérem strázsamester urat,
Akassza ki patyolat szoknyámat.
- Kiakasztom patyolat-szoknyádat,

Megcsókolom két piros orczádat!
— Menjen innen, strázsamester uram,
Csókolja a hóhért, ha kedve van,
Most akartam istenemhez térni
S a világtól nem lehet elérni!

(Kolozsvár.)

XVII.

Sári bíró lánya.

Menjetek el, ejh, haj,
Sári bíróékhoz,
Hozzátok el lányát,
Sallai kis Katát.
Kérjétek el tánczba,
Gyöngé mulatságba,
Meghalok, ha nem láthatom,
Meghalok én már ma.

Lobog az övedből
Tulipiros kendő,
Sáribíró lánya
Ott is a legelső.

Eredj lányom, eredj,
Öltöző szobádba.
Rojtos száru csizmád.
Piros selyem szoknyád,
Azt vedd a nyakadba,
Tíz pár arany gyűrűt
Huzz fel az ujjadra,

— Nem megyek én anyám
Mulatságba, tánczba,
Régi jó szeretőm
Bánatom ne lássa.
— Ha nem méssz a tánczba,
Haza se jőjj többet,
Többet nem ismerlek!

Elindul a tánczba,
Bélépék a házba,
Régi szeretője

Szorítja karjába,
 Szorítja karába,
 Addig, addig járja,
 Sári bíró lánya
 Lerogy a vállára.

— Eressz el, eresz el,
 Hadd menjek ki hűlni,
 Nem fogok elmenni,
 Vissza fogok jönni.
 Teli van a csizmám

Piros aludt vérrel,
 Piros selyem szoknyám
 Testemhez ragadva,
 Tiz pár arany gyűrűm
 Ujjamba dagadva;
 Eressz el, eresz el!

— Biz én nem eresztlek,
 Itt adod ki lelked,
 Ha enyém nem lehetsz,
 Soha mást se szeress.

(*Médésér.*)

Erdélyinél lévő változatában sokkal több az erő és szenvedély, de azért e romlófélben levő töredék se teljesen becsnélküli, már csak azért se, mert e balladának ilyen alakjában nincsenek változatai. Úgy látszik nem szereti a nép oly nagyon ezt a témát, mint a milyen emberi.

XVIII.

Ihol kerekedék
 Egy fekete felhő,
 Anyi varju benne,
 Mint egy sűrű erdő
 Sűrű setét felhő,
 Egyszer csak leszálla,
 Újfalu végére,
 Az akasztófára.

Látod Bakó Dénes,
 Neked jobb lett volna,
 Ha a pap leányát
 Meg nem láttad volna,
 Ha a szeretőjét
 Meg nem ölted volna,
 Ez a tenger varju
 Nem neked kárrogna.

(*Sófalra.*)

XIX.

Martonosi Péter.

Menj el uram, menj el,
 Martonosi Péter,
 Menj el a vásárra,
 S akármí az ára,
 Selyem szoknyám légyen
 Karácsony napjára.

— Hová méssz, hová méssz

Martonosi Péter?

— Megyek a vásárra,
 Akármí az ára,
 Hozok selyem szoknyát
 Az asszony számára!

— Tej, túró, tétel,
 Bolond vagy te Péter,
 A te feleséged
 Csuffá teszen téged,
 Elküld a vásárra.
 Ajtóját bezárja,
 De kiül az útra,
 Szeretőjét várja.
 Fordulj vissza Péter,
 Egybe megtalálod
 Egy huszár-káplárral
 Kedves életpárod.

Egybe vissza fordul —
 Martonosi Péter;
 Hát a felesége
 Készül az ebédvel,
 — Hallod asszony, hallod,
 Mi dolog lehet a,
 Egy kard az ereszben
 Föl legyen akasztva?
 — Hallod uram, hallod,
 Ne csudálkozz rajta,
 Nem kard, bizony Isten,
 A faragó balta.
 — Hallod asszony, hallod,
 Mi dolog lehet a,
 Ott az ágyon van egy
 Katona csákaja!
 — Részeg vagy te uram,
 Bizony nem csákó a',
 Csak a húsos fazék,
 Most tevém le oda!
 — Hallod asszony, hallod,
 Ne hazudon tovább,

Hol van a katona,
 Nyisd ki a kamarát!
 Berugá az ajtót,
 Hát ott a katona,
 Tulajdon kardjával
 A nyakát lecsapta.
 — Hallod asszony, hallod,
 Három halál közül
 Melyiket választod,
 Felakaszszalak-e,
 A fejedet vegyem,
 Hét asztal vendégnek
 Vigan gyertyát tartasz?
 — Három halál közül
 Egyet se választok,
 Melyikkel pusztits el,
 A már a te bajod!
 Vérem a vérevel
 Egy patakot mosson.
 Lelkem a lelkével
 Isten elé jusson!

(Kadács.)

A Barcsai című székely balladával, mely legelőbb lett a székely balladák közt közölve Nagy Lajos által a Kolozsvári Közlöny 1858. évi folyamában, Kriza Báthori Boldizsár-jával s még egy sereg idegen népköltéménnyel áll rokonságban. Mindez azonban nem vonhat le érdekességéből. Homerből veszen Vergilius, ettől Tassó, ettől Zrínyi Miklós, de azért mindenik eredeti. Vergiliusnál Dido azt tervezi, hogy elpusztítja Iulust s testét föltálatja Aeneasnak. Ez az undorító gondolat a Gesták útján lejön a magyar népig s itt egy ballada alapját képezi, miután majd minden európai nép feldolgozta. Ennek a balladának is a meséje majd mindenütt előfordul. A férjben gyanú támad, visszafordul, meglepi az asszonyt s megbünteti. Elég kis tárgy ahhoz, hogy minden nép kénytelen legyen, majdnem ugyanazokat mondani el. A hűtelen nőről szóló spanyol románczban, midőn a férj megtalálja az elbujtatott kedves fegyverét, a nő ezt mondja neki:

Fogd kezedbe, gróf, ragadd meg
 S oltsd ki vele éltetemet;
 A mit tettem, az bizonytal
 Ily halálra érdemes.

Ebben ezt mondja :

Három halál közül
Egyet se választok,
Melyikkel pusztits el,
A már a te bajod.

Az asszony mindenütt érzi, hogy hibás és kész a bűnért megsz szenvedni. A spanyol Don Albertó¹⁾-ban szintén így védi az asszony magát, az olasz dalban a férj Szép-Margithoz a szerető álcája alatt jut be. Ilyen, de csakis ekkora különbségek fordulnak elő e tárgyról keletkezett balladák közt, hanem azért mindenik eredeti, a melyik szép.

Lelkem a lelkével
Isten elé jusson.

Innen valószínűleg lekopott egy részlet, a temetés leírása, mikor mind a kettő porából egy-egy virág kél ki s azok is összeöllelkeznek. Így jelképezi a nép a szerelemben való egyesülést. Kádár Katában két kápolna-virág, a Douglasok romlásában a nő sirján rózsa, a férfién galagonya, a Bajza által fordított szerb Egyesület-ben jegenye és rózsa, egy új-görögben, melyet Greguss említ, nád és cziprus kél ki az eltemetett szeretők sirjából s összefonódnak a sir fölött, jeleül annak, hogy :

„Met a hű szerelmet
Meggötni nem lehet,
A sirban is szeret.“

(*Régi székely ének.*)

XX.

Bogár István szép legény volt,
Nadrág szíjja hat likra volt,
Sarkantyuja tarajos volt,
Jaj, de milyen szép legény volt.

Által indult a Körösön,
Bele is halt örökösön,
Fűzfalevél, nyárfalevél,
Mindet összehordta a szél.

¹⁾ E. Geiber, *Volkslieder und Romanzen der Spanier*. Berlin. 1843.

XXI.

Rofai Klára.

Szép város, nagy város
 Bukurest várossa,
 Sok könnyhullatástól
 Sáros a piacza,
 Sok szegény leánynak
 Jártak itt végire,
 Jaj, én is eljöttem
 Magamnak vesztire,
 Bojér örö mire,
 Szép ifuságom
 Gyászos végzésire.

Ne kaczagj ne kaczagj,
 Kényes uri dáma,
 Tán te nem is voltál
 Szegény asszony lánya,
 Tán te nem is jöttél
 Szóttos rokolyába'.
 Kis Magyarországból
 Mocskos Molduvába!

Tán te nem éheztlél,
 Nem is szomjuhoztál,
 Öltöző ruhádban
 Meg nem fogyatkoztál,
 Míg be nem kerültél
 A bojér házába,
 Míg le nem feküdtél
 Paplanos ágyába!

Jaj, mer' én se tudtam
 Világ rosszaságát,
 Mutatta a bojér
 Hozzám vagy jóságát,
 Házába fogadott,
 Czifra gunyát adott,
 Ártatlanságomból
 Jaj, de kiforgatott.

Halljátok meg szavam
 Szép csíki leányok,
 Kis Magyarországot
 Ti el ne hagyjátok,
 Be se is jöjjetek
 Magatok vesztire
 Czifra Bukurestbe,
 Bojér örö mire!
 Mutatja a bojér
 Elein jóságát,
 Azután lássátok
 Csak a gonoszságát,
 Czifra palotából —
 Czifra palotába,
 Czifra mulatságból —
 Czifra mulatságba!
 Azután kerültök
 Csak az ispotályba!

Anyám, édes anyám,
 Jó nevelő dajkám,
 Mikor engem szültél,
 Szültél volna követ,
 Szültél volna követ,
 Ne leánygyermeket,
 Mikor fűröszöttél
 Lágy meleg vizedbe',
 Fűröszöttél volna
 Lobogó melegbe';
 Mikor takargattál
 Puha gyöles ruhába',
 Hajitottál volna
 A disznók vállába¹⁾;
 Hadd ne került volna
 Rofainé lánya
 Czifra Bukurestbe,
 Tulajdon magának
 Nagy gyalázattyára!

(Csik-Szereda.)

¹⁾ Vállujába.

Ilyen tárgyú balladáknak az újabb időben kellett keletkezniök, daczára a régi formának, főkép mióta a cselédleányok kivándorlása nagyobb mérvet öltött. Régibb időben is dalolt a székely a Szilágyi és Hajmási-ról szóló vitézi ének formájára szegény leányok gyászos sorsáról, kik a török császár égető tömlöczében epednek, de az elzülést nem írta körül ilyen élesen. Hasonló balladát közöltem pár év előtt a Szinnyey által szerkesztett Országvilág-ban, két évvel előbb az Ellenzék-ben, pár hónapja a Kőlozsvár-ban s még van a fiókomban kettő. Mindannyit egy utamban, három helységben dúdolták el nekem a vén asszonyok. Úgy látszik rájött már a nép is, mi az a kivándorlás.

Sebesi Jób.

É R T E S I T Ő.

I. Az Erdélyi Múzeum-Egylet közgyűlése.

Az Erdélyi Múzeum-Egylet folyó év április hó 19-én d. e. 10 óra-kor tartá meg, a tagok szép számu jelenlétében évi közgyűlését.

E közgyűlést gr. Eszterházy Kálmán elnök távollétében dr. Brassai Sámuel, az egylet köztiszteletben álló alelnöke nyitá meg. A szabad előadással előadott érdekes beszéd körülbelöl a következőkép hangzott:

Tisztelt közgyűlés!

Szabadságot veszek magamnak, hogy visszatekintést tegyek a mult-ra abból következtetést vonjak a jelenre; a jövőre való előretekintést az újságírókra hagyom.

Midőn ezelőtt harmincz évvel átvettem a múzeum-egylet vezetését, akkor minden gyűjteménye elért két szobába, de még azt sem töltötte meg egészen. Mindamellett jó reménnyel fogtam hozzá az egylet fentartására irányuló munkához és azt hiszem, nem szólok hosszasan, ha azt mondom, hogy most 15 tágas terem és szoba van telve a múzeum gyűjteményeivel. Vannak Európában múzeumok, melyek nem dicsekedhetnek ily nagy tartalmu gyűjteménnyel s emélfogva illő megemlékezni, hogy kik vetették meg ennek a múzeumnak az alapját. Annak idejében némelyek nagy pénzáldozatokkal, mások kisebbekkel járultak az alapításhoz, de tény az, hogy az eszme oly kedvező pártolással találkozott, hogy első gyűlésén már 440 tag jelentkezett.

Ezek közt 500 frtos alapító, 100 frtos és 50 frtos részvényes tagok voltak.

Idő folytán az történt, hogy a mily mértékben szaporodtak a tagok, ugyanazon arányban apadtak a részvényesek.

Az a kérdés, mi okozza az érdeklődés hanyatlását? Én nem akarok itt kimerítő inquisitiót tartani, csak azt említem meg, hogy mindjárt alapítása alkalmával megtámadták az egylet működési irányát s azt hir-

dették, hogy ez a muzeum nem egyéb, mint egy corpus iners, egy cadaver, melybe életet kell önteni, mert a muzeumnak élni kell.

Nekem akkor az jutott eszembe, hogy hasonló ez ahoz, a mikor egy cipész-legény, vagy mint most mondani szokás a cipész-segéd elkészít egy pár cipőt és azt kérdi: megfordja-e azonnal?

Én csak azt akarom mondani, hogy azok, kik azt mondják, hogy a muzeum cadaver, menjenek és nézzék meg más országok ily intézeteit, de azok közül egyik sem követ oly irányt, mely azt hozza magával, hogy maga-magát feldolgozza. Tanintézetek lehetnek a muzeummal összekötve, de ott sincs azon feladata a muzeumnak, hogy a tanintézet ügyeit vezesse, csupán csak működésére szolgál. És ez így van Európa minden muzeumával.

Mindamellettt a mi muzeumuunk gondoskodott az előállott felesleges követelmények kielégítéséről is s legutóbbi időben erre még nagyobb gondot fordított: felolvasásokat tartott, kiadványokat küldött szét. A kiadványoknak nem volt egyéb hibájuk, mint hogy még azok sem akarták elolvasni, a kiknek ingyen küldtük.

Mint ahogy ezen intézkedések után nem mondhatták a muzeumról, hogy nem él és nem működik, mert a szakosztályok ülései az ellenkezőről győzték meg, tehát azt mondták, működik ugyan, de rossz irányban.

Voltak a kik azt kívánták, hogy a muzeum-egylet és az általa ki-nevezett szakosztály a szépirodalommal is foglalkozzék. Bizony a muzeum-egylet és szépirodalom nem fér össze.

Mindezen támadások azután azt idézték elő, hogy az alapítás után 447-re terjedt tagok, éppen egy negyedrésze maradt meg.

Én csak arra kérem az itt megjelent részvénycseket, igyekezzenek tagokat gyűjteni. Csak minden muzeumi tag kettőt gyűjtsön és ezek ismét kettőt, akkor hiszem, hogy elérjük az eredeti számot.

Miután ezt elmondani bátor voltam: a gyűlést megnyitom.

Ezután dr. Finály Henrik titkár helyett dr. Szabó Károly olvasta föl a választmány évi jelentését.

Az igazgató-választmány jelentése.

Tisztelt közgyűlés!

Az a jelentés, a melylyel az igazgató-választmány évenként az alapszabályok rendelete szerint számot adni tartozik a lefolyt évi működéséről, az eredeti felfogás szerint rövidre fogott ugyan, de azért mégis a lehetőségig kimerítő történelmét kellene hogy mutassa be az egylet egy

évi életének és munkálkodásának, az elért eredmények elésorolásával; és ha visszapillantunk azokra a jelentésekre, a melyeket a választmány az egylet fenállásának első éveiben terjesztett a közgyűlés elébe, könnyen meg fogunk győződni, hogy ez akkor úgy is volt. Az egylet akkori szervezetében az igazgató-választmány a szó szoros értelmében valóságos központi szerve volt az egyletnek; nem fordulhatott elő oly mozzanat, a mely bármi távoli vonatkozással volt az egyletnek az alapításkor szemügyre vett bármínemű feladataira, a mely a választmányban megvitatás és elhatározás tárgya ne lett volna, és a melynek ennek következtében határozott nyoma ne maradt volna a választmányi ülések jegyzőkönyvében, a melynek adataiból kellett az illető tisztviselőnek a választmány jelentését összealkotni.

A mult 1887. év éppen harminczadik éve volt annak, hogy felejtetetlen alapítója ez egyletnek, néhai gróf Mikó Imre kibocsátotta első felhívását a hazafiakhoz adakozásra egy muzeum létesítése számára. Az eszme nem volt új; muzeum alapítását már 1840-ben indítványozott volt gr. Kemény József; a muzeum-egylet eszméjét Kőváry László pendité meg először 1852-ben az „Erdély régiségei“-ben; mégis jellemző, hogy még 1857-ben is maguk azok a körök, a melyek leglelkesebben karolták fel, és a melyek aztán gróf Mikó Imrével élükön szívós kitartással és eléggé nem méltányolható bölcsességgel le tudták küzdeni mind azokat az akadályokat, a melyeket ellenséges hatalmak görđitettek útjukba, csak ideiglenesen birták megoldani azt az éppen oly kényes mint nehéz feladatot, a mely magából a vállalat természetéből állott elé, és a mely nem más, mint annak a viszonynak a szabályozása, a melyben az adakozókból alakult egylet van a szoros értelemben vett muzeumhoz, azaz, a tudományos gyűjteményekhez. Nincs itt helye e viszony fejtegetésének. Tény az, hogy ennek a viszonynak a szabályozása volt oka azoknak a változtatásoknak, a melyeken az egylet eredeti alapszabálya ismételten átment, a míg a ma érvényes szerkezet létrejött. És ha ma a viszony szabatosabban van körülírva, mint volt hajdan, még sem lehet ma se mondani, hogy a jelenlegi állapot minden igényt kielégít.

Az igazgató-választmányra nézve a jelzett változtatások azt eredményezték, hogy szerepkörének tetemes része átment a szakosztályokra; a melyeket az alapszabály messze terjedő önállósággal ruházott fel. Ez önállóság oda fejlődött, hogy a szakosztályok egészen külön közgyűléseket tartanak, a melyeken saját tagjaik előtt számot adnak a maguk működé-

séről és hogy a szakosztályoknak lehetnek olyan tagjai, a kik különben nem tagjai az egyletnek.

Még ma nem lehet határozott ítéletet mondani arról, hogy e viszonyoknak mik a fény-, mik az árnyoldalai. A vele létesített munkafelosztás kétségen kívül nagy előnyére válik a tudományos működésnek, és más eddig is igen örvendetes eredményekre vezetett; de éppen oly kétségtelen, hogy e felosztásban a szétágazás csirái is benne vannak. A tudományos működés élénkülése tetemes részben veszi igénybe az egylet anyagi erejét is, és minthogy a tudományban minden megállapodás egyjelentésű a hanyatlással, félni lehet, hogy nem lesz módunkban anyagi erőnket oly arányokban fejleszteni, a milyenekben a tudományos működés fejlődése természetesen és szükségképpen nevelni fogja az igényeket.

Az igazgató-választmány, mint az egylet intéző főhatósága, tehát azon kívül, hogy az egylet ügykezelése és vagyona felett őrködve arra törekszik, hogy az egységet fentartsa, és az egyleti működés különböző irányai közt a kellő arányt és sulyegyet megzavarni ne engedje; komolyan arról is kell hogy gondoskodjék, hogy az igények előre látható növekvése számára a fedezetet eléteremtse.

A múlt 1887. évi működése az igazgató-választmánynak tehát ebben a feladatkörben mozgott. Az év folyamában tartott tíz ülésében a t. közgyűlés asztalán levő jegyzőkönyv kimutatása szerint 174 határozatot hozott; iktató-könyve 139 darabbal szaporodott. A dolog természeténél fogva a határozatok legnagyobb része az ügykezelésre vonatkozott, a mely az alapszabályok és közgyűlési határozatok kijelölte mederben folyt. A mi ezen kívül az egyletre és muzeumra nézve nevezetes történet, a következő.

A múlt évi közgyűlés határozatai végrehajtásában a bennök kifejezett irányadó utasítások azonnal életbe léptethető ágai már meg is vannak indítva. Tetemes részének azonban a végrehajtása még most sincs megkezdve. Ennek az az oka, hogy azok a változások, a melyek az ásványtár helyiségének kibővítése és a növénygyűjtemény czélszerűbb új helyiségbe költöztetése feltételeihez voltak kötve, nem léphettek életbe, mivel tőlünk nem függött okokból az illető helyiségek még nem jutottak rendelkezésünk alá. Részletesen fel fogják ezt tüntetni az illető gyűjtemények őrei előterjesztendő jelentései.

Pénzügyeink nem mutatnak a múlt évben feltűnő változást. A mint a nyomtatásban is bemutatott zárszámadás tanúsítja, a költségek nem haladták túl a költségvetés határait; mert noha egyes ágakban, mint pl.

a természetiek tára átalányában a Heuffer-féle gyűjtemény árából esedéksé vált 1000 ftos részlet-kifizetése, az útaztatási átalányban a monographia érdekében tett útazás költségére utalványozott 300 ft miatt tetemes túlkiadás volt, sőt még a személyes járandóságok rovatán és a néhai Herbich Ferenc személyes pótlékának egy negyede is okozott többletet; de nem ment ki a helyiségváltozásért kilátásba vett beruházási átalány.

Gyarapodott ellenben alaptőkénk 2000 frttal, a melyet a mult évi közgyűlés határozata szerint az alaptőkéhez csatoltunk.

A személyzetben a mult közgyűlés határozata alapján az a változás történt, hogy a néhai dr. Herbich Ferenc helyébe dr. Primics György lépett, a ki mult év április 1-jétől fogva tényleg el is foglalta állomását.

A régiségár mellett szolgált Tillier Ferenc a mult év május havában elhalálozván, az igazgató-választmány határozatából addig is, a míg e szolgálai állomás végleges betöltése lehetséges lesz, László József egyleti szolgálta teljesíti a szükséges szolgálatot, és ezért a nmlgu vallás- és közoktatási miniszter urtól megfelelő jutalmat is kapott.

A mult év áprilisi gyűlésében vette az igazgató-választmány a nmlgu miniszter ur felszólítását az iránt, hogy a Zrinyi, Nádasdy és Frangepán kivégzését és arczképeit ábrázoló egykoru festményt, a mely muzeumunk birtokában van, engedje át kiállítás végett a történelmi képművelésnek. Az igazgató-választmány helyesen látta ez ohajtással szemben nem foglalni el merev álláspontot, és miután a nmlgu miniszter urral megegyezett azokban a feltételekben, hogy a kép feltétlenül muzeumunk tulajdona marad és három év eltelté után bármikor visszavehető lesz, hogy továbbá a kiállításon a képen magán világosan lesz kitétetendő, hogy a kép az erdélyi muzeum tulajdona; ellenben a kiállítást rendező bizottság kötelezettséget vállalt, hogy a meglehetősen megrongált képet művészileg kijavíttatja és helyreállíttatja; a képet fel is küldötte.

Ugyanebben a gyűlésben intézkedett az igazgató-választmány az e végre kiküldött bizottság indokolt jelentése alapján az Erdély monographiája ügyében is. A monographia magyar szövegének megírásával megbizta Kövály László urat. Ma van szerencsése jelentetni, hogy a monographia kész, a szerző éppen most abban van, hogy a kész szöveget utoljára át nézze és megadja neki az u. n. utolsó esiszólást. A kiadás módozatai azonban még nincsenek véglegesen megállapítva. Annyi bizonyos, hogy bármi módon fog a kiadás megtörténni, muzeum-egyletünk abból a célból, hogy a könyvet a lehető legolesőbb áron lehessen terjesztetni, magára

vállalta azt a kötelezettséget, hogy a kiadást anyagilag is támogatni fogja, és éppen e czélból szerepel költségvetésünkben egyelőre egy 500 frtos tétel kiadvány czímen.

A néhai gróf Mikó Imre emlékének felállítása az egész mult nyáron foglalkoztatta a részletes intézkedésekkel megbízott elnökséget. A tervrajzok készek, a hely meg van állapítva és immár meg is van találva a czélszerű hazai közet is, a melyből a talpazat készülni fog. A dolog most a kivitelre kiszemelt mérnök kezében van, és remélhető, hogy a folyó év nyarán az emlék el fog készülni.

A júniusi ülésre adott be dr. Lindner Gusztáv egyetemi tanár tagtársunk egy emlékiratot, a melyben a runki cseppkő-barlang hozzáférhető tétele és rongálástól megóvása érdekében terjesztett indokolt indítványt az igazgató-választmány elébe. Az igazgató-választmány ez ügyben nem tehetett egyebet, mint a mit az indítvány maga is javasolt; t. i. átírt a tett indítvány értelmében nemes Torda-Aranyosmegye törvényhatóságának. Történt-e ez átírat után valami intézkedés, nem tudjuk. Válasz az átíratra nem jött.

A novemberi gyűlésre beérkezett a néhai Heufler arczképe, a melyet dr. Kanitz Ágost közbenjárására a boldogultnak örökösei ajándékba küldöttek a muzcumnak, hogy diszítse azt a helyiséget, a melyben a tőlök megvásárolt kryptogam-gyűjtemény lesz felállítva.

És most t. közgyűlés, legyen szabad megemliteni azt a nevezetes eseményt, a mely a mult 1887. évet kiválóan emlékezetessé teszi egyeletünk és muzeumunk történelmében. Dicsőségesen uralkodó apostoli királyunk I. Ferencz József Ő Felsége, a midőn a mult év szeptember 22-ik és 23-ik napjain Kolozsvár szabad kir. városát felséges látogatásával szerencséltette, a kolozsvári kir. egyetem megsejmlélése alkalmával a mi gyűjteményeinket is kegyeskedett felséges látogatására méltatni. Az igazgató-választmány cleve megtette volt a szükséges intézkedéseket Ő Felsége fogadására, sajnós csak, hogy az idő rövidsége és a legfelsőbb látogatás órájának éppen a látogatás napján bekövetkezett bizonytalansága miatt, nem lehetett mindent éppen úgy végrehajtani, a hogy tervezve volt: de azért Ő Felsége kegyeskedett valamennyi gyűjteményünket beható figyelemmel szemügyre venni és az örök kalauzolása mellett még részletek iránt is melegen érdeklődni. Bármí szerények is a mi gyűjteményeink azokhoz a nagyszerű intézetekhez képest, a melyek a nagy világvárosok és a tudományok régi góczpontjai muzeumait alkotják, mégis nyugodt ön-

érzettel mondhatjuk, hogy a miénk is figyelemre méltó, és az a legkegyelmesebb megelégedés, a melynek Ő Felsége kifejezést adni méltóztatott, megnyugtathat az iránt, hogy elismerésre méltó munkát végeztünk.

Szomoru emlékek is fűződnek azonban a mult év történelméhez. A halál 1887-ben se kimélé meg egyletünket. Elvesztettük igazgató tagjaink sorából báró Bánffy Ádámot; alapító tagjaink közül Jakab Bogdánt és Klein Frigyest; részvényes tagjaink közül dr. Jenei Victort; Herbiech Ferencz halála is 1887-re esett, noha még a mult évi közgyűlés előtt, és volt pénztárnokunk és alapító tagunk Bányai Vitális már e folyó 1888. évben költözött el ama más világra, a melybe hitünk a jövő jobblétet helyezi. Szomorodott szívvvel helyezzük neveik mellé a fekete keresztet, és meghatva mondjuk utánok: áldás és béke hamvaikra.

A tagokon kívül még elvesztettük az éremtár mellé alkalmazva volt Tillier Ferencz szolgát is. Tán nem vétünk, ha a becsületes, hű szolga nevét is megemlitjük e helyen.

Méltóztassék a t. közgyűlés a többi jelentéseket is szives figyelmére méltatni és annak utána határozatát meghozni.

Findly.

Ezután következett volna a pénztárnoki jelentés, de a közgyűlés nem kívánta a jelentés felolvasását, mely nyomtatásban osztatott szét a közgyűlésen. E jelentésből kitűnik, hogy az egylet vagyona 1877. végén: 244,897 frt 20 kr. Érdekesnek tartjuk megjegyezni, hogy az ideiglenes letéteményképen kezelt Székelytörténeti díjalap 1887. év végén 10,705 frt 25 krt, a Haynald-alap kamatai 222 frt 89 krt, a Berde Mózsa-féle alap 397 frt 64 krt tettek.

Ezután dr. Szabó Károly olvasta a könyvtár állásáról szóló következő jelentését:

Jelentés a könyvtár állásáról.

Tisztelt közgyűlés!

Egyesületünk könyvtárának mult évi állapotjáról jelentésemet a következőkben van szerencsém előterjeszteni.

Könyvtárunk a mult 1887-ben intézetek, társulatok s egyesek adományából 336, vétel útján az évi 3000 frt átalányból 415, a külföldi természettudományi társulatok részéről kiadványainkért cserében megküldött nyomtatványokban 185, és így összesen 936 kötettel gyarapodott. Az adományok közül azonban a többszörös példányaink számát szaporító

42 kötetet leszámítva, a valódi gyarapodás 894 kötetet tett, mely által könyvtárunk létszáma a lefolyt év végén 44,730 kötetre emelkedett.

A beszerzésnél, mint évek óta ugy tavaly is, legfőbb tekintet volt a hazánkra vonatkozó bel- és külföldi munkákra, a magyar irodalom jelesebb termékeire, valamint a gyűjteményeink kezeléséhez szükséges tudományos szakmunkákra; ez utóbbiak közül kiemelhetem a római Instituto di Correspondenza Archeologica összes kiadványait. A folyvást figyelemmel tartott bel- és külföldi antiquarius catalogusokból is sikerült a mult évben több hazánkra vonatkozó régi ritka nyomtatványt megszerezni, melyek könyvtárunkban hiányoztak. Ily uton jutottunk birtokába a 4 folio kötetből álló Galleria Pitti szép példányának is, melyet londoni antiquariustól vásároltunk.

Az egyesek adományai közt kiváló becsü az 1848/9-ben megjelent hirlapok és proklamációk rendkívül gazdag gyűjteménye, melyet egyesületünk alapító tagja néhai b. Apor Károly nagy gondnal és szorgalommal gyűjtött s egyik örököse b. Apor Gábor a mult nyáron könyvtárunk részére beszállított. Ez a gyűjtemény kézirattárunkban b. Apor Károly gyűjteménye ezim alatt külön kezelve s a régebben birtokunkba jutott darabokkal kiegészítve, ritkítja párját az egész hazában s maradandólag fön fogja tartani a fáradhatatlan szorgalmu gyűjtő emlékét. B. Apor Károly 7—8000 kötetnyi könyvtárából is mindazt, a mi könyvtárunkban hiányzik, az erd. muzeumnak hagyományozta, és így az ő hagyatékából értékes gyarapodásra van biztos kilátásunk. Ezen könyvek kiválogatása és elszállítása eddig azért nem történetett meg, mert az összes hagyaték kérdése bírói tárgyalás alatt állott; most azonban már ezen hagyaték átvételére rövid időn számíthatunk, minthogy erre nézve az összes örökösök megegyezésüket nyilvánították s b. Apor Gábort az átadásra megbízták és felhatalmazták. Különös becsü továbbá az az 57 kötetből, többnyire archeologiai szakmunkából álló adomány, melyet Arányi Hortensia urnő, néhai atyja dr. Arányi Lajos könyvtárából ajándékozott intézetünknek.

Régi hazai nyomtatványaink gazdag gyűjteménye két igen ritka darabbal szaporodott, u. m. Kájoni János Csikban 1676-ban nyomtatott énekes könyvének szép példányával, gr. Lázár Miklós adományából, és Comenius Orbis Pictusának latin és német nyelvü brassai 1675-iki kiadásával, melyet egyik helybeli antiquariustól szereztünk.

Kézirattárunk becses gyarapodást nyert gr. Kemény Józsefnek Deductio stemmatographica familia Petky ezimü kézirátában, melyet gr. Lázár

Miklós, saját jegyzeteivel kiegészítve, intézetünknek ajándékozott, hogy a gróf Kemény József gyűjteményéhez csatoltassék.

Oklevélgyűjteményünk 2 eredetivel, egy 1599-ben Dézsen kelt magyar ítéletlevéllel s Básta Györgynek 1602-ben kelt s Kolozsvárra vonatkozó rendeletével szaporodott.

Az újabb szerzemények és adományok az alap-czintárba mind be vannak igtatva; a szakezintárak befejezése azonban, minthogy a könyvtárt kezelő személyzet a folyvást növekvő mindennapi forgalommal és a sürgősebb könyvtári munkálatokkal igen el volt foglalva, csak a nyári szünet alatt lesz végrehajtható.

A könyvek köttetésére tetemesebb összeg fordított, mint az előbbi években; hogy azonban az évi átalány túl ne legyen lépve, kiválóan a becsesebb könyvek, gyűjteményes munkák, tudományos folyóiratok és a leggyakrabban használt munkák beköttetésére kellett szoritkoznom.

Az egyetemi könyvtárral közös olvasó-termünk, ünnep- és vasárnapokat kivéve, naponként 5 órán át, a nyári szünet alatt pedig hetenként 2 nap egy-egy óráig állott nyitva. A forgalom folytonos emelkedést mutat, a mennyiben olvasó-termünket naponként átlag 50—55 olvasó látogatta, s házi használatra, a tanárokon és irodalommal foglalkozó szakembereken kívül, egyetemi hallgatóink közül 310-en vittek ki lezckekönyveik letétele mellett könyveket. Könyvtárunkból nemcsak az erdélyrészi tanintézetek tanárai kértek és nyertek, az illető tanintézetek igazgatóságának jóállása mellett használatra könyveket, hanem a m. nemz. muzeum és a budapesti egyetem könyvtára, a budapesti, gráci és leydeni egyetem tanárai közül is többen vették igénybe Erdélyre vonatkozó tanulmányaikhoz szükséges munkákért Transsylvaniaicumokban bármely hazai könyvtárnál gazdagabb könyvtárunkat.

Az újabb gyarapodás a zárt folyosón ezelőtt két évvel felállított hét új nagy szekrényből négyet már elfoglalt; s azt hiszem, hogy a még rendelkezésre álló tért a b. Apor Károly hagyatékából nyerendő könyvek be fogják tölteni, s ekkor előáll az újabb szekrények készítettetéséről való gondoskodás szüksége. Előre jeleznem kell azonban, hogy az együtt kezelt két könyvtár összes felhasználható helyisége, a gyarapodás elhelyezésére, még abban az esetben is, ha sikerülne a két könyvtár mintegy 4000 kötetnyi többszörös példányait eladni s így helyet nyerni, legfeljebb 4—5 évre lehet elégséges. S éppen ezért elérkezettnek látom az időt hogy mind az egyetem, mind egyesületünk részéről történjenek meg a

kellő lépések, hogy a nm. vallás- és közoktatási miniszter ur a két könyvtár részére alkalmas, a mai kor igényeinek megfelelő s a jövő gyarapodásra is számított helyiségről, és így ezen könyvtárak minél célirányosabb kezelhetőségéről és használhatóságáról gondoskodni méltóztassék; a mi nézetem szerint, az adott viszonyokat tekintetbe véve, csak egy új, egyenesen könyvtárnak tervezett s e célra berendezendő épület felállításával lesz megvalósítható.

Szabó Károly.

E jelentéssel kapcsolatban az ellenőrködő bizottság nevében dr. Concha Győző a következő jelentést olvasta fel:

Az ellenőrködő bizottság jelentése.

Tekintetes muzeum-egyleti közgyűlés!

Tisztelettel alulírtak a múlt évi közgyűléstől vett megbízatásunk s a titkár ur felhívása következtében megjelentünk egyletünk könyvtárában s ott a legszebb külső rendet s a legnagyobb tisztaságot találtuk. Majd a könyvtár állagának meglétére nézve iparkodtunk magunknak meggyőződést szerezni s a mennyiben ezt szuró próbák által elérni lehet, mindent hiány nélkül találtunk.

Meg kell azonban emlitenünk, hogy a múlt évi közgyűlés több határozata nincs a könyvtárt illetőleg végrehajtva, így a könyveket használók részéről adandó téritvények, képes, nagy munkák számára készitendő állványok, a hirlapok bekötötése, a szakkatalogus s a csonka munkák tekintetében.

E határozatok egy részére nézve a t. könyvtárnok ur, alulírtaknak tett közlései szerint, előterjesztette az igazgató-választmány volt javaslatait, másokat illetőleg a rendelkezésére álló idő és munkacrő csekélységét emlité fel, utóbbit különösen a szakkatalogus kinyomtatása tekintetében hangsulyozva, melyet egyébként elvileg is ellenez.

Mint hogy ezen határozatok a múlt évi közgyűlésen érett megfontolással hozattak, azokat ismétlendőknek tartjuk s szükségesnek látjuk a választmány felvilágosítását arra nézve, mi akadályozta meg a foganatosítást, megjegyezvén, hogy bár a jelentékenyebb hirlapok bekötése véleményünk szerint feltétlenül szükséges, a jelentéktelenebbek s csonkákra nézve ettől el lehet tekinteni, illetőleg ezeket ki lehetne selejtezni.

A tekintetes közgyűlésnek tisztelettel

Kolozsvártt, 1888. ápril 18-án.

alázatos szolgálói:

Demeter Károly.

Dr. Concha Győző.

E jelentésnek a szakkatalogust illető azon része, hogy annak már a múlt évben határozatba ment elkészíttetésére nézve még semmi intézkedés sem történt, — élénk vitára adott okot. A vitában résztvettek: dr. Szabó Károly, dr. Concha Győző, Finály Henrik, Szász Béla, Demeter Károly, Bókai Árpád, Nagy Ferencz, miután a közgyűlési határozatok teljes ignorálását, vagy a választmány tehetetlenségét látja abban, hogy egy esztendő alatt a katalogus megkésztetésére semmi sem történt, indítványozza, hogy egy külön bizottság bizassék meg e munkával. Ez indítvánnyal szembe azonban Szász Béla és Hegedüs István szavaik után, kik kiemelik, hogy a múlt évi közgyűlés csak a katalogus előkészítési munkálataival bizta meg a választmányt, a közgyűlés az ellenőrző bizottság jelentését nagy szavazattöbbséggel elfogadja. E jelentés szerint a katalogus készítésének előmunkálataival továbbra is az igazg. választmány bizatik meg.

Ezután a szakosztályok jelentései olvastattak föl, melyekből álljon itt szakosztályunk jelentése:

A bölcsélet-, nyelv- és történelem tudományi szakosztály jelentése:

Tekintetes Közgyűlés!

Az Erdélyi Muzeum-egylet böles.- nyelv- és történelem tudományi szakosztály egy évi működésének világos képét van hivatva nyujtani a jelen alkalommal tisztelettel bemutatott 4-ik kötete e szakosztály kiadványainak és a folyó évben megjelent V. kötet 1. füzete.

Először is maga a terjedelem: a köteles 20 iv helyett több mint 34 iv gazdag és termékeny munkásságról tanuskodik. A munkások szélesebb köre csatlakozott szakosztályunkhoz. A tagok száma 95. A múlt évhez képest 13-al szaporodott.

E kiadványokban foglalt értekezések becsét és értékét meghatározni: nem a mi tisztünk, de ez értekezésekben tudományos buvárlatok alapján fejtetett tárgyak — reméljük, meggyőzik a Tekintetes Közgyűlést arról, hogy szakosztályunk teljes buzgalommal igyekezett a fölemelt átalány által benne helyezett fokozott várakozásnak megfelelni. Nem méltatjuk tehát, a m. t. közgyűlésre és a hivatott szakemberek ítéletére bizzuk, tudományos működésünk becslését, de mint jellemző vonását emeljük ki a benyujtott kötetnek és füzetnek, hogy a lefolyt év honisimei dolgozatokra nézve volt termékeny. És e téren kiválóan figyelemre méltók a IV. k. 337—346 és 347—357 lapjain olvasható tudományos méltatásai egy oly

tudományos fölfedezésnek, mely emlékezetessé válik hazánk archaeologiai irodalmában és, minthogy ép a római világ emlékét deríti föl, az egyetemes tudományos irodalomban is. A krásznai leltre utalunk, melynek tudományos értékesítésére szakosztályunknak két buzgó tagja is vállalkozott.

A benyújtott kiadványokban vannak értekezések a románok belélé-tére, a székelyek régi törvényeire, a régi Dacia archaeologiai emlékeire, Döbrentey Erdélyi Muzéumára, Döbrentey és Kölcsey életére vonatkozólag. A honisimei dolgozatok e túlnyomó voltát, mely mint az elnök is kiemelte a közgyűlést megnyitó beszédében a IV. kötet 15 értekezése közül 14-et tesz ki — nem dicsekvéskép hozzuk föl. A szabad tudományos tevékenység természetéből származott e tünemény. A honi történelem és régészet egyik ága tevékenységünknek. Kész örömmel fogadtuk és siettünk közzé tenni az e téren tett kutatásokról írott dolgozatokat. De e helyen kiemeljük annak fontosságát, hogy az egy irányu működés ne tartson senkit vissza az által, hogy non invita Minerva más téren is kutasson és tudományos eredményeket mutasson föl; mert a tudományok belső rokonsága kölcsönös támogatásra utalja a buvárokat.

És minthogy a szakosztályunkon kívül eső körökben többször nyilvánult félreértés szakosztályunk voltaképi hivatása és rendeltetési célja felől: az elnöki megnyitó világosan és határozottan taglalá e kérdést a folyó év január 29-én tartott közgyűlés alkalmával megnyitó beszédében. (I. kiadványok V. k. 70—74 lapjain.)

Tekintettel az örvendetes buzgalomra, melyet szakosztályunk tagjai kifejtettek, minek következtében felhalmazódtak a kiadásra váró közlemények; tekintettel arra, hogy sürűbb megjelenés által az érdeklődés fokozódik: a közgyűlés elhatározta, hogy a választmányuyal egyetértve a titkár által szerkesztendő kiadványok hatszor jelenjenek meg két havi időközökben határozott napon. Az első füzet márcz 1-én pontosan meg is jelent. Egy-egy füzet 5 ívet tartalmazván: szakosztályunk 30 ívet nyujt. Felolvasó üléseinket a nagyobb közönség érdeklődésének fölbresztéséért a Kereskedelmi Akadémia helyiségébe tettük át. Azóta tartott felolvasó üléseinket csakugyan nagyobb közönség látogatta. Reméljük, hogy a felbredt érdeklődés nem fog lankadni.

Egyleti évünk egyéb mozzanatait részletesen megvilágítják a szakosztályi értesítők, melyek olvashatók a IV-ik k. 53—72, 202—220, 335. 453—454.; az V. k. 70—80. lapjain. Jelentjük, hogy az 1888-ik évre a budgetet deficit nélkül állapithattuk meg.

Ezek után jelentjük, hogy az 1888. jan. 29. közgyűlés által meg-
ejtett tisztújítás a korábbi választmányt és tisztkart választotta vissza.

Végre a Tekintetes közgyűlésnek nagylelkű támogatását és anyagi
segélyét ismételten hálásan megköszönve, maradunk.

Kolozsvárt, 1888. márcz. 22.

alázatos szolgálói:

Dr. Szamosi János,
e. i. elnök.

Dr. Hegedűs István,
e. i. titkár.

Ezután ideiglatjuk még a levél- és éremtárról szóló jelentést az
ellenőrző bizottság jelentésével együtt:

Jelentés a levél- és éremtárról.

Tisztelt Közgyűlés!

Régiség- és éremtárunk állapotáról szóló jelentésem természetesen
azon kezdődik, hogy a régiségtár és az éremgyűjtemény, a mennyire a
helyiség viszonyai engedik, rendben van, a miről a múlt év nyarán is
eléggé alkalom nyílt a látogató közönségnek és érdeklődő idegeneknek meg-
győződést szerezni. A lajstromok, a mennyiben egy folyton szaporodó gyűj-
temény lajstromait készeknek lehet mondani, készek, és ha van a lajstro-
mozásban még némi hátralék, az az oka, hogy az ideai rendkívül hosszú
és sanyaru tél miatt lehetetlen volt a gyűjtemény fűthetetlen helyiség-
ben írásbeli munkát végezni; az új gyarapodások pedig, a mint lesz sze-
rencsém egyenként elésorolni, csak a tél folyamában érkeztek be.

A múlt évben több oldalról nyilvánult az az óhajtás, hogy a gyűjte-
ményt látogató közönség számára egy kalauz-szerű lajstrom készüljön.
Noha egyéni meggyőződésem szerint még most az ily kalauz kiadása korai,
mégis elhatároztam, hogy a magam részéről eleget tesznek a nyilvánult
óhajtásnak. E czélból már megtettem az intézkedést Budapesten, hogy az
igazgató választmány annak idején készségesen fogja megszavazni a kiadás
aránylag nem nagy költségét, reménylen, hogy a folyó év nyarán ez a
vezérkönyv meg is fog jelemni.

A gyűjtemény gyarapodása a lefolyt évben számra nézve nem sok,
de felette érdekes tárgyban áll.

A múlt év április havában értesülvén, hogy Tordán két helyt igen
érdekes római tárgyakat leltek, és hogy a tárgyak tulajdonosai hajlandók
azokat a muzcumnak átengedni, elébb levelezés útján, azután személyesen
kiszállva, a helyszíne meggyőződést szereztem a tárgyak mivoltáról. Ki-

derült, hogy az egészen ép bronz-szobrocska nem is régi, de megvettem 40 darab római pénzt és egy életnagyságu kőszobrot, a mely egy gyermeket kezén vezető hölgyet ábrázol. A szobor abból a tömör fehér mészkőből készült, a mely a tartományi római művészetnek kivált a mi vidékeinken többnyire szolgáltatta az anyagot, és noha a kivitel távol áll attól a művészi tőkélytől, a mely azon kor maradványainak jelesebb darabjait jellemzi, még is igen érdekes mutatványa az akkori tartományi iparművészetnek érdekesebb, mivel ugy a hölgynek mint a gyermeknek megvannak a fejek, a mi az erdélyi részekben talált kőszobroknál nagy ritkaság; különben is a szobor csaknem egészen ép.

September elején Téglás Gábor úr értesített, hogy Jánosfalván egy felhagyott római kőbánya egyik sziklafalán egy fekete érdekes lapos dombozmű maradt meg, a mely megérdemelvé, hogy onnan kivágassuk és a muzeum lapidariumába szállítsuk. E tudósításra Téglás István úr kíséretében kiszállottam a hely színére, ott csakugyan egy meglehetősen simára faragott és az óta eső hatása alatt még jobban megsimult sziklafalon egymástól meglehetősen távolságra két emberi alak már alig kivehető körrajzát láttam esetlen rajzzal bekarczolva. Téglás István úr e rajzokat inkább tetszesős mint hű rajzban már közzé is tette volt, és miután a kőzet nagyon lágy és törékeny fehér homokkő, és méltán lehetett tőle tartani, hogy ha fáradságos munkával az alakokat mutató laprészeket kivághatnók is, alig fogna ép kivételök és elszállításuk sikerülni, megtettem jelentésemet az igazgató válaszmánynak, és azt javasoltam, hogy a vállalatba ne menjünk bele, a mit az ig. válaszmány el is fogadott.

Ugyancsak september havában egy ispánlaki földmivelő ember a maga szántóföldjén ásva véletlenül egy nagy bronzleletre bukkant. A lelet főleg azért uevezetes, mivel a lelt fém mennyiség a legnagyobbak közé tartozik, a melyet egy helyt együtt találtak. Mint a hogy törvényhozásunknak a leletekre vonatkozó szerencsétlen intézkedése miatt rendszeren törtémi szokott, a leletet eltitkolták, ugy hogy nekem csak november elején jutott tudomásomra egy levélből, a melyet egy nagy-enyedi úri ember intézett hozzám, a ki, a mint későbbben kiderült, úzérkedés czéljából vásárolt volt össze egy csomó darabot, a melyet aztán mesés áron kínálta elébb a budapesti nemzeti muzeumnak, aztán nekünk. Azonnal elmentem Nagy-Enyedre, meggyőződtem, hogy a lelet tulnyomó részét kéz alatt megvették volt már Rémer Zsigmond ur Gyulafehérvárt, a ki a birtokába jutott darabokat az archaeologiai értesítőben ki is adta, és Herepei Károly

tanár úr, a ki a nagy-enyedi ref. főtanoda gyűjteménye számára vásárolta meg tán a legérdekesebb tárgyakat; az a mivel minket kínáltak csak selejtes maradvány volt, a mely alig éri meg tizedrészét annak, a mit tulajdonosa érte kívánt. Így tehát szerezni a leletből nem lehetett semmit. Mégis sikerült nekem más úton 5 darabot kapni, s ezek közt az egyetlen ép bronz kardot, a mely a leletben volt. Nagyobb haszna volt azonban ez útazásomnak az, hogy megnyertem Herepei Károly tanár urat a közös gyűjtésnek. Az igazgató választmány az én javaslatomra ásatások eszközése czéljából egy összeget utalványozott a tanár úr kezéhez, és az eljárásnak az az eredménye, hogy utólagosan még kaptunk egy csomó bronzrögöt az ispánlaki leletből és a folyó év tavaszán már megkezdett ásatásokból már érkezett egy küldemény tegnapelőtt, hétfőn, a melyet azonban még nem lehetett kicsomagolni. Az előleges értesítés szerint a beküldött tárgyak tumulusokból származnak.

Nevezetesebb mint az ispánlaki bronzlelet, sőt, mondhatni, valóság-gal korszakot alkotó a krásznai arany lelet. Annak idején sokat foglalkozott az időszaki sajtó ezzel a lelettel, és ez felment attól, hogy itt apróra leírjam. Magam elmentem Sepsi-Szent-Györgyre és azt a hat arany rudat, a mely ott a megyei pénztárba volt letéve, a hely színén apróra megvizsgáltam; vizsgálódásom eredményét az egyleti kiadványokban közzé is tettem, az ott közlött rajzokhoz Pócsa József főispán úr volt szíves számomra főszenyomatokat készíttetni, és ezekről magokat a rajzokat Melka Vincze úr vette le. Gyűjteményünk számára négy darab galvanoplastikai másolatot szereztünk be, a melyeken a különböző módokon előforduló bélyegek valamennyien megvannak.

Az elősoroltakon kívül még vásároltam egy nagyon érdekes őskori arany karikát Hunyadmegyétől, egy mást a Székelyföldről; sikerült továbbá megszereznem a régi kupa, iteze és meszely eredeti ősmértékeit, a melyeket a bécsi mérték-hitelesítő hivatal 1823-ban hitelesített és a legújabb időben egy nagyon szép művű aranyozott ezüst övet csatostúl Medgyesről, a mely igen szép példánya az országban készült áttört ezüstműveknek.

Ajándékba kaptunk özv. báró Czeszerné ő ngától boldogult férje hagyakozása szerint annak kedvenc képét, egy Bacchansnőt ábrázoló olajfestményt; Ladits Nándor egyetemi gondnok urtól egy igen szép kőkorsót és legújabbán Dr. Farkas Lajos egyet. ny. r. tanár urtól egy Saturnust ábrázoló igen csinos bronzszobrocskát márvány talpazaton.

A mikor a mult év september 23-án felséges királyunk

kegyeskedett a gyűjteményt meglátogatni, a negyedik szobában megállva ő felsége így nyilatkozott: „magok igen szűken vannak itt.“ Valósággal félig sajnosan félig örvendő kell jelentenem ma is, hogy csakugyan nagyon szűken vagyunk. Nem csak a helyiség szűk, hanem a szekrényekben is annyira vannak a tárgyak összezsúfolva, hogy nem is mutat. Ez azonban oly baj, a melyen ez idő szerint az egyesület nem bír segíteni és a melyben a többi gyűjtemények is egyaránt szenvednek. Reméljük a jobb jövőt, és türelemmel igyekszünk férközni a hogy lehet.

A múlt nyáron a gyűjtemény szabályszerűen nyitva állott a közlátogatásnak. Igen kívánatos volna, ha a közlátogatás napjait szaporítani lehetne, csak hogy itt nincsen módunk benne oly megbízható és olcsó örökre szert tenni, a melyeneket e nemzeti muzeum a rokkant intézetekben bír; mint mindig, az átutazó idegenek a rendes napokon kívül is láthatták a gyűjteményt, és tehetik jövőre is, nem csak idegenek, hanem helybeliek is, ha eleve értesíteni sziveskednek, mikor kívánnak oda menni. Én nem szivesességből, hanem kötelességből folyólag mindig kész vagyok a gyűjteményt megmutatni.

Findly.

Tekintetes Közgyűlés!

Az erdélyi muzeum-egyesület múlt évi t. közgyűlésétől nyert megbízás alapján, alulírottak a mai napon kiszállottunk nevezett egyesület Régiségtárába, annak szabályszerű átvizsgálása végett. Ezen megbízásnak eleget téve, van szerencsénk a következőkben tiszteletteljes jelentésünket megtenni.

Miután a t. titkár úr kezelése alatt álló ezen gyűjteménytár három részre oszlik, annak átvizsgálási eredményéről is három irányban referálunk, ugyan is:

I. A levéltár. A levéltárt szabályszerűen vezetve és kezelve rendszerben találtuk; a beadványi jkönyv szerint a múlt évben bejött 139 ügyszerű; ezek közül csak egy van függőben: a Mikó-szobor talapzata elkészítésére vonatkozó ügyszerű. A múlt 1887. évi jegyzőkönyvi határozatok mindannyian szabályszerű ellátásban részesültek.

II. A régiségtár. A régiségtár változatlanul elhelyezve, rendszeres és kifogástalan kezelés alatt találtatott; a három példányban vezetett régiségtári lajstromba az 1887-ben befolyt újabb tárgyak mind be vannak vezetve; s az ez évben befolytak rendezés alatt vannak. Egyes tárgyak a kiszurási rendszer szerint előkéretvén, megtaláltattak és számba vétettek.

Megjegyezni kívánjuk, hogy a régiségtár kalauzszerű Cathalogussa munkában van, s még ez év folytán nyomtatásban meg fog jelelni.

III. Az éremtár. Az éremtár szintén rendszeres lajstrom szerint elhelyezve és szokott szakszerű pontossággal kezelve találtatott; itt is a kiszurási rendszer szerint győződtünk meg, több értékes és nagybecsű érem hiánytalan jelenlétéről. Ezen tárban a múlt évről szaporulat nem nyilvánult, s így azt változatlanul találtuk.

Ezekben részletezett jelentésünk alapján legjobb meggyőződéssel és tiszta lelkiösmerettel nyilváníthatjuk, hogy az erdélyi muzeum egyesület levél-, régiség- és éremtára a legnagyobb rendben van; s annak kifogástalan és szakszerű kezelése teljes elismerésre méltó.

Tisztelettel kérjük ezen jelentésünk tudomásul vételét.

Kelt Kolozsvártt, 1888. április 17-én.

A kiküldött bizottság:

Dr. Kolozsvári Sándor.

Dr. Hintz György

Dr. Farkas Lajos.

Következett a rendszeresen kilépő 4 választmányi tag helyébe meg-
ejtett választás, mely 3 évre szól.

A választmányból dr. Abt Antal, dr. Éltés Károly, dr. Fabinyi Rudolf s Gyarmathy Miklós léptek ki. Megválasztottak: Dr. Abt Antal, dr. Éltés Károly, dr. Fabinyi Rudolf és dr. Klug Nándor.

A költségvetés 1888-ra 23351 frt 60 kr. remélhető bevételt s 23160 frt kiadást mutat fel. A pénzmaradék tehát 191 frt 60 krajczár. A közgyűlés a költségvetést egyhangulag elfogadta.

A jegyzőkönyv hitelesítésére d. Concha Győző s dr. Géber Edét kérte fel az elnök.

Ezzel a közgyűlés az elnök éljenzése közt eloszlott. Lehetetlen, hogy e helyen is ne fejezzük ki azon meggyőződésünket, hogy az elnöki megnyitóban olvasható visszapillantás az egyesület gyors emelkedése és virágzása mellett tanuskodik, a túlkövetelések a fejlődő tudományos szellem őszinte óhajtásából eredhetnek ugyan, de ha a közönyt és érdektelenséget, a mult ferde világításba helyezését idézik elő: elszomorító hatást gyakorolnak és így ép ama nemes törekvések valósulását gátolják, melyeknek meggyőződésünk szerint forrását alkotják.

II. Értesítés a szakülésekről.

Szakosztályunk az új egyleti évben február, márczius és április havakban tartott szaküléseket. A közgyűlés határozata folytán a választmány a Kereskedelmi Akadémia dísztermébe tette át, bár anyagi áldozattal, az üléseket, hogy a nagyobb közönség is könnyebben hozzá férhessen, ha érdeklődnék a szakosztályban tartott felolvasások iránt. A szakülésekről a következő értesítést adjuk:

I. szakülés 1888. február 22-én tartatott.

Elnökölt: dr. Szamosi János. Felolvastak:

1) Dr. Ferenczi Zoltán szakosztályi tag: Poe Allan Edgar költeményei cz. értekezését olvasta föl.

2) Sebesi Jób: Erdélyi népballadák cz. értekezését felolvasta a titkár.

A közönség élénk tetszéssel fogadta mindkét értekezést, melyek jelen füzetünkben olvashatók egész terjedelmükben.

II. szakülés 1888. márczius 21-én.

Dr. Szamosi János elnökle alatt tárgysorozat rendén felolvasott:

Dr. Felméri Lajos szakosztályi tag. Értekezésének czime: Az olvasásról és olvasmányainkról. Ez értekezés kiváló paedagogiai tapintattal és széles olvasottsággal egybekötött beható bölcselmi elmével bírálja meg az olvasási szenvedélyt felköltő gyakran selejtes irodalmi termékeket, rámutat a klasszikus mű ismerveire; ezeknek újból meg újból átolvasását ajánlja. Az antik klasszikai művek közvetlen hatását rontó túlvitt philologizálást hibáztatja és erőteljes hangon szólal föl az ellen, hogy a középiskolák tanrendjében a hazai történet oktatása oly szűk körre szorul és a világtörténet tanítására szánt óriás mennyiségű tananyag által háttérbe szoríttatik.

A szép számu közönség a kiváló formaérzékkel megírott szép és lelkesen előadott értekezést zajosan megélnyezte.

A tárgysorozatba fölvett második felolvasás, melyet dr. Török István szakosztályi tag jelentett be, az idő előhaladtára tekintettel a jövő ülésre halasztatott.

III. szakülés 1888. ápril 18-án.

Dr. Szász Béla alelnök elnökle alatt tárgysorozat rendén:

1) Dr. Török István szakosztályi tag felolvassa: Kapronczay Ádám, kolozsvári nyomdász életrajza cz. értekezését, mely a mult évszáz nyomdászati viszonyai érdekes világot vet Kapronczayra levéltári adatok alapján.

2) Titkár bemutatja Téglás Gábor szakosztályi tag: „Ampelum, mint Dácia aranybányászatának hatósági központja“ cz. értekezését, mely több saját maga által gyűjtött felirat által igyekszik kimutatni, hogy az Alexander Severus alatt, Ampelum, a régi Zalatna, kiváló központ és tekintélyes bányaváros volt, hol az egész környék bányászati főhatósága székel.

Mindkét értekezés tetszéssel fogadtatott.